

Biblioteca Centrală Universitară
București

5642

doublet

421763

INVENTAR

PARAZITII

DE ACELAȘI AUTOR

ÎN EDITURA LIBRĂRIEI IG. HAIMANN

SULTĂNICA 1 VOLUM.

TRUBADURUL. 1 VOLUM.

LINIȘTE 1 VOLUM.

DELAVRANCEA

PARAZITII

BUCUREȘTI

IG. HAIMANN LIBRAR-EDITOR

102, CALEA VICTORIEI, 102

1893

BUCUREȘTI

COTA 5642

Biblioteca Centrală Universităţii	BUCUREȘTI
Cota	5642 Dublet
Inventar	421.763

TIPOGRAFIA «VOINȚA NAȚIONALĂ», 4, STR. ACADEMIEI, 4.

B.C.U. Bucuresti

C421763

P A R A Z I T I Î

I

Cosmin aşteaptă pe doi prieteni ; e singur, la o masă rotundă, în grădina birtului «Costandin». Cu capul rezemat în mâna dreaptă, priveşte fără a clipi. Nici furculiţele trântite, nici «băeţii» cari gonesc cu farfurii, sticle şi pahare, nici mulţimea zgomotoasă şi lacomă, nu'i turbură privirea melancolică.

În grădină, din toate părţile, se aud strigătele obicînuite : — «băete, o baterie» ! — «o idee» ! — «la moment» ! — «un patrician» ! — «gaata» ! — «viine» ! — «pârjoala mea, Mitică» ! — «a sosit» ! — «un taifas, la a cincea» ! — «so-seşte

pe tele-graf» ! Pe d'asupra acestei zarve pirue naiul lui Dinicu, faimosul naiu al lui Dinicu. Maestrul muscalagiū cântă «ciocârlia» : o scăpărare uimitoare de sunete.

Pentru Cosmin lumea aceasta, atât de vie și de apropiată, se proiectează într'o depărtare tăcută și fumurie. La lumina felinarelor oamenii îi par ca niște umbre nehotărîte în conturul lor. Cosmin închise ochii săi obosiți și, în întunericul de o clipă, îi licări tremurând, ca într'un vis repede, o grădiniță cu liliac, o scară cu vergele de fer răsucită ca un melc colosal, un pat murdar în care zace un bătrân cu capul mare, cu părul alb, lung și rar, și o femeie frumoasă, tină ră încă, plecându-se să'l mângâe, pe el care se înfiorase de aspectul bătrânului. Și în adevăr tresări, parc'ar fi simțit furnicaul unor mângâeri prelungindu-i-se pe sub bărbie pînă pe dupe umerii lui mari și osoși. În fundul acestei iluzii, două pri-

viri, albastre și triste, tremuraū ca două flacări de spirt când sunt aproape să se stingă. Cosmin, deschizēnd ochii, bātu în masă și zise aspru către un tiner care alerga cu un teanc de farfurii :

— Băete, o țuică !

Cosmin beū țuica, ținēnd sticluta numai cu două degete.

Rupse o bucățică de pâne și zise chelnărului care aștepta cu un șervet alb pe mână :

— Ce aveți ? dă'mi o listă.

— Indată, să vie, răspunse băeatul, plecând repede cu niște pași dēspicați.

Cosmin își netezi colțul părului de pe frunte, un colț negru și sclipitor. Chipul lui uscățiv e obosit ; ochii, negri și mici, se sting și se aprind necontenit. Curat îmbrăcat, e oare-cum elegant în niște haine gata. Din buzunarul de sus al redingotei ese colțul unei batiste cu dungă roșie.

Dupe câte-va minute de nehotărire în-

cepu să citească lungul șir de bucate de pe trei pagine. Ceru o ciorbă de perișoare. Și pe când lungia buzele ca o pilnie ca să soarbă, cine-va îl bătu pe umăr. Era Candian, unul din cei doi prieteni. Un tinăr blond, cu ochii albaștri și cu mustățile groase, invoalte și aruncate în sus ; pe nas îi tremură ochelarii legați în aur.

— Te aștept d'un ceas, zise Cosmin, Mănoiu nu vine?

— *Mon cher ami*, răspunse vesel și pripit Candian, m'am incurcat la «Noua Generațiune»; era o bancă... era o vijelie... băete, șterge scaunul, nu vezi că este ud ? uf ! ce cărciumă infectă !

— Indată, domnule, răspunse chelnerul.

— Era o bancă, continuă Candian, frecându-și mânele, monstruoasă ; se ridicase de la o mie la douăsprezece ; o *razuară* de prima ordine ; opt, nouă, opt, nouă, și pontii, șapte, cinci, bac, patru !

— Va să zică ai perdut? întrebă Cosmin privind aiurea.

— Eă? Din contră, am câștigat, cine pricepe jocul ca mine? Eacă de ce eă voiă câștiga întotdeauna, ear Mănoiu va perde întotdeauna. Indată ce am văzut pe Titeanu tăind, l'am rugat să mă ıea cu o sută. Are un noroc idiot; e singurul bancher care pricepe jocul; are un noroc... *mon cher ami*, trebuie să fii *bê bête* ca să pontezi contra lui.

Candian are obiceiul d'a spune când câștigă că câștigă întotdeauna, ear când perde, că perde întotdeauna. Dar și când perde și când câștigă, susține că nimeni, ca el și ca Titeanu, nu pricepe bacaraoa. — «Bacaraoa e un joc de noroc la care proștii n'au noroc», eacă cu ce ınchee asemenea discuțiunii speciale, mulțumit de această axiomă a lui, da, a lui, de și a auzit'o de la un general ın «Jockey-Club».

— Mănoiu perdea mult? întrebă Cos-

min, făcând semn amicului său ca să vorbească mai încet.

— Era la al optulea bilet de o sută; dar, ce'i pasă; avea trei mii de lei.

— Mă mir, zise, pe gânduri, Cosmin; fără avere... fără ocupație... păcat... o vieață perdută...

— Vieață perdută? De ce? Te'i fi gândind la examene. Ei, mon cher, cartea și Facultatea sunt pentru cei slabi. Mănoiu este un filosof al secolului. Socoteala lui este mai profundă de cât a naivilor de geniū. Ce poți s'ajungi cu o licență în Drept? Magistrat? Trei-sute de lei pe lună. Avocat? Câți ani trebuie să casci gura pe la ușile Tribunalelor? Și cu câtă răbdare și cu ce mijloace ajungi la o clientelă modestă? Și apoi samsarlicul predomină profesia. Ca să izbutești în avocatură îți trebuie tot atâta, cum să zic, tot atât de puțină conștiință ca și când izbutești să faci bani fără profesie.

— Mai încet; te aud oamenii, zise Cosmin; se cunoaște veselia omului care a câștigat la jocuri de noroc, este o veselie nervoasă și rea.

— Rea? de ce *rea*? întrebă Candian mirat. Ba nu zeu, aș vrea să știu cu ce și-a făcut milionul avocatul Pelea? Și, tu, nu ai atâtea degete, la amândouă mânele, câte case are el în București. Fiecare cărămidă din casele lui este un delict, fie-care zid un testament forțat, fie-care casă o crimă.

Și plecându-se la urechia lui Cosmin :

— Administrează averea unei bătrâne cu istoricale. Un altul stă patru ceasuri pe zi la Tribunal și la Curte, fără nici-un proces, numai ca să și justifice veniturile misterioase. Dar cel cu sindicatul falimentelor? De ce pledează numai la aceeași secție? Și cum pledează? Și câștigă patru-zeci-cinci-zeci de mii de lei pe an.

Cosmin nu mai mânca, ascultând la amicul său.

— Ți s'aŭ răcit perișoarele, îi zise Candian, sugând un rac. Te surprinde ce-ți spui ? Așa e lumea care triumfă ; tu ești tîner încă ; abia de două ani în București.... puțin.

Candian mănca și vorbea cu o repeziciune uimitoare.

— Peste câți-va ani vei înțelege de ce atîția ramoliți aŭ cu miile de franci pe lună, de ce cutare militar scandalos a ajuns colonel, de ce un cartofor ordinar ne represintă țara în străinătate, și de ce un falit, de trei-ori simplu și o-dată fraudulos, se plimbă într'un cupeu cu coroană de marchiz. Și eŭ am crezut în examene, dar acum sunt prea cu minte ca să măi rîză de mine niște profesori ignoranți și leneși. În marea luptă a vieții nu este o lege fatală a meritului care să pue pe fie-care la locul lui. Oamenii de diferite valori, inchiși în societăți, nu se aseamănă cu lichidele de diferite densități turnate în același vas. Da, mon

cher, în natură, ştim de mai nainte care va fi d'asupra şi care va fi dedesubt. În lume însă, sunt nebuni cari conduc pe oamenii cu minte, sunt pungaşi cari împart dreptate oamenilor cinstiţi, sunt arlechini cari legiferează pentru popoare serioase. Ei, ce a făcut pe nebuni, pe pungaşi şi pe arlechini ca să seridice şi să domnească ? Examenile ? Universităţile ? E alt-ceva, Cosmine, e alt-ceva. Este marea artă d'a nu roşi niciodată, de nimic şi de nimeni.

— Prea bine, şopti cu asprime Cosmin, făcând earăşi semn amicului său d'a vorbi mai încet, poate să ai dreptate, dar noi vorbiam de alt-ceva. De unde are Mănoiu atâtea parale ?

Candian beu un pahar de vin, îşi îndreptă ochelarii şi răspunse, zîmbind milos :

— Secretul vieţii este profund şi arta ei este vastă.

— Nu pricep, răspunse Cosmin, ple-

când ochii în jos, ca și cum s'ar fi rușinat de ceea-ce nu pricepuse.

Candian îl lovi, repede și scurt, cu dosul palmei peste pept și începu să riză.

— Nu pricepi? Eă crez că de un an de zile ai priceput.

Cosmin tresări și zise rēstit către un chelner :

— Băete, castraveți acri ! Cu ce să mănânc fleica ?

— Să vie, răspunse băeatul, la moment să viiee !

Chitaristul cânta o romanță de Cavadia : «de când ea s'a dus departe, fericirea mea s'a dus». Roșu, cu capul azvirlit pe spate, pișca, patetic și cadentat, coardele chitarei : tim, tam, tan, tim, tam, tan. Banda îl acompania, ușor și prelung, ca și cum ar fi fost o adiere din depărtare. Dinicu aducea arar naiul la gură și sufla binișor, binișor, în țevile groase și înalte.

— O cafea turcească, cu rom ! strigă Candian.

— Un *taï-fas*, să viiiiè ! răspunse cineva de la spate, la mo-ment, potrivită, cu căimac și cu romul ei, să viiii-è !

— Ești la prima foaie a vieții, continuă Candian, suflând în țigare ; oh ! ce bine o s'o înțelegi. De unde are Mănoiu parale ? De unde, de ? Și încrucișând mânele pe pept, ridică din umeri, repetând : «de unde, de ? de unde ? nu știi de unde» ?

Apoi, după o pauză pe care vrei s'o umple de mult înțeles :

— Cu ce trăește versificatorul nostru ? Cu versurile ? Operile lui caută-le pe la băcăni. Cu gazetăria ? Abia se poate îmbrăca. Marea artă, Cosmine, nemărginita artă pe care tu, ori-cât te-ai înroși, o înțelegi, o bănuiești cel puțin. Unii din tinerii de astăzi au înțeles'o pe deplin.

Aci Candian se opri scurt și, după câțiva timp, șopti, ca și cum 'și ar fi vorbit sieși : «*A mea....* mă costă.... chestie de noroc».

Cosmin se uita drept in ochii lui Candian, si in privirea lui era o intrebare clara : «a ta te costa ? cand n'ai de unde, cum te poate costa» ?

— Numai eu am fost asa de copil ca s'o iubesc sincer, pe cand ea ar trebui sa ma iubeasca ; si, sa'ti spui drept, n'am de ce me sfii, pe ea ar trebui s'o coste.

Cosmin se uita tinta in ochii amicului sau. Candian incepu sa riza.

— Mon cher ami, reluă Candian, după ce aruncă câte-va rotocoale de fum pe cari le sfărimă suflând în ele, capitalul tinereții unora le dă femei, altora le dă femei, casă și masă....

Cosmin, de felul lui palid, se aprinse în obraji, tuși de câteva-ori, răsuci o țigare, sorbi din cească, de și nu mai era cafea, se căută prin buzunare fără a ști ce caută ; scoase batista, o puse pe masă și, scuturând firimiturile, aruncă jos șervetul și batista.

— Mon cher, continuă vesel Candian,

după ce beau două pahare de *infundată*, unul după altul, altora le dă femei, casă, masă și bani, și la cei de geniū, femei, casă, masă, bani și înalte pozițiuni sociale. Mănoiu, pînă acum, a ajuns la bani. Cei mai puțin dăștepți se opresc numai la *masă*. Ce copilărie ! Dar ceea-ce urmează după femei, casă și masă, nimic, absolut nimic, nu se mai poate măsura cu ceea-ce deja aū comis....

Cosmin privi neclintit în tăișul cuțitului și îngână de mai multe ori : «Da, da, ai dreptate ; tot ce urmează dupe primul păcat nu se poate compara cu primul păcat».

— Și pînă acum nu mă gândii de cât la bărbații cinstiți, bătrâni și nenorociți, cari aū greșit să se însoare, bătrâni și bolnavi, cu femei tinere și lacome de toate plăcerile unui sânge bogat și violent. Dacă e vorba însă de bărbații cari se ridică și se înbogățesc prin turpitudinî.... o ! în acest caz problema morală

se schimbă. În acest caz păcatul comis contra lor este o dreptate fiind pedeapsa păcatelor comise de ei; în acest caz crima chiar e mai de valoare de cât virtutea, căci izbește acolo unde virtutea și legile nu pot să izbească. Banii unui cămătar, Cosmine, 'i-aș răpi cu amândouă mânele. El a furat, eă fur; el scapă prin imperfecțiunea legilor și eă prin slăbiciunea femeii. Pentru ce aș imita virtutea poltronă care 'și descoperă capul înaintea lui și 'i întinde mâna? S'apoi, el a furat numai pentru el, eă, care risipesc, fur pentru multă lume: fur pentru birjar, pentru Capșa, pentru teatru, pentru croitor, pentru femei, pentru amici și chiar pentru săraci când nu 'mi-e lene să bag mâna în buzunar; și dacă fur pentru cine-va mai puțin este, de sigur, pentru mine. Mănoiu are dreptate...

— Mănoiu are parale, răspunse pe gânduri Cosmin, cerënd a doua sticlă de vin.

— Și parale și dreptate. Xantup este un spoliator bătrân și nerușinat. A fost toptangiu, a dat faliment. A deschis o prăvălie de albituri, a dat faliment. A făcut multe, și n'a scăpat de cât grație unui prelat prăpădit după grațiile neveste-sei. A luat cu arendă un mare domeniu al statului și n'a plătit arenda nici pînă astăzi. Insfîrșit a stat un an la pușcărie pentru al treilea faliment. Acum are două milioane, avere trecută pe numele nevestei. Și creditorii se uită lung la el, ba unii îl salută chiar. Și când legea este neputincioasă față de Xantup, și când cinstea întinde mîna lui Xantup, și când virtutea salută pe Xantup, este cine-va mai puternic de cât legea, de cât cinstea și de cât virtutea: Mănoiu ! Madame Xantup trăește cu Mănoiu și Mănoiu cu milioanele lui Xantup.

— Da, dar e desgustător, e desgustător, zise Cosmin trosnindu'si degetele.

Dinicu cânta *miserere* și naîul lui iz-

butise să zmulgă aplausele mulțimei. De la o masă din mijloc se auzi glasul răgușit al unui faimos bețiv, urmașul degenerat al unei familii mari :—«ah ! aaah ! la-să-mă, la-să-mă, Dinicule, să mă vezi mort, Dinicule, încă o-dată *Trovatorul* ! Un tînăr cu chef, bufnind de ris, strigă :—«Bravo, Prințule, eș'i nemuritor» ! Câțiva ofițeri aplaudară, rîzînd cu hohote, ear Dinicu începu earăși *miserere*.

— Eacă cine, în felul lui, este un artist neîntrecul, zise Candian, arătînd amicului său pe bețivul, pe *Prințul*, de care ridea lumea. Atît de mult bea încît nu mai mănîncă ; câte-va măslîne și două trei țiri, trași prin spuză, și încolo, toată ziua, țuică, vin și pelin. De unde bea ? De unde bani ? N'are chioară lăscăe, și bea neconținut. Te rog, privește'l ; abia se ține pe picioare ; nu vezi cum caută altă masă, cu alți cunoscuți ? Ce artist, mon cher, ce artist ! Cu cît meșteșug se supăra pentru ca cei l'alți să rîză și el

421.763
-
să aibă dreptul d'a le zice : «ați, ai ris ? o sticlă de pelin, și nici două, că te plesnesc» ! Intr'o zi Mănoiu 'i a pus sare în paharul cu pelin. Prințul a bătut, a trântit paharul jos, a ridicat sprincenele, par'c'ar fi fost un bas în rolul lui Mefistofele, 'și-a rînjit cei doi dinți negri din gingiea de sus, și a strigat răgușit și satanic : «Mănoiu! mi-ai stricat șmahul, păcătosome ! Băete, să treci la domnul patru oca de pelin ; ai auzit ? marși ! marși ! pașolt că te plesnesc» ! Noi am ris, băeatul care ne servia a ris, dar Prințul 'și-a asigurat pelinul pentru o noapte. Ce artist, mon cher, ce mare artist !

Cosmin închise ochii și în acea clipă îi scăpără earăși tabloul de la început : un cap, năuc și dureros, afundat într'o pernă soioasă, și mângăerile furișate ale aceleeași femei, și cei doi ochi, albaștri, melancolici și muștrători...

Vîntul a început să bată ; frunze late se desprind din ramurile platanilor și

legănându-se în aer cad tremurând și ușurel.

— 'Mî pare rău că n'a mâncat și Mănoiu cu noi. Sunt două luni de când nu l'am văzut. 'Mî pare rău căci poate peste trei zile să plec.

— Unde?

— La Cămpulung.

— Singur?

— Da.

— Și madame Sașa Malerian rămâne în București?

Cosmin, tresărind, se resti la băeatul care'i servia:

— Dumitre, socoteala!

— Nu mergi cu mine la club, la «noua generațiune»?

— Nu, n'am fost niciodată și nu cunosc pe nimeni.

— Și dacă nu'i cunoști? Mai întâi că toți sunt cu ochii la bancher.... dar tu ești încă fată mare; în curînd te vei con-

vinge că anii de modestie sunt ani perduți în viața omului.

— Zece și șapte-zeci și cinci, domnule Cosmin, zise Dumitru, citind repede pe un carton roșu: «zece bani țuica, două-zeci pânea, unul și cinci-zeci *infundata*, cinci-zeci supa, șapte-zeci fleica, trei și cinci-zeci *ruginita*»...

— Bine, bine, îi zise Cosmin, aruncând pe masă un bilet de două-zeci de lei.

Chitaristul, cu capul întins pe spate, cânta «două ochi am iubit *într'a* mea viață», ear Prințul repeta, scuturând din cap: «unul chior și altul cu albeață.»

În stradă cei două prieteni se despărțiră.

— Când ne mai vedem? întrebă Candian.

— Nu știu, răspunse Cosmin ridicând din umeri cu oare-care răceală; *șansă bună* dacă te duci la «noua generațiune».

— Nu crez, căci astă-seară avem o *bacara spartiană*.

Jocul de cărți cu femeii îl numiaă, cei din cercul lui Candian și Mănoiu, academie liberă, palestre și bacara spartiană.

II

«Același, același, același, cinic» șopti Cosmin apucând pe strada Academiei.

Cerul era senin ; stelele clipiau ca niște ochi de aur ; un vânt ușor abia străbătea prin zăpușala acestei nopți de Iulie ; zidurile dogoriau din depărtare, revărsând căldura subtă de peste zi. Cosmin mergea fără a ști încotro. În capul lui era o adevărată rășcoală. Venise la birt crezând că va uita o mulțime de impresii și acum pleca mai turburat de cât venise. Izbind petrele cu bastonul, șirul vieții sale i se desfășura cu o limpezime neîndurată ; scenele îi păreau atât de vii încât le trăia din nou, în clipe re-

pezi, întocmai cum le trăise și altădată în zile lungi și nopți de neastîmpăr.

Când a venit din orașul B... și s'a înscris la Facultatea de drept, era sărac, rău îmbrăcat, dar hotărit să învețe carte nu glumă. Ce vis frumos a fost primul lui vis : să rabzi, să lupți, să învingi și, înaintea învingătorului, lumea să'și descopere capul, șoptind : «ce talent și câtă carte știe» ! Și acum din acest ideal n'a mai rămas decât cenușa ; focul și lumina s'a stins. S'a dus sărăcia lucie, dar, cu ea, s'a dus și iluziile.

Când a intrat în sala Facultății de Drept s'a convins că el e cel mai rău îmbrăcat. Dar ce'i păsa ? Nu era hotărit a fi cel d'întăiu la examene ? La început acest «ce'mi pasă» fu pentru provincial o supremă mîngăiere, după câte-va săptămâni însă începu să'și pearză farmecul binefăcător. Intr'o zi, intrând în odăița lui săracă, deschise un volum de drept Roman. După câte-va minute de citire ochii îi

alunecau pe rîndurile negre ca pe ceva luciū. Colegii săi erau cu c m   i curate, cu h ine croite pe trupul lor, cu ghetelustruite, cu ceasornice  i lan uri de aur, cu m nu i, cu portofolii la sub ioar , ear el cu o redingotă vechie, neagră odinioară, cu pantaloni d sl na i  i ro i, cu ghetelul sc lceete  i cu c ma ea mototolită  i de o culoare nehot rit . De astă-dată «ce'mă pasă» il întristă. R ndurile Dreptului Roman începură a juca; pleoapele i se închiseră puțin, ear   mprejurul literilor tremura, ușurel  i fantastic, o bură de sc nte , galbene, ver i  i albastre. De ce c nd cei-l' l i discută o chestie de Drept, cum de obicei  se  nt mpl  în anul  nt i , nu se g se te unul care să'l întrebe  i pe el ce crede despre cutare controversă? De ce, c nd es de la cursuri, ei pleacă discut nd, ear pe el il lasă singur, îndărăt, cu caetul de note în m n , un sul sărăcăcios de h rtie vin t ?  i de ce cu to ii se adună în jurul unui, unui, unui

fleac, strins încheeiat în redingota lui de postav fin? Dar chiar și profesorii, unul care se încurcă la citațiile latinești, greșind neconținut timpurile, și altul care citește pe niște foi îngălbenite de douăzeci de ani, chiar și ei nu se uită la el, ca și cum nu ar fi în clasă. Ah! nu e de loc o copilărie. În Liceu același lucru. Cu cât erai mai rău îmbrăcat cu atât observațiile erau mai aspre și mai nedrepte. Șapte ani a luat premiul al doilea pentru-că un coleg al său era bogat și fiul vice-președintelui Camerei. Firește «premiul întâiu» venia la școală îmbrăcat ca o păpușe, cu părul lins și cu cărarea aleasă drept în creștetul capului. «Ce'mi pasă», a zis șapte ani; în Facultate însă, în câte-va săptămâni, se desgustă de el ca de o jucărie potrivită numai pentru o vîrstă oare-care. În Liceu «ce'mi pasă» era puternic ca iluziile unui copil. Ș'apoi cine înșira pe tablă, mai repede de cât el, formulele alge-

brice? Cine desena mai corect mașinele din Fizică? Cine răspundea la toate mai bine de cât Iorgu Cosmin? Acum lucrurile s'au schimbat. La Facultate proștii dau din cap, prostia este bine îmbrăcată și are neamuri cunoscute, ear tu stai zmirna, cu zdrențele pe tine, sau iei serios note pe când prostia continuă a da din cap prefăcându-se că scrie. În Facultate ești deja în lume: judecat dupe aparență, căci nimănui nu are timpul ca să te examineze și să te cunoască. Of! ce n'ar fi dat Cosmin ca să'i fi pus odată la concurs, numai o singură dată! Dar concursul este arma copiilor; în lume aparențele hotărăsc, și obiceiul «ce 'mi pasă» devine ridicul. Cu cincizeci de lei pe lună, trimești d'acasă, pentru casă, masă, îmbrăcăminte și cărți, este cu neputință.

Dupe două luni, de la sosirea lui în București, se hotărî să ocupe un loc de copist. La tribunale, la ministerul de

instrucțiune publică, pretutindenî însfirșit, cei mari și-au aruncat greu și de sus privirea lor asupra lui, încât s'a simțit zdrobit ca sub niște lespezi de peatră. Rău îmbrăcat și fără sprijin; nici barim o carte de vizită cu numele vreunui deputat și cu câte-va cuvinte pe dînsa. Două luni, și-a plimbat în zadar, pe la diferite autorități, redingota înverzită de soare, ghetile scâlceete, pantalonii cu cogemite genuchii scoși afară, fruntea umilită și obrajii aprinși de sfială și de rușine. S'a hotărit să dea lecții la vr'un pension, fie și de domnișoare. Una din directoare, care de un an de zile anunța continuu că 'i trebuie «un profesor, bacalaureat, care să predea matematicile și istoria la patru clase gimnasiale, și gramatica, caligrafia și dessemnul, la două clase primare», când l'a vădut s'a uitat lung la el și, dupe o scurtă tăcere i-a zis :—«Domnul meu, 'mi pare foarte rău, domnul meu, că te-ai

deranjat, dar mi s'a recomandat un alt tinăr, domnul meu». O lună de zile a mai citit acel anunțu în ziare. Firește, *domnul meu*, fusese rău îmbrăcat. Avusesese dreptate tatăl său, un bătrân grăfier din orașul B.... : «Fătul meu 'ți dau tot ce pot să 'ți dau, dar n'are să 'ți ajungă. În București viața este scumpă, și tu ești mare. Dacă ai vrea te-aș trimete la profesorul Paul Malerian. Il cunosc de mult. Și el și nevasta lui sunt oameni buni și stau bine. Crez că cu plăcere te vor primi în gazdă. Voi plăti ceva, iar restul să 'ți fie de haine, cărți și... ești de două-zeci de ani, nu mai ești copil». Cu câtă mândrie nu răspunsese atunci : «ce 'mi pasă ! ce 'mi pasă ! voi trăi cum voi putea» ! Dupe o jumătate de an, de răbdare și luptă, Iorgu Cosmin se hotărî să ceară de la tat-său acea scrisoare umilitoare cu care să cerșească adăpostul unor necunoscuți, doamnei și domnului Malerian. Dar cum

or fi acești oameni? Buni? Atât nu e destul. Or fi având copii? Tatăl său nu i spunea nimic în scrisoarea care se termina cu aceste cuvinte: «te vor primi cu bucurie. Ești mare, fii cu minte; eu sunt bătrân, ca mâne voi închide ochii».

Stradele Capitalei i se clătinau sub picioare. Făcea un drum la sfârșitul căruia imaginația îi deschidea o prăpastie. Inima i se bătea cum numai la examene era obicinuit să o simță. Marea mândrie a unui inocent de două-zeci de ani era învinsă. Nu făcuse nimic în viața sa, afară de *premiul al doilea* din Liceu, și totuși i se părea că se aseamănă cu un erou care întinde mâna și cere de pomană.

Oh! prima scenă, ce adâncime, ce lumină, ce întuneric, câte nu coprinde prima scenă! A intrat în curte. Un câne negru și lăptos îl latră. Sunt câni cari nu pot suferi pe cerșetori. I s'a bătut inima apoi n'a mai simțit-o. A pus mâna

pe telul clopoțelului. A sunat. Inadevăr a sunat. S'a sfârșit. Ce rău era îmbrăcat! Mai rău de cât ori-când. O servitoare 'i a deschis și'l a întrebat pe cine caută. Ce-a răspuns, nu'și aduce aminte. I-a dat scrisoarea. Servitoarea l'a poftit în intrarea de jos. «Domnu Paul nu este acasă. Coconița e sus». Sus s'aud două glasuri tinere:—«De la cine e *mamă*»?—«Cine 'ți scrie *mamă*»? Aude său i se pare? — «Bătrânul Cosmin, un om de treabă care a găzduit pe Malerian o-dată când a fost greu bolnav». — «Când a fost tata așa de bolnav, mamă? — «Ce boală, mamă»? — «Înainte d'a se însura. Acum bătrânul Cosmin se roagă ca să primim în casă pe fiul său, *ne putend alt-fel* să urmeze la Facultate. *E foarte sărac*». Iorgu Cosmin ar dori să fugă, dar nu i se deslipesc picioarele, — «*Săracul*, să'l primim, ai, ce zici mamă»? — «Bietul Cosmin, ne vorbește de plată. Ii e rușine, d'aceea vrea să ne plătească ceva. Bă-

eatul trebuie să fie pe-afară. Să'i dăm odăița din fund. Tat-sëu a făcut un mare bine lui Malerian».

Nu, *săracul* nu e afară ; e în sală. A auzit tot. A întins o mână spre uşe. Oh ! cei de sus, să isprăvească o-dată... o femeie... două domnişoare... vorbesc; le e milă de dinsul... «săracul»... «odăița din fund»... — «Mamă, o să mănânce cu noi»? Eacă un glas rău. De sigur nu este al aceleea care a zis repede «să'l primim, mamă». — «Mamă, la masă, să nu 'l puî lângă mine». Acelaş glas. Ce ruşine ! Abia 'şi stăpîneşte lacrămile. Un lung oftat a umplut sala. S'o fi auzit de sus ? Conversația s'a oprit imediat. O femeie scoboară scările apăsât şi mândru. E înaltă, mlădioasă, cu ochii negri şi scânteetori, par'c'ar fi de pisică. O mână îi alunecă pe plimbul scărei ear cu cea-l'altă 'şi ridică puţinţel rochia ca să nu se împedice. Ce picior elegant. Pielea ghetelor e ca elitrele de cărbuş.

E doamna Saşa Malerian. Cosmin pleacă ochii în jos ; își vede ghetetele ; cea din dreapta e ruptă. Mai bine 'și-ar fi cum-părat o perechie de ghete de cât pe Demangeat. Cu tot Dreptul Roman nu poți să cârpești o gheată. Ce curios ! Îi vine să riză de ghetetele lui. Când doamna Malerian se aproprie de el nu mai simte nimic.

Frumoasa doamnă îi vorbește. Vorbește blând. Totuși privirea ei par'că'l tae. Nu'i răspunde de cât : «da, — da, — nu — da», și alt nimic. Ar vrea să spue câte ceva dar nu înnemerește cuvintele. Frumoasa doamnă 'i-a dat brațul. Se urcă pe scară. Se împiedică de cea din urmă treaptă. Ce bogată sală. Plante cu foi mari, ghivece cu zambile, două portrete mărime naturală, ea și de sigur el, d-l Paul Malerian. Ce cap mare și cât de urît și de bătrân este pe lângă ea !

— Valeri, Gelina ! strigă doamna Malerian ; și glasul ei e rece și ascuțit.

Să fi strigat alt-cine-va în acest gât rumen și rotund?

Ușa din dreapta se deschise binișor. Sunt ele, și în fundul urechilor le aude cuvintele. Care a fi zis : «săracul, să'l primim, ai, ce zici mamă», și care : «mamă, la masă, să nu'l puî lângă mine»?.

— Fetile mele, d-le Cosmin, Valeri și Gelina, așa 'i zicem noi din Angelina.

Valeri seamănă aidoma cu măsă. Aceiași ochi, același nas subțire cu nări mari și mișcătoare, aceeași frunte, același păr negru și bogat, aceeași talie, — același glas limpede, metalic și tăeos; de sigur că la masă nu va sta lângă dînsa. Gelina e blondă, cu părul ca un fum risipit pe frunte; palidă, anemică, subțirică, foarte subțirică, și ușoară ca și rochia ei de fular alb cu bobite negre. Și, ce ochi! albaștri, blânzi, leneși și melancolici; unul din cele trei glasuri fusese blând și melancolic. De sigur Gelina zisese: «săracul să'l primim, ai, ce zici mamă».

Și cuvântul «săracul» se scuturase deja de mila nesuferită cu care este încărcat pe buzele tutulora. Vezi că și el putea să-î zică : «Săraca față ce puțin sânge are ! Săracii ochi, ce melancolic privesc» !

Și d'aci încolo ?

Cosmin se șterse de nădușală. Ajunsesese la Episcopie. Cinismul lui Cosmin îi răscolise vieața, îi aprinsese imaginația, îi deșteptase conștiința. Se opri în loc ; privi la trăsuri, la felinare, ale căror flacări roșietice se cletănau de un vânt ușurel, la oamenii cari se plimbau ca să răsufle de căldura de peste zi ; se încercă să vază, să vază mult și bine, pentru a-și opri gândurile. Și întocmai ca un copil sperieat, care se deșteaptă noaptea, de un vis urît, nu izbuti să scape de imaginile triste cari 'l prigoniau. Degiaba ascultă copilul sunetul regulat și monoton al pendulei, degiaba

își mușcă buza saș se încearcă a cânta în gând, aceleași figuri triste întind brațele spre el în întunericul nopții.

Dar dacă s'ar întoarce la birt? E o idee. Ar putea bea, singur, la o masă, de și nu are obiceiul d'a bea.

Da, a scăpat de vestmintele sărăcăcioase. Paul Malerian nu'i iewa nici un ban. Și de ce l'a îngrijit ca p'un copil al său? A aflat mai târziu. «Ești mare... să fii cu minte»... par'că așa se sfârșiau toate scrisorile tat'seu. Era în adevăr mare, dar cu minte... ce va să zică a fi cu minte? Cât de cu minte 'și închi-puia că mîngăe obrajii palizi ai Gelinei, când sufla în luminare și'si da plapăma peste el! Ce cu minte se adîncea în ochii ei albaștri și misterioși. N'ați auzit niciodată de glasuri care mîngăe cu ori-ce cuvânt? Ș'apoi frumusețea este în noi ear nu afară din noi. Dintr'o privire dulce, dintr'o ridicare sficioasă a ro-chei, dintr'o vorbă bună, dintr'un su-

ris cald, noi dregem nasul, colorăm ochii și părul, dăm o voluptate fermecătoare formelor... ne batem joc de ochii noștri și de perfecțiunea statuelor. Urită? Frumoasă? Despre toate acestea răspund iluziile fie-căruia. Ochii nu sunt de vină. Și nimeni nu e de vină. Chiar acum când se simte rob de alt-cine-va, ce poate să zică despre acele licăriri albastre? Că sunt reci? Or fi, dar aș adîncimea și misterul unor prăpăstii.

Ah! Doamne, de ce nu i-a zis nimic, nici un semn, absolut nimic?

Dar în locul ei e alt-cineva care a vorbit și va vorbi. Ești de carne și de nervi, simți și te naști cu patimi, ș'apoi de două-zeci de ani și inocent! Nimeni nu ți dă seama de puterea fatală a inocenței. Este destul să ți șoptească: «ce-o fi aceea; tu nu știi și alți sunt fericiți». Ingerul cel rău este curiozitatea inocenței. Sașa Malerian, frumoasa Sașa, a suflat, a stins cele două lumini albastre,

și a vorbit ast-fel încât inocența lui i-a strigat : «ce fericire» ! Cine poate rezista la fericire ? Ochii ei sunt verzi și cu scînteii roșietice ca de pisică lacomă.

La început a fost ca la toate începuturile. Un braț care se încolăcește de brațul tău, înfiorându-te ; un suris neînțeles și plin de înțelēsuri vagi și căldicele ; o răsufare apropiată de obraji, bine înțeles una din acelea care gâdelă ; o mică greșală d'a se rezema cu pieptul de masă, tocmai în locul unde erau mânele tale ; și să simți pe mîni un pept rotund, elastic și apăsător, tot din greșală. «Ah ! pardon» ! ș'apoi un suris viclean care 'ți spune clar : «ce naiv ! nu vezi că nu m'am înșelat» ? Apoi un vals în trei pași, o încercare, să vadă dacă știe sau nu ; în urmă earăși o greșală d'a uita ușa deschisă când își pune corsetul și pieptul i se mișcă mai puternic ca de obicei, tot din greșală ; înșfîrșit, inocența fiind prea sperioasă, o

vorba, una singură, pe care cele două lumini albastre și melancolice, fiind numai de șaisprezece ani, n'a avut curaj să o spue. Și lacrimi, și sărutări, a căror sfială d'a nu fi auzite le dau farmecul pe care niciodată nu'l va avea libertatea deplină.

Cine nu s'ar fi convins? În ori-ce caz el n'a putut rezista. O patimă violentă nu poate încăpea în brațele unui bătrân urit, gârbov și năuc. Cum să n'o creadă? S'a uitat la ea și s'a uitat la el! Ș'apoi când Sașa i-a spus durerile vieții, cu lacrimi care îi măriașu ochii și cu brațele petrecute molatec pe după gâtul lui, era cu putință să nu o creadă, să nu o înțeleagă, să nu o erte și să nu o iubească?

Paul Malerian a agonisit pînă la patruzeci și cinci de ani, ban peste ban; profesor, cărți didactice, lecții private, viață calică, și ast-fel a ajuns cu bani și cu moșie, apoi a căutat o fată tînă,

frumoasă și săracă. Ce greșală neertată pentru un negustor! Pe când strângea un capital risipia pe cel-alt, și tocmai pe acela care trebuia la o fată tină și frumoasă. Bătrânul a fost maniac și poate că e nebun. Cinci ani înainte d'a se însura l'a apucat o furie, 'și-a luat mai toată averea pusă în bonuri, s'a suit în tren, și sosind în orașul B... a intrat într'o casă din apropierea tribunalului fără să știe a cui este. S'a culcat și a adormit cu banii risipiți prin odaie; grăfierul Cosmin, întorcându-se acasă, de la tribunal, l'a găsit dormind ast-fel. Un necunoscut și atâtea bonuri. După trei zile, i-a trecut, și-a venit în fire, și socotindu'și avutul nu'i lipsia nici un ban. De unde știa Sașa acestea? Furii i-a venit de mai multe-ori, și într'o zi, e de mult d'atunci, ea a citit o scrisoare adresată lui Cosmin, grăfier la tribunalul din B... uitată de Malerian pe birou, în bibliotecă; în bibliotecă, acolo unde el a cerut să'i pue

patul de culcare, acolo unde acum geme cu capul afundat într'o pernă murdară.

Cum dar să nu te învingă acest corp care se mlădie și te apasă, acești ochi măriți prin suferință și înflăcărați prin pasiune? Cum să nu cedezi unor sărutări cari se sapă în obrajii tăi? Ce de violenții, câte minciuni, câte curse întinse bătrânului! Cum s'a schimbat odăița din fund! La miezul nopții, une-ori și mai de vreme, s'aud niște pași ușori și un fâșit de fuste ca o adiere de vânt. Este ea. Ea singură încue ușa.

Mult timp n'a priceput nimeni. Nicî el? Dar de ce adeseori, după miezul nopții, se plimba cu pași mari prin odaie? Spunea pe dinafară versuri din Horațiu. Nicî cele două luminii albastre, cari îi turbură fericirea, n'aû bănuir nimic? Dar de ce se uită așa de muștrător la dînsul? De ce își pironeste ochii drept în ochii lui, și stă ast-fel pînă cînd îl învinge? Nu se poate, ea știe, cel puțin

el simte aceasta, este convins fără nici o altă probă. Ce fericire revoltătoare!

Numai atât? E ceva mai grav. De o lună Paul Malerian a căzut la pat. Să vaetă că'l doare. Ce l'o fi durënd? Nu spune. A gonit pe doctor și a cerut să'i coboare patul în biblioteca a căreia ușe dă în intrarea de jos. Nu vrea să'i primenească patul. Mânele'i uscate cad ca niște oase pe capul lui mare, afundat într'o pernă galbenă și soită de nădușală. Până acum trei zile înghiția câteva linguri de supă la dejun și seara pe cari i le da Sașa cu mâna ei. Și după ce o mîngăea începea să plângă, repetând aceeași frasă pe care o spune de două luni de zile: «Sașo, iubita mea, omul nu moare decât după ce'l uită cei-l'alți». Valeri plânge sus și îi e frică să'l vază. Numai Gelina îi vorbește de mai multe-ori pe zi, dar când se urcă sus, se uită și mai lung și mai neclintit.

Cea din urmă fasă. Aseară a strigat Sa-

șei: — «Fugi, du-te mai degrab, el te așteaptă în odăița din fund... să nu te vază fetele!»! A vroit să se scoale din pat și n'a izbutit.

Insfirșit astă-zî, pe la șapte ore, pe când cobora scara în vârful degetelor, o clipă 'i-a zvicnit inima. Bătrânul vorbea tare; l'a auzit bine, și cea din urmă frasă îi sună și acum în fudul urechilor: — «Mi-se-ra-bil grăfier, mi-a lăsat banii și mi-a răpit onoarea!»! Un hohot de ris și-apoi nimic. El a fugit, da, a fugit, și bătaile inimei nu i s'aũ potolit decât după ce a venit Candian.

E fericită saũ dureroasă asemenea viață? Eacă întrebarea care 'și pune Cosmin reîntorcându-se la «Costandin», hotărît să bea, să bea mult, să fumeze și să uite tot dacă 'i va fi cu putință.

E unsprezece ore noaptea. Cosmin se așează la o masă din fundul grădinei și cere o sticlă de vin negru. N'aũ mai rămas de cât prea puțini oameni, și toți

bea și vorbesc tare, rid, discută, strigă. Prințul n'a plecat; e la o masă între două ofițeri; o țigare stinsă 'l atirne pe buza de jos; din când în când strigă la sublocotenentul care 'l trage de barbă:—«Lasă-mă... uf! fugi! piei din naintea ochilor mei, piei, scârnavie»! Dinicu a început earăși «ciocârlia». În grădină e un miros greu de vin, de tutun și de bucate; mesele sunt ude și pătate cu cafea. Cei cari au mai rămas nu cer decât «baterii», țigări, «taifasuri» și «țararale» cu coniacul lor. Nu e unul care să nu soarbă din cafea sa și să nu aducă la gură un pahar de vin cu borviz. Cosmin a cerut a doua sticlă de vin. Băeatul care 'l servește dăstupa sticla privindu'l mirat; nu l'a vădut niciodată bând atât de mult și în neștire. Aprinde o țigare, o fumează repede, aprinde alta, și alta, și alta, apoi cere un pachet, «cu carton, mari, de un franc».

A treia sticlă. Cosmin bea repede, ner-

vos; ochii 'i s'aũ inroșit și 'i lăcrimează. În fundul urechilor aude un vuet depărtat. Niciodată n'a simțit așa greutate la timple. Ei, dar ce să fie? Firește că nimic. Ce ciudat, să se sperie el, tînăr și viguros, de un bătrân bolnav și nebun! Și cum se sting cîoloarea și puterea acelor ochi albaștri. O copilărie. Farmecul lor nu e de cît un caprițiu al imaginației. Ce e iubirea? Caprițiu? Boală? Ce vin rău și prefăcut; de sigur că e prefăcut. Ce-a b_eut pentru ca să 'i vie în treacăt ameteală? Nimica toată. O! el poate mai mult; este tînăr. Să mai vie a patra sticlă. Cît de ridicole i se par toate cîte îi trecuseră prin minte. Adevărate nebunii. Este o artă a vieții, o mare artă, pe care acum a priceput-o. Eacă, colo, Prințul, cu cîtă artă lasă pe cei-l'alți să rîză de el pentru ca să le bea vinul. Ce artist mare! Ce artist, în felul lui! Adică prin ce mijloace aũ făcut atîtăia calici milioanele? Nu sunt oa-

meni politici a căroră înaltă poziție bănească și socială o datoresc femeilor? Legile sunt neputincioase în fața acestor usurpatori. Virtutea salută viciul. Și un băeat, care ar grămădi bibliotecă întregi în capul lui naiv, ce-ar putea ajunge decât «un-trei-sute-de-lei-pe-lună»? Ce dracu, par'că aude glasul și risul lui Candian! Ași, vinul e prefăcut. Încă un pahar, va fi cel din urmă, ear nu ca cel-alt. Candian e un cinic. Cum e cu puțință să se sperie de un bătrân? S'apoi ce-a făcut? L'a înșelat? Nu. E și natural și drept. Nu se însoară cine-va la cinci-zeci de ani cu o fată frumoasă, sănătoasă și de șaptesprezece ani. Ai? Par'că de șaptesprezece 'i-a spus Șasa. Așa e. Oare nu e revoltătoare această împărechiere a șaptesprezece ani cu cinci-zeci? Cinci-zeci, par'că 'i-a spus Șasa. Pe cine a înșelat? Și mai întâiu cine a înșelat? Bătrânul. El a înșelat natura care pururea se răzbună. El a torturat

atăția ani, — și ce ani lungi, — pe o femeie tină, frumoasă, voinică și sănătoasă. În acest caz vițlul este mai nobil de cât virtutea. Virtutea ar fi monștruoasă. Păcatul, dacă păcat este, a scăpat o victimă din brațele unui schelet. O Veneră lingă un cadavru ! Ce caraghios ! E de ris. (Cosmin rîde și își aprinde țigarea). Ba nu zău este de ris. Și ce trebuie să fi fost în seara de nuntă ! Zău că e de ris ; nu e trist de loc. Marea artă e d'a arunca la o parte scheletul și d'a răzbuna natura insultată. Nu cum-va acest gînd l'a spus în gura mare !

— Ce poștiți, domnule Cosmin ? îl întrebă un băeat somnoroș, cu șervetul aruncat pe umărul stîng.

— Șocoteala !

A plătit ; nu știe bine cât. În urma sa auzi glasul răgușit al Prințului :

— Uf ! ce păcătoș ! umblă drept ! marș ! drept puică, să mă vezi mort !

— Cui o fi zis ! mie ? nu crez, bom-

băni Cosmin, ce artist ! ce mare artist în felul lui !

E hotărît să meargă drept și repede. Nici vorbă că nu va fi atât de laș încât să-i fie frică de un bătrân. Să îndrăznească ! Acest gând îl aprinse. Scrișni din dinți, ridică pumnii și îi repezi în jos, ca și cum ar fi trântit pe cine-va. Sângele îi năvăli la cap.

Pe la douăsprezece ore ajunse în dreptul porților. Puse binișor mâna pe clanța porțiței. Să opri un moment, apoi o deschise cu zgomot.

— Ce lașitate, să-mi fie frică de un bătrân !

Din cotitura stradei se auzi un fluerat ascuțit. Era serjentul de noapte. A trântit prea tare porțița ? Intâiași-dată a bătut atât de mult. Și a fugit d'acasă ? A zis ceva bătrânul ? Da, și avea dreptate, ca proprietar însă ear nu ca om. Trebuia să afle, era fatal. Vinul a fost prost, scump și prefăcut. O ! marea artă ți

dă casă, masă, plăceri, bani și pozițiune socială; cine se oprește la mijlocul drumului este un prost care răpește tot și nu se alege cu nimic. Când a plecat de la «Costandin» lui trebuie să'i fi zis: «drept, păcătosule»! Ce artist, ce nerușinat!

Serjentul fluieră a doua-oară; Cosmin tresări, aducându'si aminte că s'a oprit la poartă.

Va să zică îi e frică? Marea artă cere curaj și el este poltron. El și poltron?

Cosmin se opintă, ca și cum ar fi fost înhamat la o căruță încărcată; făcând doi pași și se cletănă. Pământul i se învîrte sub tălpi. Prea bine, vinul a fost prefăcut, dar lampa din bibliotecă de ce o fi arzînd așa de târziu? La bătrîn e lumină. Poate că 'l așteaptă pe el. (Un fior rece îi trecu d'alungul spinărei și începu să vază mai limpede). Dacă ar merge încet, încet, ca o pisică, ca să

nu'l simță nimeni, pînă sub fereastra luminată ?

Binișor, în vîrful picioarelor, stăpînindu'și răsufierea, se apropie de zid și, înaintează, oprindu-se la fie-care pas pentru a asculta. Da, nu'i e frică, ideea însă că bătrînul l'ar aștepta, e mai pre sus de forțele lui. Ușile cari dau în balconul de la al doilea etaj pocniră. Cosmin tresări și să lipi de zid ; cine-va a eșit în balcon. Și nu este o părere căci îl întreabă șuerat : «Tu ești» ? E glasul ei, e Sașa, ca un sul alburii. Cosmin tresări și răspunse încet abia îndrăznind să se deslipească de zid : «Da, eu sunt, am venit târziu». — «Te-am așteptat, șopti Sașa ; ca să nu vorbim mult, caută în batista aceasta, și dute, și vezi, și citește. Să nu pierzi nimic». O batistă căzu sub balcon, lîngă treptele de piatră și Sașa dispăru, închizînd ușile încetinel.

Dar pe unde să treacă ? Pe lîngă fe-

restrele bibliotecii? E lumină. Dacă nu doarme bătrânul? Dacă 'l așteaptă pe dinsul? În lăuntru e lumină, afară e întuneric, de sigur nu poate să'l vadă. Și totuși e mai bine să se tîrască pe brînci: în întuneric părea o broască colosală. Luă batista și se întoarse îndărăt. În dreptul ferestrei luminate se opri... n'ar putea privi măcar o clipă, măcar cu un ochiū? E ceva, o greutate mare care 'l trage la pămînt și o sfoară nevăzută care îl ridică în sus, în sus, pînă la fereastră, măcar o clipă ș'apoi p'aci 'ți-e drumul. Nu s'a mai gândit și, ca și cum 'ș'ar fi luat vînt ca să sară o prăpastie fără fund... a privit, numai o clipă. Colțul perdelei era ridicat. De sigur îl aștepta pe el. Bătrânul izbutise să se scoale din pat. E în mijlocul odăei, c'o bluză peste cămașea de ziuă, cu picioarele goale, curmate de la genuchi, ca două pari strîmbi. Își mestecă limba și privește la un revolver de pe o măsuță de noapte.

In loc de ochi, două rotocoale vinete,
două gropi întunecoase. A deschis gura.
'Și-a auzit numele dăstul de bine. O! e
înfiorător!...

III

Cosmin se repezi pe poartă ; dacă nu s'ar fi temut de sergentul care dormia în colțul stradei, ar fi rupt'o la fugă. Emoțiunile, și mai ales acei ochi înfiorători, 'i-au zguduit conștiința. Beția însă 'i-a rămas în tot trupul; mânele îi tremură, picioarele îi sunt slabe, și de pe la genuchii în jos par'că ar fi încăputate. Pe strada Doamnei îi e așa de greu încât se razimă cu mânele și cu fruntea de niște uluci..... — «Ai bătut prea mult, domnule», îi zise un sergent eșind din întuneric. Cosmin tresări. O nădușală rece îi brobonă fruntea. S'a ușurat ; a-

cum e bine, un fel de bine ca după friguri. După ce pipăi buzunarul de sus al redingotei și se încredință că n'a pierdut batista Sașei, plecă repede, fără a răspunde sergentului care'l întreba mereu : «Ți-e mai bine, domnule» ?

Pe bulevard, la lumina unei lămpi, scoase batista, o desfăcu ; în ea un plic ; rupse plicul : o scrisoare și două-sute de lei. Citi repede rîndurile strîmbe cu litere mari. Sașa îi scriea ca să nu vie acasă. Pe Malerian îl apucase furiile. A strigat, a rupt mai multe scaune, a luat un revolver, s'a încueat în bibliotecă, strigând că «o-dată cu el a venit rîndul și altuia» ! L'a așteptat mult timp prin curte, neștiind ce să facă cu «nebunul». Valeri are spasmuri de frică. Scrisoarea se termina spuindu'i ca să se ducă la un otel, să închirieze o odaie, și să-i trimeată adresa adouazi de dimineată. După mii de îmbrățișări venia un postscriptum : «te împrumut cu 200 de lei».

Cosmin mototoli scrisoarea și viri banii în buzunar.

Il «împrumuta», era al douălea «împrumut». El ține socoteala, știe tot ce i-a dat, și neapărat că va plăti aceste datorii. Tot..... tot..... afară de parale! Banii nu sunt ai ei, ci sunt munciți, para cu para, de acela care zace în bibliotecă. N'a putut lupta contra pasiunii unei femei, unei nefericite, dar simte că e dator, să nu cază în rîndul lui Candian și al lui Mănoiu. Nu cum-va și ei vor fi început prin a se «împrumuta»?

A ajuns în calea Victoriei.

Poate că dacă Sașa nu întrebuița cuvîntul «împrumut», l'ar fi scăpat de un scrupul de conștiință. Ea a voit să nu'i atingă amorul propriu și tocmai această *evidentă* voință 'l supără. Alt cuvînt nu găsia? Une-ori cuvintele sunt mai puternice de cât faptele. Câte nu fac oamenii ocolind d'a'și spune ceea-ce fac. Bunul traiu, l'a schimbat, l'a prefăcut;

să simte slab, fără curajul de odinioară d'a se îmbrăca ori-cum și d'a trăi cum o da Dumnezeu. Ori-cear face, nu crede că adouazi să fie așa de energic încât să'i trimeată banii înapoi, însoțiți de cuvintele : «am înțeles cuvântul *împrumut* și mă grăbesc d'a'mi plăti datoria». Și chiar dacă ar avea curajul d'a se arunca în voea soartei, cu Sașa cum rămîne ? Iubirea ei, ori-cum ar fi, e nemărginită; cine nu a văzut'o cum îl îngrijaște când se întâmplă să'l doară vre-o măsea, nu'și închipuește cum îl mîngăie, cum tremură, și cu cîtă delicatetă îi pune pe obraz o pernîță caldă, cu sare, bine înțeles după ce l'a sărutat, cu lacrămile în ochi, în locul care'l doare. Intr'un rînd Gelina era bolnavă de friguri tifoide și pe el îl durea capul. Pentru Sașa nu era de cît un bolnav în casă, și încă bolnav greū, îl durea capul. «Ce e mare rău pe lume de cît durerea de cap» zicea ea neconținut, învîrtindu-se împrejurul lui, fără să știe

ce caută. «Și Gelina tocmai acum se bolnăvi! Nu face nimic; îi trece ei, că n'are de cât friguri». Durerea de cap însă... «nu e nimic mai rău pe lume ca durerea de cap»! E ceva monstruos în iubirea Sasei, dar el s'o judece? El e singura ei speranță și mîngăere, — el e fericirea și idealul unei ființe pentru care tinerețea a fost un lung șir de amărăciuni.

La biserica Crețulescu bătut lung, sonor și lugubru, două ore după miezul nopții. Câți-va măturători târșiaă leneș lungile lor tîrnuri.

Unde să se ducă? La ce otel? Ar fi cutreerat toată noaptea, dacă tăcerea și pustietatea stradelor nu l'ar fi obosit. Simte însă că nici în pat, într'un otel, n'ar putea adormi.

În dreptul palatului un cupeu se opri repede; cine-va sări pe trotuar, întinzîndu'i mîna. Era Candian.

— Tu și noaptea, la ora asta? O fată mare așa de tîrziu?

— Am fost la un prieten îngână Cosmin, dar tu?

— Ți-am spus că noaptea asta avem la mine «academie liberă» cu *dame* foarte cum se cade și cu șampanie. La unu m'am pomenit cu cupeul ei; mă chîema, spuindu-mi că e bolnavă. Știi, nu puteam aduce la academie, o cocoană mare, cu nume ilustru. Sunt oare-carî forme, mon cher. M'am dus și n'avea nimic. M'a primit rîzînd și cu ceaiu. De cîteori petrec o seară acasă mă pomenesc cu cupeul. E d'o gelosie! ho! ho! Dacă ar ști... dar pe fecior și pe vizitiu îi plătim și eu și ea. Abia scăpaiu. Și, dacă vrei să'mi faci o mare plăcere, nu te mai ducе acasă, ai cu mine, să vezi și tu «palestrele». Sunt vr'o cîte-va femei adorabile și avem un diavol de nouăsprezece ani neîmpliniți, un diavol... a moștenit două milioane... să vezi ce elegant tae

băncile. Avem și o blondină, o nem-
țoaică adorabilă, e cu el, și nu știe de
cât să riză, să bea șampanie, și câte-va
cuvinte, *obt la Manoî, apataș bancher,*
pun, pun la Lizi sau *praaafu Lizi!* când
bate, căci joacă și ea contra amantului
ei. E o frumusețe, o petrecere... te rog
să vii cu mine.

Acasă nu, la otel e nehotărit, pe stradă
e prea trist, în el prigonit de atâtea gân-
duri și mai ales de imaginea fioroasă a
betrânului. Ei, și dacă s'ar duce? Poate
că încercându-și norocul va îndoi capi-
talul și va putea plăti Sașei.

E ostenit, slab, și coprins de o ade-
vărată boală în acea parte a sufletului
care voește și nu voește.

— Merg, răspunse Cosmin.

— Te rog însă, mon cher, să fii mai
vesel.

— Ți făgăduesc, și nici n'am de ce
să fiu trist.

La cel din urmă cuvânt, îi trecu prin

minte figura sinistră a lui Malerian. Cosmin se strinse în umărul prietenului său.

— Ce, ți-e frig?

— Așa, nu; nu vezi c'am nădușit?

Dincolo de Episcopie cupeul apucă la dreapta și, după câte-va minute, se opri, pe calea Dorobanților, în fața unor case cu două etaje. Candian șopti câte-va cuvinte vizitiului, îi strecură o pîesă de cinci lei, se întoarse către Cosmin și-l întrebă, arătând spre etajul de sus:

— Îi auzi?

Înadevăr strigătele și aplausele lor se auziau din stradă.

— Vesel, mon cher!

— Fii sigur, răspunse Cosmin emoționat.

IV

Candian îmbrînci uşa salonului şi zise cu o voce teatrală :

— Domnilor şi doamnelor, vă presînt pe Iorgu Cosmin, un tînăr non plus ultra !

Mănoiu, un brun, cu pîrul creţ, cu mustăţile ascuţite, se ridică în picioare la masa de bacara şi strigă :

— Ura ! ura ! ura ! să trăească Iorgu Cosmin !

După el cînsprezece guri repetară : «să trăească Iorgu Cosmin».

Recomandaţia se făcu repede, căci toţi erau grăbiţi : îi aştepta bancherul gata d'a porni, la dreapta, la stînga şi la mij-

loc. Mai întâi cu doamnele, firește «sunt oare-cari forme în viață».—Madame Linica Theodorescu, — madame Sevastița Pirigumenos, — domnișoara Lizi Gottlib, cea cu «prafo Lizi»,—domnișoarea Laura D..... pe numele de artistă Loradonna, căci în curând «va vorbi lumea de o nouă astră pe cerul muzicei când se va hotărî să studieze canto», — domnișoara Zozo, «un drăcușor șarmant, o nebună delicioasă» după espresiile lui Candian, și *coana* Anica Mitulescu, o femeie ca de vr'o 45 de ani, atât de groasă încât când stă pe scaun peptul i se unește cu pîntecele. Coana Anica îngrijește de apartament și de Candian.

Pe trei din domni îi cunoștea: Alexandru Mănoiu, un student de la Drept din seria de acum șapte ani și pe d-nu N... revizor școlar, doctor în litere și filosofie de la Gand.

Candian îi presentă pe cei-l'alți: domnul Pantazi, gros, lat și înalt, cu favo-

ritele lungi și cănite, rentier, — Georges Panicu, «diavolul» care clipește nervos și vorbește pripit, «singurul lui cusur; incolo, inteligent, spiritual și *irresistibil* în fața orî-cărei femei», — Mitică Ficleanu un tîner ciupit de vărsat, cu părul roșu, cu ochii albaștri și mici, ca două mărgele bătute în fundul capului, are un unchiu milionar, în Craiova, și n'are nici *atitica* altă rudă», (Candian își arătase vârful degetului celui mic), — Petre Leon, Mișu Popovici și Ionel Ludoveanu, «trei tineri plini de talent».

Candian vîzînd graba cu care se pregătiau toți ca să se așeze la masa verde, îi rugă să bea mai întăi cîte un pahar de șampanie în sănătatea noului prieten Iorgu Cosmin.

— Coană Anico, *leagăna-te*, te rog, și presintă-ne trei sticle extra-sec.

Înadevăr Coana Anica se legăna în mers, par'că i s'ar fi scurtat, pe rînd, cînd piciorul drept cînd piciorul stîng.

Coana Anica însă, încremenise cu ochii la biletele de bancă din fața lui Panicu. Perduse mult și de aceea auzia foarte cu greu. Candian vroi să schimbe rugăciunea în «pașolt, coană Anico», dar Georges Panicu îl întrerupse, clipind repede. Vorbește diavolul? Se făcu tăcere.

— Ca-Candian, să trag taaa-liasta, ș'a-popoi să șam-șam-șampaninizăm. Ce-cer-scu-cuze donlui Co-Cosmin.

— Să'i facem plăcerea, răspunse Candian, apoi mai încet la urechia lui Cosmin, e *irresistibil* diavolul, tae băncile cu o eleganță neîntrecută și n'are de cât nouăsprezece ani neîmpliniți. E *irresistibil*!

Panicu perduse trei mii de lei cu o eleganță neîntrecută. Toți câștigaū, și revizorul, și studentul în drept, și Mișu Popovici și Mitică Fileanu, și talentatul Ludoveanu, pentru ca să nu vorbim de cât de acei cari n'avuseseră *cu dinșii* decât două-zeci pînă la cinci-zeci de

lei. Numai Mănoiu și coana Anica Mitulescu perdeau. Ah! coana Anica, nu mai auzia, nu mai vedea, nu mai mirosia, murise în ea tot, afară de o resuflare grea și de o idee fixă: «dacă n'ar fi aruncat mult pe primele lovituri ar fi avut acum cel puțin 1000 de lei».

Panicu începuse cu o înfierbîntare războinică. Diavolul care nu împlinise încă nouăsprezece ani, (ce talent!) trimetea cărțile, la dreapta și la stînga, c'o iuțea într'adevăr minunată: zbîrnieau, răzînd postavul, ca niște săgeți scăpate din arcuri.

Candian se retrase la o parte cu Cosmin, și începu să-i vorbească despre cei de la masa verde. Sunt numai pasiune, fie-care din ei dacă ar fi studiat frumosele arte am fi avut și noi renașterea Italiei. Să-i vezi despre ziuă, ce ochi scinteetori, «geniali» chiar, în figurile lor palide de «savanți». «Să se organizeze forțele productive și creatoare ale

României și se va vedea de ce sunt capabili acești cunoscători profunzi ai vieții moderne. Revizorul este un savant în toată puterea cuvântului, dar ce vrei să faci în țara românească? În Franța de mult ar fi ajuns academician și profesor la Sorbona». Ionel Ludoveanu poate că e «primul condei» în ziaristica noastră. Acel cap tărtăneț închide în el un talent excepțional. N'a trecut de cât patru clase gimnaziale și scrie articole de fond într'un ziar moderat cu «aspirațiuni de ordine și de propășire». Mitică Fileanu e tot ce a produs Craiova mai inteligent. Aă vorbit și ziarele de modul strălucit cu care și-a susținut licența în Drept la Paris. Profesorii «l'au strîns de mână», numindu'l, după afirmațiunea organului la care colaborează Ludoveanu, «nôtre cher collègue». Un singur cusur are, și «poate că e calitate», e un fel de «socialist oportunist» în politică. El are un pro-

gram de idei atât de personale încât nu e de părerea nici a radicalilor, nici a socialiștilor din țară, și de aceea nu s'a sfiit a iscăli trei programe în șase luni, cu ocazia a trei alegeri, dar, după cum zice el, toate la un loc alcătuiesc programul lui, bazat pe patru idei fundamentale: «patriot ca român, conservator în fața diplomației europenești, socialist în fața capitalului și democrat în fața poporului». Pantazi, un om serios «d'un savoir faire» și d'o energie fără perechie. La cărți e *tipul* cel mai tare. Privește câte-o jumătate de ceas ș'apoî pontează. El e organizatorul seratelor noastre, și revizorul, în limba lui de savant, îl numește «Solone al Fortunei, singurul care a știut să zmulgă banda de la ochii norocului». *Rentier*, e o vorbă; «e cel mai mare artist în felul lui». Căștigă bani mulți dar îl și costă. Cum să nu'l coste Linica Teodorescu? A trecut ea de 30 de ani, dar e neîntrecută «în

misterele sexului». Dacă ochii ei, mari, negrii și galeși, n'ar bate 'n galben ar fi cei mai frumoși ochi din România. Intr'o seară revizorul a făcut'o «ochi de bou»; Linica s'a făcut foc, el însă i-a dovedit că așa numește Omer pe cei mai frumoși ochi din antichitate. E tare revisorul, nu e slab de cât la pungă și la joc. Aruncă toată leafa p'o singură carte și dacă perde, o lună de zile ne face «teoriile șansei». Laura D... (nici odată nu i se spune numele de familie, un nume glorios în «analele noastre») *Loradonna*, e slăbiciunea lui Mănoiu: «Se mai consoală de Xantupinoaea». «Ia privește cum se apropie Ludoveanu de Sevastița Pirigumenos. Pentru el ar fi un mare noroc; dintr'o-dată ar ajunge acolo unde Mănoiu n'a ajuns decât după multă răbdare și experiență. Și ea îl chinuește cu un suris rezervat și c'o privire de ochi verzi cari și mîngăe și depărtează». E și tinără și frumoasă. La

palestre nu vine de cât rar, și «așa, pentru un gust». Bărbatu-său, un grec bătrân, a plecat la băi, bolnav «de stomah, de ficat, de rinichi și după cum spun unii doctori și de inimă». Ea s'a asigurat de un testament făcut de jurisconsultul B... și a rămas în București «sub pretext, mon cher, că eare e însărcinată». Când aude grecul de așa ceva, căci o apucă în fie-ce an, în timpul când trebuie să plece el la băi, îl trece lacrimile de bucurie și i depune, regulat, 5000 de lei la Maurice Lévy. Scena se termină cu declarația solemnă a lui Pirigumenos: — «Tu, Sevasti, mu rog. si mi 'ngropa, eu purunțescu si rumui». Și Sevastița, cu câte-va zile înainte de plecarea lui Pirigumenos, simte greață, oare-cari ameteți, n'are poftă de mâncare și se desperează de scârba ce trebuie să rabde o mumă pentru copilul ei. Anul acesta Pirigumenos, sărutând'o i-a zis: — «Sevasti, stii că acum un

anu am avut prisentimentu, si ci-am spusn, Sevasti, baga la capu, si nu lè-păda». — «E convins, zise Candian, rîzînd cu hohote, că în fie-ce an Sevasti leapădă măi nainte d'a se întoarce el de la băi. Anul trecut l'am întilnit, la o serată și l'am întrebat, ce măi faci nene Pirigumenos? Știi ce mi-a răspuns : «cum, nu stii? în Avgust am perdut un bueatu, o minune de bueat! anu trecut o feta, anu ăsta un bueatu... merge bine, merge bine... nenea Pirigumenos»!

Cosmin zîmbi, privind la Sevastița.

— Aî tras! Aî tras! strigă de la masa verde coana Anica, c'un rîs forțat; nu se poate diavolul mamei, aî tras!

Lui Panicu îi căduse un *trei-ochi* din pachet cu care peste *șapte* al lui, făcea tocmai *bac*. Se puntase pe amîndouă tablourile peste 1500 de lei. Panicu clipia să ametească, și, măi încurcat decât

ori-când, vrea să spue că nu trăsese ci cartea alunecase.

— Să mă, mă, mă esplic. Eū n'am a-tin-tins'o ; a că-cădūt, a ulune-ca-cat singu-gu-ră. Să mă judece co-co-coane-le !

— Frumos, musiu Panicule, frumos, de tot, adică ce, eu nu țiū de cocoane ? zise Mituleasca, sculându-se după scaun.

Linica Theodorescu, Sevastița Pirigumenos și Loradonna, o apucară de mână, mângâind'o fie-care cu câte-o vorbă bună : — «Coană Anico, dragă»... — «Anicuț'o, fata mea, ce-o să fii dacă nu cocoană» ! — «Lasă coană Anico că trebue să se schimbe șansa diavolului ; n'o să ție pînă mîne ; ce, ești copilă» ? Adevărul e că coana Anica, ca și cei-l'alți, și mai mult de cât ei, perduse neconținut. Domnișoara Zozo, sări la gâtul coanii Anichei, o sărută și p'o parte și pe cea-l'altă, și, după ce'ī șopti ceva la urechie, coana Anica se liniști. Irresistibilul plăti amindouă tablourile, «fi-fi-fiincă așa e e-el» !

spre bucuria tuturilor, mai ales a talentaților Petre Leon și Mișu Popovici. După ce se liniștiră, Lizi Gottlib își trase paralele zicând : — «Pun, pun la Lizi ! praaafo Lizi» ! Georges Panicu o apucă de bărbie ș'o mângâe, vroind s'o imite : «pra-pra-fos Lizi» !

Candian arată lui Cosmin pe Zozo.

— Ea, mon cher, a făcut pace, ea, c'o vorbă, c'un sărutat. Ce drăcușor șarmant ! Privește-o Cosmine, ce bărbie rotundă, ce ochi vecinic umezi ! Dacă ar ști *cea-l'allă* cât iubesc eu pe Zozo ! Numele ei Zozo ; pronumele ei ? Zozo ; din părinți ? necunoscuți ; chiar ea ne spune rizând că de sigur tată n'a avut și se îndoiește dacă a avut și mamă, cum zice revizorul «a născut ca Venus din valurile... lumei».

— Mă rog Candiene, îi zise Cosmin, dar tinărul Panicu cine e ?

— Dacă mă crezi nici eu nu știu bine. Este o invenție a lui Pantazi. Trebuie să

știi că Solone are un talent extraordinar d'a descoperi asemenea tipuri. A moștenit de curînd două milioane. Un an de zile a plimbat, pe la diferite petreceri de noapte, pe un alt tîner, tot așa de bogat ; acela a trecut frontiera cu o doamnă din lumea mare. Acum a găsit pe Georges Panicu. Toți îl fac haz. Aruncă paralele cu atîta sînge rece încît revizorul îi zice «forța morală personificată». Băeții, ca Popovici, Leon, Ludoveanu și alții, se prăpădesc după el ; pînă și coana Anica îi zice *îrezestibelul*. Pe Lizi Gottlib a luat'o dintr'un liceu de domnișoare ; era profesoare de canto, de limba germană și de pictură. Nu e urîtă nemțoaica. Și are haz Panicu, o pune să joace contra lui, de *cabulă*.

— Pe cea din urmă lovitură, zise Pantazi c'o voce de bas profund, pui și eă două napoleoni.

— Joacă Solone ? zise Candian. Pui și eă o sută de lei pe tabloul lui Zozo. Nu

zeu, pune și tu douăzeci de lei, e *punctul lui Solone*.

Cosmin se sculă de pe scaun.

— Bine, arunc și eu un napoleon.

— Stai Georges, nu porni, Iorgu Cosmin te onorează.

— Așa te vrea Cosmine, strigă Mănoiu, frecându-și mânele.

Femeile se uitară curios la Cosmin. Juca pentru întâia-oară. Se simția cuprins d'o veselie neînțeleasă. Uitase tot, deocamdată, în această lume veselă, gălăgioasă și pasionată. Bancherul «dădu lovitura» și perdu pe ambele tablouri.

— E lovitura lui Cosmin! strigă Mănoiu, să șampanizăm în onoarea lui Iorgu Cosmin!

Femeile, cu coana Anica în frunte, repetară: «în onoarea lui Iorgu Cosmin»! Numai domnișoara Gottlib înnumărându-și paralele zicea încetișor: «pun, pun Lizi, braaafò Lizi»!

Coana Anica dispăru ca să facă rost

de șampanie. Georges Panicu, declară că nu pierde de cât cinci mi-mii de lei în to-to-tal.

Până să aducă șampania, se împărțiră în mai multe grupuri. Mănoiu luă de braț pe Cosmin și'l întrebă ce mai face, cum mai petrece, cum o duce cu studiile. Apoi, după o scurtă pauză:

— Dar Sașa? E bine? Frumoasă femeie!

— Bine, răspunse Cosmin.

— Și Malerian?

— Și. Mă rog, Mănoiule, coana Anica e rudă cu Candian?

— Ași, rudă! Coana Anica a fost de pe vremuri cea mai vestită «procuristă». Acum trei ani era aproape să deschiză un pension de... cum a văzut ea la Paris; trebuie să știi că s'a dus anume pentru aceasta; dar, întâlnind pe Candian la șosea, și făcându'i cunoștința, i-a propus...

— Ce? întrebă Cosmin mirat.

— Nu ce crezi. I-a propus să'l recomande unei doamne... doamna cu care trăește astăzi. E o văduvă ca de vr'o 40 de ani, dar are un venit de peste 150,000 de lei. D'aci apartament, trăsură cu luna; cu o condiție însă: coana Anica să'l supravegheze. Și coana Anica, ca o femeie cu minte, ȳea din toate părțile și lasă pe băeat să-și facă gusturile, ba chiar ea 'i-a găsit pe Zozo, o fată în adevăr delicioasă.

Cosmin se puse pe gânduri. Cum, așa, pe nevăzute, pe necunoscute, numai după trup, după vîrstă și după bani? O mai mare rușine e cu putință? Și el cu atâtea scrupule! Ce a făcut în comparație cu ei? Este el recrutat? Este el vîndut ca ori-ce carne proaspătă, după mușchi și frăgezime? Ar putea nici să se gîndească, dacă n'ar fi acel cap mare cu ochii ca două gropi întunecoase, și dacă nu l'ar prigoni privirea albastră și senină a Gelinei.

Ludoveanu, studentul în Drept, Petre Leon și Mișu Popovici vorbiau încet p' o canapea. Ludoveanu le făcu semn :

— Tare e Solone ! A găsit unul și-mai-și decât cel de anu trecut. Habar n'are de cărți ; a învățat să arunce și încolo nimic. Încă o ședință ca cea d'a-cum și ne scoatem lunile de băi. Știți ce a făcut Zozo pe tabloul ei ? I-a arătat același *nouă* de două-ori ?

— Și n'a observat ? întrebă Mișu Popovici făcându-și cruce.

— Poți să joci cu el ori-cum vrei. E orb. Bine la găsit, teribil e Solone !

Revizorul se opri în dreptul lor și, trecându-și mâna prin părul lui lung, zise, încântat de el însuși :

— La spartani tinerii nu vorbiau de cât între ei : sunteți demni de această eroică cetate !

Apoi rîzînd :

— Cum v'a`mers la «palestre» ?

— Câte-va sute fie-care, răspunse studentul în Drept.

— Revizorul făcu semn lui Ludoveanu. Tinărul publicist se sculă repede.

— Cum merge cu Sevastița?

— Cam greu.

— Nu te-arăta prăpădit după dînsa. Ar fi păcat Ludovene. E frumoasă, tî-nără, cu avere și'ti spuî eû..... îi place. Dar, ceva mai imperial.

— Am înțeles.

Intre revisor și publicist este o vechie prietenie.

Panicu povestia doamnelor cum, la vîrsta de 16 ani, era să divorțeze pe femeea unui prefect, dacă brutalul administrator al județului nu l'ar fi închis, contra legilor, și nu și-ar fi bătut femeea în «sec-secolul» al nouăsprezecelea.

Peptul coanei Anichei intră pe ușe și o salvă de aplause o primiră în salon; era urmată de o unguroaică care aducea șampania.

Se ridicară toate pentru toți. După afirmarea lui Panicu nimeni nu este în stare să bea mai multă șampanie bună, fără a se a-me-me-me-meti, ca el. Adevărul e că bea neconținut ciocnind cu «ne-ne-ne-nea Pan-panta-ta-ta-ta-ta-ta» care n'a isprivit nici primul pahar. Bea, vorbește fără să'l mai înțeleagă nimeni, strigă, sărută mânele «ge-ge-ge-gentilelor doane și do-donșoare». Coana Anica a prins la limbă, și le mărturisește că pe cine a iubit mai mult în viață a fost pe un tinăr care semăna așa de mult cu irezestibelul Panicu încât i se pare că'l vede înaintea ochilor.

— Și să mă erti, musiu Panicule, continuă coana Anica, stergându-și lacrimile, ca să te sărut și să'mi vârs focul de altă-dată.

Risete și aplause. — «S'a aprins coana Anica»! — Să vie pompierii»! — «Focul de altă-dată care se varsă acum, când numai există, este o iubire și virtuoasă

și virtuală. Amor platonico-heghelian». Observația revisorului atrase felicitările lui Ludoveanu și puse pe coana Anica pe gânduri. Mai tirziu nu uită să'l întrebe încetinel: — «Ce-o fi aceea? nu e vr'o boală? De cât-va timp nu prea să simte bine».

Tinerețea, veselia, șampania, libertatea și căldura, răpiră pe Cosmin, întocmai cum un torent zmulge o rădăcină care nu are adâncimi. A fost destul primul pahar de șampanie pentru ca un curent căldicel să i se ridice de la ceafă în obraji, spre temple, în sus și profund, încurcând și ștergând imaginile triste, pregătind, în conștiința lui obosită, alt câmp pentru alte grupuri de impresii fermecătoare și necunoscute pînă acum. Și al doilea pahar, și al treilea.... Lumea e cum ești sau nu e de loc, e îndreptățit de aceasta. Omul trist este el dușmanul lui însuși și al omenirii. Impresiile trebuie să se șteargă una după alta,

una pe alta ; cine se gândește mereu la o nenorocire e mereu nenorocit ; nu sunt de cât cei bolnavi cari suferă continuu de aceeași impresie. Dacă tu cel d'întăiu nu te vei erta și iubi, cum să te erte alții și să te iubească ? La Candian e viață, e fericire ; numai nebunii refuză d'a lua parte la banchetul lumei. Uitarea este suprema mângâiere a tuturilor, și bune și rele. Să nu ne împotrivim naturei, căci noi suntem jucăriile ei ear nu ea servitoarea noastră. Ochii lui Cosmin scinteează.

— La ce te gândești Cosmine, îl întreabă Candian, întinzându'i un pahar de șampanie.

— De unde știi că mă gândesc ?

— Ai o privire atât de veselă încât o asemenea mască, mon cher, nu o are un om care nu se gândește la nimic. Nu bei ?

— Este al patrulea, e prea mult.

E prea mult ? Adică de ce ? Doar n'o

fi ca vinul de la «Costandin». Dacă măsori fite-ce lucru ajungi neapărat la trebuința d'ați cumpăra un revolver. Un revolver?... Ce va fi făcând Paul Malerian. Nici el nu îndrăznia.... privia doar la revolver.... și ce ochi! Proști. Candian nu este atât de cinic cum i s'a părut lui pînă acum. Adevărul e că el și-a vîndut tinerețea pentru mulți nu numai pentru el. Și ce-ar fi câștigat omenirea dacă Candian, în loc d'a fi fost recrutat de coana Anica, ar fi ajuns un grăfier sau un judecător de instrucție? Nimic. Dar să facă și cea-l'altă probă. Ce perde omenirea dacă Candian împarte banii unei văduve decăzute? Absolut nimic. Ei, și dacă Panicu aruncă banii de ce n'ar aduna și el? Numai așa ar putea să scrie Sașei: «m'ai *împrumutat* și mă grăbesc d'a'mi plăti datoria». Și cu un aer de jucător nerăbdător: se apropie de Candian și 'l întrebă:

— Dar Panicu ce are de gând? Nu ne mai taie o bancă?

— *Monsieur Georges*, strigă Zozo, destulă curte. Pe cine vrei se mai învingi? E timp de o bănculiță.

— Cărți nuoi, musiu Panicu, zise coana Anica luându'l de gât, ori ți-e frică de băeți.

— Mi-mie? Nu mă cu-cunoști, co-co-coană Anico, răspunse Panicu. In-tr'o-tr'o zi am pe-pe-pe-per... spune-ne ne-nene-ne Pan-Pan-Pan-tazi.

— Rău neică, răspunse Pantazi, ți-am spus. Erai în casă la mine și 'mă-a părut foarte rău. Așa om energic și liniștit vă declar că eu unul n'am mai văzut. A pierdut douăzeci de mii de lei în două ceasuri, și ridea, făcea chef...

— Forța morală personificată! zise revizorul.

— Așa e, așa e, bea! acest pahar în sănătatea lui Georges Panicu, strigă Loradonna. Și după ce beu paharul de

șampanie termină cu o scară: a, a, a, a, a, a, a!...

Toți se adunară în jurul ei, ear Panicu declară că «o asemenea sca-căcară merită o, o, o, o»... o bancă vroi să zică, mișcând mânilor ca și cum ar fi dat cărți. Roșu ca para focului, cu ochii turburi și lăcrimoși, se încurcă de toate scaunele pînă la masa verde. Șampania și tutunul lucraseră serios asupra irresistibilului. Domnișoara Lizi se așeză la dreapta lui. Coana Anica îi presentă două pachete de cărți pe o tavă de argint. «Ca pe împărați te servesc musiu Panicu!»! Servise și mulți împărați coana Anica. În câte-va minute dăte două mii de lei. «Ce dracu, se gândi Cosmin care se aședase la joc, când perde, perde numai bilete întregi și când câștigă nu se puntează de cât jumătăți». I se pare lui orî cei l'alți își retrag regulat jumătate din *mize* când perd?

Coana Anica se sculă de la joc și,

dând brațul lui Pantazi, eși din salon. După câte-va minute se reîntoarseră earrășii la braț. Se crăpa de ziuă. O lumină slabă și albicioasă pătrundea prin storrurile ferestrelor.

— Dacă deschideți un geam, vă taiu și eu o bancă, zise rîzînd Pantazi, și începu să se plimbe cu mînele la spate.

— Solone descinde în rîndul muritorilor! exclamă revizorul.

— Ce mi-mi-mi... ce minune vroi să zică Panicu care obosise dând din mîni la dreapta, la stînga și la mijloc. Să mē rē-rē-rē-rēz... adică i-a venit rîndul să se rēzbune.

Georges Panicu era foarte respectuos cu nenea Pantazi. Avea și de ce. Cui îi pare rēu cînd perde. Lui Pantazi. Cine il sfătuește ca să nu joace orî-unde? Pantazi. Cine'l introdusesese în grupuri atāt de vesele, de culte și de inteligente? Cine dovedise celor l'altii cā este irresistibil în fața orî-cārei femeii? Și

cine făcea istoricul «marilor lovituri» date de el fără a păli, ca un adevărat erou al jocului? Firește că nenea Pantazi. Eacă de ce Georges Panicu se grăbi de a perde și cele din urmă lovituri, și dădu locul lui Pantazi.

Pantazi începu să amestece cărțile.

Puntatorii să sculară ca să și întinză puțin oasele, și cerură cafea turcească cu coniac. Ludoveanu luă de braț pe revizor. Cosmin începu să se plimbe. Ear i se învîrtia pământul sub picioare. N'ar fi nimic aceasta dacă nu l'ar dura capul. Din întîmplare trecu pe lângă revizor și Ludoveanu, și, fără să vrea, auzi câte-va cuvinte: «Să nu puntezi mult la Pantazi» zisese Ludoveanu revizorului. «Știu» răspunsese revizorul. De ce să nu punteze mult? Și de ce răspunsese cel l'alt «știu» Știea ceva? Cosmin mai avea 100 de lei. Dacă nu l'ar dura capul așa de tare; și din când în când îi vine greață. Cafeaoa o să'i facă bine.

— Gata! zise Pantazi aruncându'și favoritele pe umeri. Cine tae? Mon cher Panicu, vrei?

Panicu scăpă de câteva-ori cartea cu care vroia să taie, o *damă de treflă* cu care când taie el, «pra-praf» să alege de bancher.

— O să te că-că-că-eș-ș... o să te căești vroi să zică el lui nenea Pantazi, cu o evidentă părere de rău, căci tăiease cu dama de treflă. Așa e el, nici chiar lui nenea Pantazi nu'i poate tăiea decât cu dama de treflă. Mai bine nu mai joacă decât să taie cu altă carte. Cine se pune cu cabula?

— Gata, zise a doua-oară Pantazi, și fie-care își luă locul, având câte-o cafea turcească în față.

În bancă erau 500 de lei.

— *À che-che-cheval*, îngână Panicu și câștigă pe amândouă tablourile.

Pantazi surise și *aroză* banca. De trei-ori perdu, apoi strică cărțile și ceru al-

tele. Coana Anica se grăbi a'î presenta un pachet pe care Pantazi îl puse la dreapta și începu să vorbească c'o repeziciune neobicinuită, să riză, să gesticuleze și să glumească cu toate femeile. «Gata»! strigă Pantazi și întinse pachetul de cărți lui Panicu. I se păru lui Cosmin saū înadevăr Pantazi nu se atinsese de pachetul pe care 'l adusese coana Anica? Cosmin se convinse, fără să știe de ce, că nu văzuse bine. Il doare capul afară din cale, dar își va încerca norocul. Panicu ceru o damă de treflă și tăie. Era 1000 de lei în bancă. De astădată «à che-che-val» perdu pe amîndouă tablourile. Și jocul începu tacticos. Toți punctau puțin. Numai Panicu arunca zvăpăeat biletele, încredințat că pînă la urmă dama de treflă va «so-so-ta» banca. Abia ajunsese la jumătatea cărților și Pantazi își inzecise capitalul.

Cosmin perduse tot. Candian îl imprumută cu trei sute. In câte-va lovituri

le perdu. Candian îl împrumută din nou și îi recomandă să punteze *mai puțin*, căci așa se întâmplă une-ori: «sunt bănci *razuare*». Cosmin nu'l ascultă. Cum e cu putință să aibă cine-va atâta noroc? E ceva în hasard care'l revoltă și ar fi în stare să se arunce și el p'o carte. Nu se poate, trebuie să câștige o-dată. Ah! și capul. A băut prea multă șampanie. Cafeaoa nu 'i-a făcut nici un bine. Ii vine amețeală. Să nu i se întâmple ca pe strada Doamnei... ce rușine ar fi!... A mai rămas ca cincî-zeci de lei. Să'i arunce pe toți. I-a aruncat. A pierdut. E galben ca ceara și i vine... Făcu semn lui Candian. Candian îl privi mirat și, neștiind ce are, îl întrebă:

— Să'ți mai dau?

— Nu, răspunse Cosmin, strângând din fălcî. Afară... afară...

— În odaia mea de culcare, îi zise Candian dându'i brațul.

— Unde vă duceți? întrebă Zozo rîzînd.

— Venim acum, răspunse Candian.

Dar nu s'a întors decât el, spunînd celor l'alți că amicului său nu prea'i e bine, nu e obicînit cu șampania și cu noptile albe, e «o fată mare».

— Unde și-a făcut educația? întrebă Sevastița Pirigumenos.

— În pension la Călugărițe, răspunse rîzînd Loradonna, unde am învățat eu să scriu scrisori cu chei.

— Ce, vă jucați cu cheile? zise coana Anica bătînd pe umeri pe musiu Pantazi.

Resultatul acestei talii: Georges Pănicu perduse tot ce avusese în buzunar, mărturisind că rare-ori *dama de treflă* l'a trădat așa de grozav. Dar, cum izbuti el să îngâne, va plăti Lizi pentru dama de treflă. Și Lizi răspunse: «pun, Șorjic, pun»!

— Așa e? întrebă Ludoveanu pe revizor, într'un colț al salonului.

— Da, răspunse revizorul fluerând, apoi, uitându-se la Panicu care adormise pe un fotoliu, continuă rîzînd : doarme ca Anibal după Capua!

Iorgu Cosmin e în odaea de culcare a lui Candian. I-a trecut greața, capul însă îl doare în fundul ochilor. Tot e în mătase și broderii; pe masa de toaletă sunt vr'o zece sticlute cu parfum, cu apă de Colonia, cu briantină... În odae e un miros aromatic și greu, un miros care te adoarme.

Uf! s'a mai ușurat. Îi venise rău. Șampania, fumul de tutun, gălăgia, și jocul, mai ales jocul, îl făcuseră să'si pearză conștiința. I se păruse că el e altul, și ce curios este acest sentiment d'a te crede altul de cât ai fost pînă atunci. Să vezi că unul se stinge și că în pelea celui stins o nouă vieată s'aprinde. Apoi un virtej care te soarbe, și cineva care te scoate de braț, afară, afară, la spațiu,

la aer, la răcoarea tremurătoare a dimineții. Prima impresie când te trezești pe un așternut moale e neapărat plăcută, după o lungă călătorie... ce călătorie? Patul, de la picioare, i se învîrtește încet și lin, așa de lin încât această dulce rotațiune îl gădelă d'alungul trupului. A dormit? E bolnav? Cosmin nu știe. Bolnav sau nu, acum își dă seama de un secret al jocului și se înfioară. Coana Anica ese din sală cu Pantazi. Ludoveanu previne pe revizor ca să nu punteze mult și acesta răspunde «știu». Pantazi vorbește, ride, gesticulează, glumește, cum nu e obiceiul lui, și, fără să amestece noul pachet de cărți, îl presintă lui Panicu. Candian împrumutându'l a doua-oară îl povățuește să punteze mai puțin. Și toți, pînă și cel mai pasionat, Mănoiu, să joace așa de cuminte, lăsând pe Panicu singur să azvîrle tot ce avea în buzunar? S'a convins. Cărțile erau măs-

luite. Ce ruşine ! Dar e o adevărată crimă. Un tînăr milionar, infumurat şi fără experienţă aruncat în mijlocul acestor oameni... şi să nu se găsească unul care să'î strige : «nu vezi că te înşală» ? Tutulor le trebuie bani şi ear bani ; lacomi şi fără milă aũ căzut pe el ca nişte omizi pe un pom înflorit. Acum un an a fost în Muscel. Dincolo de Moşoroae a vèzut un brad... poate că era cel mai nalt şi cel mai falnic din acest codru secular... dar trist, aproape uscat, acoperit cu un fel de scamă fumurie ce curgea de la ramuri în jos. Un rucărean i-a spus că încă doui ani şi vijelia va abate pe Domnul brazilor, din cauza milioanelor de parazite cari l'aũ subt, încetul cu încetul, de la rădăcina din stîncă pînă la virful din nuori. Cum ar putea să se scuture de parazite un Georges Panicu, un cretinizat de noroc care bea, fumeaza şi joacă, fără să fi implinit măcar nouăsprezece ani ? Şi după ce va

cădea sub mulțimea și mângâierea parazitelor, altuia îi va veni rîndul, tot așa de tînăr și de bogat... Cât de luxoase apar, la șosea, parazitetele de ambele sexe!... Ceea-ce deosebește pe aceștia de cei din codri, e că adesea-orî trăesc parazit de parazit de parazit... ca niște ghirlande otrăvitoare se întind, de la om la om, și'si trec din mână în mână averile altora. Văduva lui Candian a moștenit pe bărbat-său, un mare proprietar. Candian își umple buzunarele de la văduvă, coana Anica scutură buzunarele lui Candian, domnișoara Zozo trăește în socoteala amîndurora, și cine știe cine întinde de buzunarele domnișoarei Zozo.. Parazit!... scârboasă vieață!... ușoară vieață! Nu ți se cere decât lipsa totală a simțului moral, încolo poți să fii deștept, cult, de talent, atît mai bine, vei fi un parazit mai armat, mai perfect și vei ataca mai sus... Și el e parazit? E de mult de cînd simte că se duce în

jos, în jos, dar cel puțin pînă acum cădea în lumină. Din noaptea aceasta a intrat pe gura unei prăpastii fără aer, fără lumină, fără fund... cine 'l mai poate reda luminei și seninului? Ce senine sunt privirile Gelinei! Ochiul ei sunt adînci ca cerul, și părul, când se peap-tănă, îi cade, ușor și luminos, ca aureola Fecioarei de pe icoana la care se închina el când era mic. Când era mic... ce mult a trecut d'atunci... o grădină mare cu pomi înalți, dealuri cu vii... mîna caldă a tat-său... orașul, casa,... fără mumă... Ce rău e să nu ai mumă... Cine să te mîngâe? Ah!... Ah!... nu mai simte nimic...

Ce vis frumos! Era cu Gelina la un șipot rece din coastele cu vii ale orașului său natal. Să te întorci la copilărie, aducînd cu tine tot ce-ai găsit mai divin, eacă un vis fericit!

Cosmin se freacă la ochi. Nu e copil nici pe dealurile cu vii stufoase, și nici

nu are lîngă dînsul pe... ci pe Candian.

— E douăsprezece ore, mon cher!

— Da? Aș vrea un pahar de apă, mi-e grozav de sete.

— Dar ce ai de ești așa de posomorit?

— Sunt desgustat de tot ce-am făcut, răspunse Cosmin.

— Ei, ce-ai făcut?

— Am băut, am jucat, am jucat și m'am convins de un lucru revoltător.

— Ce? întrebă Candian și se înroși puțin, apoi privi la prietenul său cu un surîs milos.

— A! e ceva miserabil!

— Ei, spune, ce e, ce-ai văzut sau ce ți s'a părut?

— Nu mi s'a părut, am văzut!

— Prea bine; spune, ce-ai văzut?

— Pantazi a jucat cu cărți măsluite.

— Da, ai dreptate, răspunse liniștit Candian.

— Și cărțile erau potrivite pentru Pănicu!

— Da, așa este.

— Și voi cunoșteți cu toții această cursă!

— Se înțelege că da.

Cosmin revoltat de atâta liniște strigă, privind țintă în ochii lui Candian:

— Dar e o escrocherie, este o crimă ce faceți voi cu acel nenorocit!

— Convențional așa e, ai dreptate, răspunde Candian, natural însă; nu; te rog să crezi, mon cher, că Georges Pănicu n'a muncit pe paralele lui nici cât aș muncit, ast-noapte, Pantazi și coana Anica. A moștenit.

— A moștenit, n'a muncit, dar e proprietatea lui și nimeni nu are dreptul d'a 'i-o răpi!

Lui Cosmin îi tremura glasul de emoțiune.

— Dar bine, mon cher, zise Candian

rizend, după ce că e proprietar, tot alții să îi păzească proprietatea ?

— Candian ! Candian ! strigă Cosmin apucându'l de umeri, voi nu vă dați seamă de ce faceți ?

— Nu, căci am trecut de crasă. In curînd și tu te vei scula mai liniștit de cât mine.

— Eă ?

— Da Cosmine, da, mai liniștit de cât mine !

Afară, în spațiul fără tavan, Cosmin se simți mai bine... cel puțin încă o-dată liber înainte d'a'l înghiți acea prăpastie fără aer, fără fund, fără lumină...

V

Niciodată nu se va mai întoarce în cercul acestor oameni. Glasul lor, sitav de ris și de băutură, îl aude în fundul urechilor; privirile lor șirete, figurile lor obosite și palide le vede încă, neștiind cum să și le șteargă din minte. Dar încotro? Nicăeri; fără casă, fără prieteni buni și onești, fără mîngăere, și fără ideal. Îi e foame și n'are parale. La cin' să ceară? Nimeni nu'i va da, afară de ea, ea care l'a obicinuit, de două ani trecuți, să nu aibă nici o grije, nici o mîhnire, nici o durere. Altădată putea să rabde. Fusesse bine armat contra tuturilor împrejurărilor, suferind cu înlesnire, cu

naivitate, cu eroism. Acum se simte învins. Dacă cine-va i-ar fi zis la timp «sărăcia nu desonorează», sau «sărăcia d'acum va fi gloria ta», nu ar fi cerșit un adăpost strein, care l'a transformat, l'a moleșit și l'a făcut să tremure la orî-ce impresie neplăcută Degeaba... așa s'a întîmplat și acum se simte neputincios în lupta pentru existență. Ce ușor e să faci planuri când altul, ți-aprinde focul eara, când altul îți face ghetetele și îți întinde masa; e chiar plăcut; un fel de fericire, fără griji, leneș, tot d'a gata, și în fundul acestei odihni un viitor earăși d'a gata, ca și cum lumea n'ar merge fără asemenea monarh nepăsător... Nicî o grije, nicî chiar grijea bestiei din tine!... Și după o asemenea viață... obosit, infomat, tremurând, fără bani, fără adevărați amici, întinzînd pe calea Victoriei, neștiind unde va mânca astăzi și unde se va culca diseară. Să se reîntoarcă la viața d'odinioară... Dar

cu ce? Unde sunt vechile arme? Și examenile nu 'și le-a trecut. I-ar trebui o forță extraordinară, și el simte bine că din această forță nu are de cât o părticică: oroarea d'a nu ajunge ca un Mănoiu, ca un Candian, ca un Pantazi. Și atât nu e de ajuns. A face, ear nu a nu face, a lupta cum trebuie, ear nu a te scârbi de lupta altora... ce mult se cere... și acum îi e foame, cel puțin acum să aibă ce îi trebuie.

Ce curios l'aŭ privit duoî domni! De sigur e descompus. Nu s'a uîtat în oglindă. E și ridicul. Mai bine rămânea la Candian. Dacă s'ar întoarce... Ear acolo? Să'i spue că n'a mâncat, că n'are unde dormi, că nu se mai poate duce... Imposibil... Nici-o mână curată care să 'l susție, nici un cuvânt amical. Să scrie lui tat-sëu. Se căută prin buzunare. Nimic. Par'că 'i-a dat un rest de la birt? Unde l'a pus? După o noapte ca aceea cum să'și mai aducă aminte. Se uîtă la

ceasornic. E unu. Ceasornicul i l'a dat tat-sëu. Cât a fi scris bătrânul grăfier pentru acel ceasornic! Și totu'si trebuie să'l amaneteze. Dar dacă cămătarul va privi bine în figura lui? Te pomenești că'l întreabă de unde are ceasornicul? E ușor să răspunzi «*e al meu*», cu un ton semet, când ai alt chip, dar după o noapte de rușine nu e așa de ușor.

Cosmin abătând pe strada Clementei, cu capul în jos, cine-va îl opri repede.

— Ce faci? de unde vii?

Era Sașa Malerian.

— Unde-ai dormit? Ești bolnav? îl întreabă ea luându'l de braț. Brațul Sașei tremura.

Cosmin era amețit. Ce să răspundă?

— Unde ai dormit? Tu ai ceva Cosmine!

Cosmin nu'i zicea decât numai când îi vorbea foarte serios.

— N'am nimic, răspuse el, abia îndrăznind să ridice capul. Și voind s'o

întrebe ce are, văzând'o cu cercuri vinete în jurul ochilor, nu avu des-tul curaj, neștiind cum să'i zică : *tu sau d-ta.*

— Tu ai ceva, Cosmine ; mânele reci ; ai friguri. Oh ! Doamne, toate o-dată !

— S'a întâmplat ceva acasă ? întrebă Cosmin aducându-și aminte de ceea-ce văzuse în bibliotecă.

Sașa îl întoarse pe strada Vămei, și ducându'l în ulicioara strîmtă și um-brită de salcâmi care dă în curtea Bi-sericeii Bradului, începu să'i vorbească repede, privind în toate părțile.

— Să nu te sperii. Nu e nimeni de vină. Oh ! Doamne, bine că te-am în-tilnit. N'a trecut un ceas după ce te-ai dus... eu nu putusem să adorm... nu știam unde ai plecat.... am auzit o de-tunătură de revolver... Cum mi-a zvic-nit inima din loc... Dacă s'o fi întors ? Și m'am gândit la tine... Gelina a sărit din pat strigând : «S'a împușcat» !... De

unde ştii ? Ea nu mi-a răspuns. A aprins lumînarea şi s'a repezit pe scări. M'am dus şi eu. Am deschis uşa... Să nu te sperii... era întins în bibliotecă şi un sânger negru ţişnia din tîmpla dreaptă...

Cosmin îşi retrase braţul de la braţul ei ; se şterse de năduşală.

— Săracu Malerian ! mormăi Cosmin, şi, aproape în acelaşi timp, simţi stingînduse în el o frică adîncă.

— Să nu te sperii ! Aşa a fost să fie, îi zise Saşa dându'i earăşi braţul.

Cosmin tăcu. Aşa a fost să fie ! Şi totu'si nu s'ar fi putut să fie alt-fel ?

— Saşa, răspunse el, Saşa, mî-e frică, e un fior rece pe care'l simţ trecînd şi întorcîndu-se prin mine. Cine l'a ucis ?

— Mai încet ! El singur, răspunse Saşa cu mirare şi cu grije ; nu fii copil, nu fii copil ; de ce ţi-e frică ? Dacă nu te întilniam ! Ce-ar fi zis lumea să nu te vază ! Trebuie neapărat să vii acasă... gîndeşte-te...

— Ai dreptate.

Inadevăr, ce ar zice lumea? Trebuie curaj, curaj mare în marea artă a vieții. Candian are dreptate. Și acest gând îi dădu curajul d'a o întreba:

— Unde te duceai?

— Am lăsat pe fete cu soră-mea și vroiam să tocmesc doliul; te rog însă pe tine; șade rău să'l las singur.

Îi dădu parale, îl strînse de amîndouă mânele, îi spuse încă o-dată să nu se sperie și se depărtă, privind îndărăt pînă ce dispăru.

Cosmin se întoarse în calea Victoriei; se opri, așteptând o birje liberă. E de mirare, aproape de necrezut: e primul mort pentru care trebuie să cauți pe cioclii. De obicei ei știu înaintea tuturor când cine-va a murit. Tot el să'l îngroape! Care om a putut să zică: eu am fost mai tare de cât împrejurările? Omul e slab, e decăzut, e păcătos... foamea îl face să tremure. Trebuie să între

la «Costandin» să mănânce ceva. Dacă n'ar întilni pe Prințul. Ce ironie : să'i mănânce chiar și din paralele de înmormântare !... În care autor a citit o legendă stranie... O femeie, împreună cu amantul, 'și-a ucis bărbatul și pe două copii vitregi. Scena se petrece într'un castel așezat pe malul unui torent. Castelul cu turnuri înalte e cufundant în păduri seculare. Femeea a plâns toată ziua de ochii servitorilor. După înmormântare, pe la miezul nopții, se închide cu amantul ei într'o sală vastă, cu pereții acoperiți cu armuri și cu portretele strămoșilor bărbatului ei. În mijlocul sălei, masă întinsă, cu bucate delicioase, cu vase de argint pline cu vin spumător. Se așează unul în fața celui-alt. Afară vijelia a început. Fulgerile întunecă flăcările torțelor înfpte în felinare. Torrentul se umflă și rostogolește stânci mari zmulse din maluri. — A ce miroase carnea ? O întrebă aman-

tul scăpând furculița din mână. — Mănâncă, îi răspunse ea, mănâncă, e din căprioara de alaltăeri. — De ce e așa de roșu și de gros vinul din cupă? întrebă amantul scăpând cupa de argint în mijlocul mesei. — Strugurii au fost prea copti... Și n'apucă să sfirșească că vântul se umflă, așa de tare, încât sparse ferestrele vechiului castel, ear amantul se ridică în picioare și, abia putând să vorbească, îi zise, arătând la portretele care se mișcau de vijelie: — Tu nu'i vezi? Se mișcă și ne arată cu degetul! Nu'i auzi? Bătrânul acela, îmbrăcat numai în zale, a deschis gura. N'ai auzit cum ne-a zis: mâncați din ei, beți din ei, și nu știți a ce miroase carnea și vinul?...

Cosmin iuți pasul, își scoase pălăria; e nesuferit de cald. Ce închipuire sălbatecă. Legenda se sfirșește ast-fel: amantul înnebunește și se aruncă pe fereastră, în torentul de sub zidurile cas-

telului, eară ea cade moartă la picioarele
acelui bătrân fioros, îmbrăcat numai în
zale... Dar ce are a face această istorie
cu foamea lui? Inchipuiri de oameni
bolnavi. Toată epoca feudală e plină de
asemenea orori. «Pi! ce prostie! șopti
Cosmin. Acum știu de ce mî-a trecut
prin minte acest basm fără gust, înțe-
leg; mî-am închipuit că voiû mânca din
paralele de înmormântare. O copilărie!
Tot atât de vinovat sunt eû ca și fabri-
cantul care a făcut revolverul, ca și
acela care a inventat earba de pușcă»...
Abia il mai țineaû picioarele de foame.
«Trebue să mănânc»! Și dispăru în
grădina de platanî de la birtul lui «Cos-
tandin».

VI

A doua-zi toate ziarele din Capitală anunțau moartea tragică a «veteranului profesor Paul Malerian, unul din stâlpii culturii și redeșteptării noastre naționale». Organul «moderat cu aspirațiuni de ordine și propășire», la care colaborează cunoscuta pană a lui Ionel Ludo-veanu, descria pe larg viața «de virtute și de muncă eroică a luceafărului cultural»; și după ce pomenia toate operele didactice ale răposatului încheiea ast-fel: «A trăit, s'a jertfit, a luminat; școalele noastre să-și cernească drapelele; unui suflet mare, un mare oma-

giu; din viața lui a scăpat lumina, din țărina lui va renaște virtutea, acest Fenix pe care revoluțiunile nu l-au putut stîrpi din mijlocul popoarelor. Ce martir! Când a crezut că națiunea nu mai poate aștepta nimic de la el, ca un alt Brutus, s'a străpuns cu un glonț de revolver!! Înainte de toate însă, noi, toți elevi ai lui și ai operilor lui, să imităm exemplul d-lui ministru al instrucțiunii publice carele și astă-dată s'a grăbit a dovedi că și înțelege înalta misiune: d-sa a delegat pe eminentul revisor d-nu N... ca să salute pe moment pe acela care a luptat pentru ordine prin disciplină, pentru propășire prin lumină». Se cunoștea pana lui Ludoveanu, în colaborare de sigur cu revisorul școlar, mai ales în partea privitoare la «ca un alt Brutus, s'a străpuns cu un glonț de revolver». Șașa rugase pe Cosmin ca să dea notițe pe la toate ziarele, pentru-că, după cum recunoștea și

ea, bătrânul are drept la toate onorurile. Cât pentru dric, nici vorbă că va fi de clasa întâea. Două-zeci de popi, un archiereu și un episcop vor oficia sfânta slujbă în biserica Sf. Gheorghe și la cimitirul Șerban-Vodă. Colegii lui Malerian vor purta panglicele și perna de catifea, încărcată cu toate decorațiile : serviciul credincios, bene-merente clasa a doua și întâea, coroana și steaoa României. Sașa Malerian, pentru ea și pentru fete, a poruncit un mare doliu, rochi lungi și zăbranice de la pălărie și pînă în pământ. Gelina s'a împotrivit, susținând că «exagerațiile îi fac rău». Firește, Sașa i-a închis gura, aducându-i aminte că «se cuvine a fi mai respectuoasă cu sfintele rămășițe ale părintelui ei».

Cosmin e în odăița din fund. Și-a pus coatele pe masă și capul între mâini. E obosit, e nervos și nu poate să urmărească un șir regulat de gânduri. Da, și-a

zis foarte bine la birt: tot atât de vinovat e el de ce s'a întâmplat ca și acela care a inventat earba de pușcă. Dar atunci era departe... Ce are a face distanța? Aproape sau departe, ori ai dreptate ori nu ai... Și cioclii cari bat cu ciocanele în porți nu mai isprăvesc... Putea se mai trăească? E o întrebare. Când cineva e așa de bolnav nu se poate zice că 'și-a scurtat zilele. L'a apucat furia? Altădată n'a fost nebun? Inadever a fost și nu s'a omorît... Sașa plânge? Să vede că povestește cuiva cum s'a întâmplat. A povestit de o sută de ori. Femeilor le trebuesc impresii. Ah! să înceteze o-dată! Aceasta e nesimțire!... Și e nesuferit să simți în tine o a doua persoană care te judecă... De ce s'a ucis? De ce 'i-a venit furii? De ce s'a bolnăvit? De ce altădată, fiind în aceeași stare, nu s'a gândit să'și curme zilele?... Sunt unele cuvinte inocente cari te prigonesc. După două ani trecuți, aude pe

tat-seu cum îi zice : «ești mare, să fii cuminte» ! Dar îi aude glasul uscat, îl vede cum mișcă gura. Să fii cuminte, să fii cuminte ! E revoltător să auzi aceleași cuvinte... Când a început vina ? cum a început și ce putea să facă ? cum se reziste ? cine l'a îndemnat ?... Ah ! e un demon în fie-ce om care își bate joc de toate planurile lui, de toate hotărârile lui, și după ce'l încurcă, se oprește asupra faptelor, și atunci e teribil de elocinte, de clar, de neîndurat. Atunci îți spune : eacă ce-ai făcut, eacă ce trebuia să faci. Și acestui demon oamenii îi zic conștiință !... El e care se bucură de frica care'l coprinde când se gândește să se ducă în bibliotecă. El e care îi zice «dute să'l vezi, ești dator să'l vezi, dar nu vei îndrăzni» !... Cine vine ? Un fișit de fuste, același fișit de acum câteva zile... Ce caută ?... Ș'acum ?... E desgustător !

Cosmin sări în picioare. Sașa Male-

rian a deschis ușa. N'a mai găsit pe nimeni ca să'i spue cum s'a întâmplat? Eacă o ființă care știe ce vrea și nici acum nu e în revoltă cu demonul din ea.

— Ce vrei? o întrebă Cosmin c'o asprime neobicinuită.

— Cosmin, zise Sașa luându'l sfiicios de mână, te rog să vii pînă jos...

— Unde jos?

— În bibliotecă. Două prieteni întreabă de tine, un jurnalist și un revizor școlar; aū venit să ȳea notițe, unul pentru ziar și cel l'alt pentru discursul de la cimitir.

— Și ce să le spuī eū?

— Te rog, mon ange...

Cosmin 'și întoarse privirea spre fereastră. Sașa se opri din vorbă. Aștepta un răspuns. Ce va zice lumea care îi cunoaște? Ce vor zice cei două prieteni, dacă Cosmin nu ar vrea să vie? Eacă ce o muncește pe ea și nu

îndrăznește să'i spue. I se păruse că e bolnav. Cosmin mototoli un petec de hârtie. Ce să facă ? Și femeile, sunt ne-simțitoare. Nu putea să'i zică alt-fel ? Iorgule, Cosmin, alt-fel, alt-fel, dar «mon ange» ? Ce este în el de înger ? Ce om are vr'o parte îngerească ? «Mon ange» 'i-a zis în nopțile de plăceri și de rușine ; aceste cuvinte îi amintesc o fericire revoltătoare acum când cel-l'alt stă drept cu mânele pe pept... De nu 'i-ar fi rușine ar întreba-o dacă rana i se vede și dacă a închis ochii, dacă i-a închis bine, căci alt-fel nu'l va putea privi... Ce laș !... Ea e bărbat, el e o femeie, un bolnav, un nimic fără voință...

— Te rog, trebuie să vii... zise Sașa umilit și mîngăios.

— Așa e ; trebuie să vii ; spune acelor domni că vii îndată, răspunse Cosmin, fără a'și întoarce privirea.

— Mă duc, mă duc, zise Sașa mulțumită, aproape veselă.

Saşa plecă. Cosmin se uită în oglindă. E slab, galben şi cu pleoapele roşii. Trebuie să se ducă. Se peptănească şi eşi din odaie.

A deschis uşa bibliotecii; un miros greu de flori şi de luminări. Cu faţa spre el stă Paul Malerian. L'a văzut; da, s'a văzut unul pe altul. O năduşală rece îl coprinde de la frunte până la genunchi... Ce nas enorm! Un ochi i-a sărit şi în locul lui un rotocol de plastore roşietic; cel-l'alt nu e închis bine... E ceva în fund care licăreşte încă sau i se pare?... Acel ochi e teribil, fără fund, adînc, adînc... Dacă n'ar fi nimeni ar fugi... «Mi-se-ra-bil grăfier»... Da, îi aude încă cuvintele din urmă... Ce cap poartă pe umeri? În el vorbesc toţi, şi morţii şi vii, şi acel demon triumfător... A înnebunit?... Acest gând îl scutură, îi dădu curaj şi se îndreptă către prietenii săi. Le întinse mîna. De nu ar tremura. Nu, nu a tremurat, e un curaj

în momentele supreme pe care'l simte ori-ce om, ori-ce ființă.

Câteva doamne stau în picioare. O femeie bătrână apără pe Malerian cu un mânuchiș de busuioc.

— Cum te simți, d-le Cosmin, după o noapte albă? îl întreabă încet Ludoveanu.

— Dragă, d-le Cosmin, îi zise revizorul școlar surizând, am aflat de la Candian că d-ta cunoști de două ani pe bătrân, că ai trăit sub protecția lui...

Da îl cunoaște, așa e, sub protecția lui, ei și, unde vrea să'ajungă? Ce vrea să'l întrebe?

— Da, răspunde Cosmin, îl cunosc, de două ani, relațiuni între el și tatăl meu...

De sigur e cineva în el care vorbește: «numai între el și tatăl tău»? E bine să se stăpânească; cu acești oameni îți perzi mințile.

— Foarte bine, domnule Cosmin, con-

tinuă revizorul; îl cunoști bine. Eă sunt delegat din partea d-lui Ministru ca să salut printr'un discurs pe valorosul profesor. Dacă ești bun, să-ți spui, încet și pe scurt, planul discursului meu. Aș dori să-ți dai părerea fiindcă cunoști casa și viața aceluia care o viață întreagă a luptat «pentru ordine prin disciplină și pentru progres prin lumină».

Ludoveanu se uită lung. Îi luase frasa, dar, pentru un prieten... și el profitase de la revizor de figura cu Brutus, cu toate că un personaj, sus pus, îi atrăsese atenția că Brutus este al demagogilor.

— Voiă începe cu omul în sine, urmă revizorul apucând pe Cosmin de un nasture al redingotei, cu omul în sine. Cine a fost, ce este azi și ce va fi mâne? În această parte a discursului mă voiă opri asupra virtuței. Virtutea e nota dominantă din omul care se duce, lăsând o soție neconsolată...

Dacă mi-o spune tot discursul? se

gândi Cosmin. E o comedie nesuferită pe care o joacă în urechile lui acest cartofor pe care l'a văzut, o noapte întreagă, înșelând la cărți.

— O... soție neconsolată, urmă revizorul, două fii neconsolate și neconsolați pe toți aceia asupra cărora s'a întins generositatea sa.

— Această parte e bine, îi zise Cosmin năbușit de căldură, care e a doua parte ?

— Voiți veni îndată. Pe bătrân îl voiți compara cu un erou din prima epocă a republicei romane, cu Cincinat buni-oară ; pe soție, cu o matroană al căruia ideal rămâne închis în *larii* casei..., (*larii* fusese pronunțat gros și cu gura rotundă...) puritatea vetrei și creșterea în virtute a copiilor...

Cosmin citia prin geamurile bibliotecii : Virgilius Maro, Marcus Tullius Cicero. Revizorul îl trase de mânecă. Puritate, virtute, larii, tot trebuie să asculte.

— Crez că e dăstul, zise Cosmin revizorului; această parte va fi admirabilă.

— Dar știi de ce voi face aceste comparații?... zise cam tare revizorul. Pentru ca să ajung la conclusia că sub cerul modern se găsește un templu antic, templul virtuței: casa lui Malerian! Ș'apoi într'o orațiune directă mă voi adresa la toți câți l'ați cunoscut, — (revizorul se aprinse; intrase o doamnă tânără și elegant înbrăcată) — cam astfel: amicii ai lui, spuneți voi ce este casa lui! Copiii ai generosității lui, spuneți voi unde 'și-a așezat virtutea locașul ei favorit! — (văzând că nu'l ascultă decât Cosmin și Ludoveanu, scăzu glasul) — Și voi încheea rugând pe Dumnezeu ca toate căminele să fie ca acela al lui Malerian, pentru mărirea și gloria neamului românesc.

Cosmin simți că răsuflarea i se oprește. Dacă și cele l'alte părți ale discursului

vor fi tot așa, comedia va fi deservită. Toți vor insulta pe un nenorocit? Ce crimă a comis pentru ca să merite o asemenea batjocoră? Cosmin fu copleșit de o milă nemărginită. O milă caldă care îi aduse lacrimile în ochi și începu să plângă, cercând înzadar să își oprească plânsul. Își cerea ertare prea târziu... Dacă ar fi avut dăruirea curaj ar fi dat în genuchi, 'i-ar fi acoperit mânele cu sărutări și 'i-ar fi strigat: «dacă mai auzi eartă-mă! ertarea din urmă este divină, este eternă»!...

Revizorul, abia stăpînindu'si mulțumirea, îl luă de braț și îi șopti amical:

— Așa sunt toate inimile mari, ca a d-tale! Să eșim te rog... să'ți spui drept, sunt momente când eu pe mine mă fac să plâng.

Cosmin își retrase brațul cu un «te rog» pe care revizorul nu'l înțelese. Eși din bibliotecă; sui repede treptele scă-

rei. Pe la mijlocul coridorului se izbi de cineva. Ridică capul. Era Gelina îmbrăcată în negru.

— Ce, plângi și d-ta, domnule Cosmin? Il întreabă ea privindu-l senin și lung.

Ah! acești ochi vii se aseamănă cu aceia ai bătrânului! Să răspundă? Ce să răspundă? Sunt oameni cari n'au dreptul d'a plânge. Lăcrămile lui fac parte din comedia revizorului, din minciuna tuturilor acelora pe cari 'i-a vândut aseară jucând și înșelând. Și ea ca o sfântă îndurerată nu se mișcă, stă drept, nu clipește, așteaptă un răspuns... ce vrea?... ce vrea?... Tăcerea ei judecă, osîndește, execută... Să fie rea, să'l insulte, să'l palmuească, dar să nu'l privească așa... Insfirșit s'a zmîcit din loc și s'a repezit în odăea lui. S'a aruncat în pat, cu capul în pernă. Aci e liber să plângă, dar nu mai poate.

După ce Cosmin eșise din camera mortuară Sașa Malerian intrase, dorind se întîmpine pe soția unui doctor cu renume. Sașa Malerian primi politicos distinsele condoleanțe ale acelei doamne, care regreta că nu consultase pe «doctorul» căci era convinsă că l'ar fi scăpat. Nu doară că 'și lăuda bărbatul, dar a făcut atâtea minuni! Pe unu l'a scăpat după ce'i pusese lumînarea în mână. Sașa Malerian se șterse la ochi, mărturisind că îi pare rău de această greșală, și începu să 'i povestească cum «s'a întîmplat cazul, când e să cază nenorocirea pe om». — «Mî-încipuesc dragă doamnă cîtă suferință și ce pierdere ați încercat». Sașa însoți pe doamna «ce fusese atît de gentilă» pînă la scară, apoi se reîntoarse și se apropie de revizorul scolar și de Ludoveanu.

Ludoveanu îi făgădui că «dacă doamna va binevoi să'i dea, peste câteva

zile, mai multe detalii» va scrie un studiu întreg.

— Negreșit, răspunse ea, tinărului scriitor ; să poftiți ; când voiți.

— Perderea doamnă e d'o potrivă de mare și pentru d-voastră și pentru țară.

— Oamenii mari, zise revizorul ascuțindu'si glasul, sunt pentru popoare ceea-ce sunt părinții pentru copii lor.

— Oh ! ai dreptate domnule, răspunse Sașa, fără să fi înțeles bine două lucruri ; cum sunt oamenii mari și cum sunt ei pentru popoare.

— Să'mi dați voe doamnă, zise revizorul, ca să vă espun, în câte-va cuvinte planul discursului meu. Crez că e o înaltă datorie d'a vă face cunoscut esența celor ce voi avea onoarea d'a spune corpului profesoral, elevilor și amicilor marelui profesor.

— Poftiți, domnule, poftiți, răspunse Sașa făcând semn bătrânei cu mănun-

chiul de busuioc ca să apere figura albinată a lui Malerian.

Revizorul începă cu prima parte: omul. Nota caracteristică: virtutea; căminul: templu antic; conclusia: pentru gloria și mărirea țerei așa ar trebui să fie toate casele. Când ajunsese la orațiunea directă, «amici ai lui, spuneți voi... copii generosității lui, spuneți voi»... Sașa începă să plângă, căzu pe un scaun și ceru un pahar cu apă. În camera mortuară nu mai rămăsese decât bătrâna cu apărătoarea. Revizorul era încântat de efectul *de mâine*. Sașa felicită pe orator, asigurându-l că răposatul merită un asemenea discurs, rugându-l însă ca să-i permită o mică observație, privitoare la «înaltele fețe bisericești». Oratorul se arată fericit într'o îngânare curtenitoare: «o! doamnă, cum de nu; vă rog, nimic nu e perfect».

— Aș dori să scoateți pe Brutus din discurs...

Revizorul își reluase frasa din articolul lui Ludoveanu: «când a crezut că națiunea nu mai poate aștepta nimic de la el, ca un alt Brutus s'a *străpuns* cu un glonț de revolver.»

— ... Vă mărturisesc că nu cunosc viața acestui om mare, 'mă pare rău că s'a împușcat, dar istoria aceasta ar nemulțumi pe episcop și pe archereu cari doresc să crează că s'a împușcat din greșală. Alt-fel, legea 'i-ar opri ca să slujească.

Revizorul se uita lung la Ludoveanu, par'că ar fi voit să 'i spue: «acea figură a rămas numai a ta, și e genială», apoi făgădui că îl va compara cu alt roman, înlăturând pe Brutus din chestie». O idee minunată avu Ludoveanu: să scoată într'o broșură, frumos imprimată, studiul pe care'l pregătește precum și «clasicul» discurs al amicului său.

— Nu poate să coste de cât maximum o mie de lei.

Saşa Malerian încântată, abia 'şi stăpini bucuria; le mulţumi; îi însoţi pînă la poartă şi îi rugă să se ție de cuvânt «ori cât ar costa».

— Frumoasă femeie! Femeie fără vîrstă! zise Ludoveanu.

— Genial tipograf! răspunse revizorul; *o mie de lei* pentru *cinci-zeci* de pagine!

Amîndouî începură să rîză.

VII

S'aũ întors de la cimitir.

Cosmin stă trîntit, cu fața în sus, în odăița din fund. O lumină tristă îi bate în geamuri: cele din urmă unde gălbui ale apusului. În ploapele sale ostenite strivi două lacrimi mari. Un suris melancolic i se opri pe buze... D'ar întăria cu masa, de nu s'ar auzi nimeni, de nu i s'ar deschide ușa... Așa cum stă, vecinic ar voi să stea... Sunt momente când sufletele ostenite numai pot răbda pe nimeni... Un cuvânt 'i-ar sfărîma acel echilibru estatic, acea liniște tristă prin care vede tot ce s'a petrecut de erî pînă astă-zî... Faptele

sunt aceleași, nici o iluzie nu le polește; dar, după cum tavanul i s'a ridicat, ca un cer înalt sub privirea lui neclintită, tot ast-fel și faptele se afundă în timp par'că s'ar fi petrecut acum două-zeci de ani ear nu acum două ore... Comedia a fost mai crudă decât și-o închipuise...

În biserica Sf. Gheorghe un profesor de istorie a discutat o jumătate de oră data când s'a născut «bătrânul dascăl al tinerului popor român». Un volum, «primii noștri cărturari», încercare necunoscută și nevătămătoare, pune data nașterii lui Paul Malerian, din satul Mălăerești, la 1815, pe când istoricul, cu documente, cu notițe de prin cele d'întăi publicățiuni periodice, cu autografele lui Heliade, Aricescu și Laurian, dovedea că «*nu se putea naște decât în 1817*». Lumea vorbea încet despre alte lucruri. — «Inchipuește'ti, un moment, că s'a născut la 1815, zicea un

student vecinului său, ştii ce s'ar întâmpla? — «Nu». — «Malerian n'ar fi mort». — «De ce»? — «Dacă s'a născut la 1815 nu e mort, căci a murit cel de la 1817». — «Doamne, şoptia o femeie care se plictisise, vecinei sale, să vede că omul acesta ţine răboajele Arhanghelului Michail». Când oratorul ajunsese la valoarea operilor didactice ale răposatului, geografii, istorii sacre, naţionale, universale, gramatici şi cărţi de lectură, Episcopul întreabă dacă mai ţine mult. Pe drum, pînă la cimitir, în mijlocul mulţimei, câte n'a auzit! De ce s'or fi înşirând oamenii după dricuri dacă e să vorbească de haine, de comerţ, de politică şi de scandaluri? Înaintea mortului cântări ostenite, în urma lui glume şi petreceri. Cei mai respectuoşi sunt aceia cari se desprind din alaiu şi se furişează la cea d'întăiu răspîntie.

La cimitir a venit rîndul revizorului.

S'a suit pe mormanul de pământ proaspăt. Capul lui mic predomina, ca înălțime, toată mulțimea de școlari și curioși. După-ce a aruncat mâna, căutând un gest eroico-sacerdotal, a pornit cu prima parte. Nimeni n'a plâns ; Sașa își ținea batista la ochi. Nicî chiar când oratorul a ajuns la «spuneți voi... spuneți voi», n'a produs nici-un efect. Din cauza aceasta, sau poate fără voe, n'a trecut cu vederea figura cu Brutus. Afirmă dar că răposatul s'a sinucis. Aci o adevărată scenă. Episcopul și arhiepiscopul s'au alarmat. Sașa Malerian 'și-a luat batista de la ochi, lucru de care se vedea că'i pare foarte rău. Degeaba însă a fulgerat cu privirea pe orator, oratorul își terminase figura, și lumea aflase că «veteranul, ca un alt Brutus, își strepunsese creierul cu un glonț de revolver». După Brutus a urmat un lung șir de bărbați din antichitate, nici chiar Anibal n'a scăpat, căci și el, «într'un mo-

ment suprem, a sorbit otrava eroilor». Şi acela peste care cădea pământul, răsunând în pleoapa cosciugului, nu expia decât o singură greşeală care nu privia pe nici-unul din acei comedianţi... Lumea se depărtează trist fiind-că era cald, praf şi cale lungă... E ceva însă de care îi e frică să se apropie cu gândul. Ce capriţiu şi pe Saşa, la întoarcere, să'l pue pe el cu Gelina în trăsură! Pe drum nu simţia nimic, nici milă, nici căinţă, nici ruşine, nimic din lupta de pînă atunci. Aproape de casă a îndrăznit s'o privească. Peste figura albă a Gelinei cădea zăbranicul negru; părea o statuă de marmură vineţie; dar în clipa aceea, ea începu să plângă, fără a se mişca... I-a fost milă? Nu ştie. Cu toate acestea, fără să vrea, a întrebat'o: — «Plângi domnişoară Gelino»? Şi ea, cu o linişte supraumană şi cu un glas ca din altă lume, 'i-a răspuns: «Dar ce, voeşti să rîz»? Acest răspuns l'a dăş-

teptat, ca pe un bolnav, în mijlocul durerilor.

Ah! da, el e autorul acestei oribile comedii. El a încoronat virtutea în templul antic de sub cerul modern! Ce rușine!

Cosmin sări din pat și încuie ușa. Când îl va chema la masă, să nu'i dea brațul, căci de sigur ea se va grăbi ca să'l cheme... Așa e, se aude cunoscutul fișit de fuste... Cel puțin acum ar fi trebuit să trimeată pe alt-cineva.

Ea bate în ușe.

Cosmin strinse pumnii și, după ce strivi între dinți un «ah», îi răspunse:

— La masă? Bine. Viu îndată.

— Georges, ai încueat ușa? întrebă Sașa.

— Da, da, du-te, te rog, sunt desbrăcat.

Cât-va timp o simți stând cu mâna pe clanță, apoi fișitul rochilor se depărtă în lungul coridorului. De mirare că nu'i

răspunsese: «ești dēsbrăcat? nu face nimic, dēschide, mon ange»! Cum n'o fi auzind glasul preoților: «vecinica lui pomenire! vecinica lui pomenire»? Lui îi rēsună în urechi ca nișe trîmbițe... Ce curioși ochi are, cînd mîngăe îi sticlesc ca la o pisică... Ceea-ce nu pricepe e că de erî o vede altfel, o simte, o înțelege cu totul altfel decît pînă acum. Ce s'a schimbat în ea? Ce s'a schimbat în el?... Și despre bătrîn alte gînduri... Altele? Dar pînă acum cîte-va zile nu se gîndise de loc la el. De la revolta și ura din seara de la «Costandin» pînă la mila nesfîrșită de astăzi, este o cale infinită... cînd a străbătut-o?...

La masă, Sașa, l'a pus la dreapta; în stînga ei e sor'sa, madame Firica Ghimbavu, văduva unui băcan. Lîngă el Valeri; în fața lui, Gelina. La început nimeni nu vorbea. Gelina privia neclintit în farfurie. Sașa turna neconținut în paharul Firichei care bea și, după fie-

care pahar de vin, zicea oftând : «Săracu nenea Paul ! Dumnezeu să'l erte» ! Pe la friptură Firica prinse poftă de vorbă :

— Vai ! Sașo dragă, când mă gândesc la câte spunea revizorul îmi vine să plâng, de și am plâns... săracu nenea Paul ! Așa e ; a muncit ; nu putea să zică că vă lasă pe drumuri ; moșie, casă, vie, bani... săracu nenea Paul, Dumnezeu să'l erte ! Acolo, cu virtutea, și cu, și cu... templul, a fost grozav de bine !

Și după ce mai beau încă un pahar de vin :

— Sașo dragă, cine era ăia de care pomenia el, Brutu, Cinatu, Lanibal, pe-semne alți profesori ca nenea Paul, Dumnezeu să'l erte ! Mă apucă fiori când mă gândesc ; vezi d-ta, dacă nu se 'mpușca trăia și astăzi. Ar fi văzut și el fetile căpătuite ; n'a avut parte, săracu nenea Paul !

Și începu să plângă cu hohot; își suflă nasul și beu un pahar de vin. Cosmin plecă capul în jos. Gelina se sculă de la masă, spunind Sasei că o doare capul.

— Ai dreptate Firico, zise Sasea, revizorul a fost la înălțime. Ce păcat că a pomenit de Brutus. Episcopului nu i-a plăcut. Incolo, minunat! Așa e domnule Cosmin?

— Da, răspunse Cosmin.

— Dar și tânărul Ludoveanu, a scris tot ce s'a petrecut; amîndouî vor scoate o carte despre Malerian, și nu costă decât o mie de lei. Nu e bine d-le Cosmin?

— Da, răspunse Cosmin.

— Numai atât costă mama? întrebă Valeri.

— Da, ma chère, dar o fac așa de eftin pentru-că tat'o a fost un om mare. Nu e așa că e eftin d-le Cosmin?

Sasei îi venia foarte greu să'i zică *domnule*, dar n'avea ce face, era Firica de față.

— Da, răspunse Cosmin.

Firica voind să zică ceva îi căzu furculița, și pe când o trăgea cu piciorul, Sașa se plecă repede spre Cosmin și'l întrebă :

— Ești bolnav ?

— Nu, răspunse Cosmin.

Firica ridică capul de sub masă. Era roșie, sudoarea îi curgea în șiruri pe obrajii ei rotunzi.

— Dar cine era acela de la S-tu Gheorghe, Sașo dragă ? Doamne ferește... îl apucase alte alea... ei, și dacă s'a născut la atâta și nu la atât, ce-a eșit d'acolea ? Doamne, eartă-mă, că'ti vine să rizi.

Firica începu să rîză și să se închine ; bîu un pahar de vin ; se întristă ; aduse șervetul la ochi ; începu să plîngă, să suspine și să vorbească.

— Când mă gândesc... la nenea Paul... ce om Sașo, ce om!... moșie, casă, vie, bani, bani munciți... și când să se bucare... să'și vază fetele căpățuite... ooh! Valeri, oh!

Valeri plângea de și nu se gândia la nimic.

— Plângi Valeri, plângi fata mea, urmă oftând Firica, căci ce-ai pierdut tu nu se mai găsește!

Să perzi ceva pe care să nu'l mai găsești! Această frază emoțională pe Sașa, și văzând că soră-sa se uita la Valeri, întrebă pe Cosmin, încet și mîngăietor, ca în serile de fericire: «ești bolnav? spune'mi, ce ai»?

Cosmin, în loc d'ăi răspunde, să rugă să'î dea voe ca să se retragă.

În pragul ușei lui, Sașa îl apucă de braț. Acest braț îl făcu să se scuture. Par'c'ar fi simțit un șarpe încolăcindu-i-se pe mână. Ea îl privi cu niște ochi scînteetori.

— Ești bolnav? Georges, spune-mi ce ai? Să chiem doctorul? Să-ți fac un ceaiu.. să ți-l aduc mai târziu... tu ești bolnav, ai căldură!...

Vorbia șuerat, și nu 'și dăslipia ochii din ochii lui.

Cosmin își scoase brațul din al ei, și-i răspunse deschizând ușa:

— Te rog, te rog, să nu vie nimeni la mine astă-seară. Sunt ostenit. Nici doctor, nici ceaiu, nimic, nimic, nimic!

Cosmin se închise în odaie. Sașa se uită lung în ușe. Niciodată nu fusese atât de nervos și de aspru. *Nimeni!*... Să-l știe bolnav și să nu-l îngrijească... Revizorul a spus atât de multe... firește că l'a emoționat... așa e, liniștea o să-i facă bine.

Cosmin aprinse lumânarea. Se plimbă prin casă. În capul lui se bat impresiile, se rup gândurile... Ar dori să fie singur, într'o câmpie nemărginită, să nu vadă om, să n'auză mișcare... în mij-

locul pustiului să se culce, să adoarmă fără a se mai deștepta. Să nu simtă, să nu dorească, să nu vadă de cât o masă infinită de pământ. Revolta din el nu s'ar risipi decât într'o ast-fel de pustietate netedă... «Toată lumea a ris de el, afară de o singură ființă»! Numai acei ochi, albaștri și senini, au plâns de milă, de iubire, de durere... Din ce vis nesuferit se trezește... și n'a fost vis, ci realitate, decădere și rușine!... S'a încălzit în casa lui, s'a săturat la masa lui... și el, el care trăește, ce a făcut? 'I-a dat foc casei? 'I-a răpit averea?... 'I-a batjocorit vieața, apoi i-a pus un revolver în mână și 'i-a zis : ori te împușci ori să'ți vezi casa casă de prostituție!... Și nefericitul, înadevăr suflet de erou, 'și-a ales moartea, ear el, el prostituatul, a rămas stăpân acolo unde n'a adus nimic, afară de rușine! Sub ochii unui bătrân generos și a unei ființe divine niciodată nu s'a comis

o crimă mai stupidă la început și mai oribilă în urmă!... A greșit? Odată, de două-ori, de zece-ori... trebuia să se oprească... trebuia să plece, fără a se uita îndărăt... Așa nu, liniștit, nepăsător, petrecea, se simția fericit, înfumurându-și mintea că răzbună natura insultată de un bătrân... El, judecător suprem?... El?... Un moleșit, un nesimțitor, un decăzut, un bețiv, un parazit murdar!

Cosmin se opri în mijlocul casei și, rotind o privire de om care 'și perde vederea, se izbi cu amîndouă palmele peste obraji. O ploae de stele îi scăpără înaintea ochilor.

Aude să i se pare? Cine-va bate la ușe... Să nu vie! Să nu vie! Ar fi în stare să i spue tot ce a făcut și s'o întrebe, cum se numesc faptele lor?... Bate la ușe?... Prin cimitir resună încă «vecinica lui pomenire»! și ea îi bate la ușe?... Dacă e așa să intre și să i

spue dacă e nebunie sau crimă ceea-ce
aă făcut ei ! Cosmin se repezi la uşe
şi-o trînti de perete... Visează?... 'Şi-a
perdut minţile?... Ochiî cari'l privesc
nu sunt ai lui Malerian ?...

Picioarele i se muîeară ; se sprijini
de colţul sobei, scăpă capul în piept şi
mormăi :

— Poftim domnişoară, poftim...

Era Gelina, îmbrăcată în negru, aşă
cum fusese la cimitir.

— Domnule Cosmin, zise Gelina, şi
glasul ei curat tremură ca glasul unui
soprano într'o catedrală, aş dori să'ţi
vorbesc, şi grabnic şi desluşit. Mama
s'a culcat; Valeri doarme; n'aş vrea să
amân pe mâne, căci nu ştiu dacă aş
mai avea curaj.

Gelina se înroşi, trecu o batistă pe
la ochi şi se opri câte-va momente.
Cosmin, cu liniştea unui om care nu
mai simte, îi dădu un scaun şi o rugă
să stea şi să vorbească, că el «o ascultă,

da, firește, cu plăcere... o! cum de nu, cu plăcere».

Era alb.

— Domnule Cosmin, reîncepu Gelina privindu'l neclintit, a fost un om, muncitor, cinstit și generos, și acum nu mai este; și'l iubiam nu numai pentru că'mă era tată, ci pentru că, de când 'mă-aduc aminte, acest om mi s'a părut un martir. N'avea decât să mă privească și 'mă-era de ajuns: știam ce vrea, știam ce'l doare, căci ori de câte-ori eram unul lângă altul, înțelegeam și suferiam împreună. Într'o zi însă, este acum aproape un an, într'o zi de durere supremă pentru mine, am rămas singură, am înțeles numai eu ceea-ce el nu bănuia încă. Din acea zi am suferit pentru amîndoi, pentru amîndoi și pentru un vis mare, stins într'o clipă de oroare... De ce te uiți așa? Te gîndești la alt-ceva? Nu mă înțelegi, domnule Cosmin?

— Da, da, am înțeles, am înțeles !
răspunse Cosmin, tresărind în sus, atât
de puternic, încât păru că se dășiră.

— Și totuși multe zile și multe nopți
am vroit să nu crez ; am încercat să
spui ochilor mei că mint, că nu văd !
Intr'un acces de friguri am vroit să
mi'i scot, dar n'am avut curaj... el a a-
vut, căci era un nefericit mare... n'am
avut curaj, și am văzut înainte... Oh !
domnule Cosmin, domnule Cosmin!...

Privirea lui așurită căzu în jos, scu-
turată de acei ochi îndurerați. Strigătul
ei plutia în aer, se învîrtia pe lingă u-
rechile lui, îl simția sfredelindu'i con-
știința. Intr'o clipă, de revoltă întu-
necată, ridică capul în sus, deschise
gura, voind să'i zică : «sfirșește odată,
și dă-ți veridictul» !

— Poftim domnișoară... înțeleg... da,
de ce nu !...

El a vorbit?

Ceea-ce îl zdrobi fu conștiința limpede

că spusese alt-ceva decât voise, că era odios și ridicul !

Gelina îl privi lung ; pe figura ei se coborî un vîl senin și blînd.

— Dorești să sfîrșesc, domnule Cosmin ? Să sfîrșesc... Sunt aici trei ființe cari nu pot trăi la un loc. Una din ele trebuie să plece. Eă, d-ta și... pe ea însă nimeni nu are dreptul s'o dea afară. Dintre mine și d-ta, d-ta ești acela care ai libertatea d'a hotări. Cine vrei să plece, dar îndată, și fără a se mai uita îndărăt ?

Pe Cosmin îl podidi plînsul, un plîns bine-făcător.

— Eă, domnișoară ! răspunse el acoperindu'si ochii cu amîndouă mînele. Voiú pleca îndată, dar, te rog, te rog să'mi spui dacă vr'odată mă vei erta !

— Da ! răspunse Gelina plecînd repede. In prag însă, se opri, îl privi cu ochii plini de lacrimi și'i zise :

— Dintr'un vis mare nu mî-a rămas

decât o mare durere, dar cel puțin... oh! îți mulțumesc... acum, mai mult, n'ai fi putut face!

Ușa se închise. Cosmin auzi în lungul coridorului niște suspine năbușite.

Se șterse la ochi; își luă pălăria și bastonul; suflă în luminare; se coborî pe scara cea mică care da în fundul curții; deschise poarta și să repezi în stradă.

O imagine desgustătoare îi trecu prin minte: i se păru că se aseamănă cu un parazit greoiu care părăsește un pat străin, abia mișcându-se de gras și de nesimțitor.

Cosmin iuți pașii... E loc... e loc în lume când vrei să fii cinstit!... Dar, încotro?

— Ori-unde! ori-unde! ori-unde!

HAGI-TUDOSE

H A G I - T U D O S E

I

Dincolo de «crucea de peatră», d'a stînga șoselei care cotește spre Vitanu, se ridică biserica «S-ta Troița».

Ce mindrețe de biserică, și ce zugrăveli pe dinăuntru și pe dinafară, cum arar se mai pomeneste numai la bisericile din vechime. Dar d'ai asculta la troițeni, și mai cu seamă la cei bătrâni, tot nu are aface cu ametelele care te apucă când încep ei să-și ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atâtea degete, la amîndouă mânele, câte minunate minuni se află în sfîntul lo-

cașiū. Și când se încurcă se fac foc
betrâni troițeni, ba chiar își mușcă
degetele la numărătoare, căci eată cum
aū apucat ei să numere minunile: ri-
dică amîndouă mânele în dreptul ochi-
lor, ți le viră sub nas cu cele zece de-
gete răsirate, apoi la fie-ce laudă zice
«una la mână» și moaie câte un deget
în gură: la înfierbințeală, uită că dege-
tele sunt ale lor, și le mușcă, și vorba
se preface în supărare, supărarea în
ceartă, și cearta în gâlceavă. Cum o să
cază ei la învoeală, când fie-care vrea să
laude și să numere numai cum vrea el,
ear nu cum laudă și numără cei-lalți?

Dacă cumva nu ești de prin partea
locului și ai venit să'ți vezi vr'o rudă
său vr'un cunoscut, trei-patru betrâni,
— cari de obiceiū ascultă, cu gurile
căscate și cu șepcile pe ceafă, la cân-
tecele copiilor din școala vestitului das-
cāl Nicuță, — de cum te-or zări te simt,
ca niște copoi, că ești străin, că n'ai

mai văzut biserica lor ; 'și freacă mânilor, tușesc bine, 'și dreg glasul, apoi, rara, rara, cu niște pași lungi și semeți, 'ți ies înainte, îți caută prilej de vorbă, toți cu aceleași cuvinte, cu aceeași târăgă-nire de glas și cu același cap dat pe spate :

— Ei, flăcăule, de pe unde ? ce vên-turi ? pe la noi ? ai ? și de ce ? ce zici de biserica noastră ? nu, mă rog, ce crezi d-ta, că n'o să 'ți tăiem capul.

Și dacă te împinge păcatul să spui cam ce te-ai pricepe despre acei sfinți uscați și drepti, — unii cu sulite, alții cu paloșe, unii călări, alții pe jos și cu mânele așa de încrucișate pe piept în-cât palmele le ies afară din trup, — pe loc bătrânii 'și ridică pulpanele giubel-lor în cingătoarea de plisă roșie și 'ți suflă cuvântul din vârful limbei.

— Ei, pușorule, mai sunt zugravi, gro-zavi de tot ; am văzut și noi, am prea văzut, cum o dau tot în păgânește, și 'ți

toarnă la sfinți cu ochi de om, cu mâni și picioare ca și ale noastre, dar de, vezi d-ta, sfinții ăștia, așa cum 'i-am apucat noi, de când am deschis ochii, sunt adevărat sfinți. Dar, voi tinerii, la legi umblați cu șoalda, la scris cu șoalda și la sfinți tot cu șoalda !

II

Astfel m'aŭ judecat și pe mine, și n'oi mai uita, mai ales ochii mici și vărgați ai ctitorului care 'mi tălmăcia zugrăvelele, înfigënd degetul arătător asupra sfinților, și oftând par'că ar fi voit să plângă vechile vremi stinse și credințele neinduplicate de odinioară.

Eraŭ patru. Trei cu giubele lungi, cu șepci cu cozeroacele de lac crăpate și șterse de lustru. Jupîn Hagiul însă purta pe umeri o scurteică de lastic, galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn și picată cu ceară.

Ctitorul vorbea mereŭ, ear cei-lalți trei

'mă rideaă în obraz, ca și cum mi-ar fi spus :

— Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul nostru, c'a văzut multe ș'a pătit și mai multe.

— Uite, 'mă zicea ctitorul mâniat, ce poștești ? Nu-ți place sfintul Gheorghe ? Ce vitejește stă pe cal ! Și cum omoară balaurul spurcat, par'că ar ucide un verme, nici nu se sinchisește. Eacă și mucenicul Mina cum 'și bate joc de necuratul. Dar capul arhiereului Nicolae... ce mândrețe și ce curățenie de bătrân ! Ei, nenișorule, o să trăiți și cu d'alde astea n'o să vă mai întâlniți ! În zioa de astăzi ?... Vardiști naționali cu coade de cocoș muieate în băcan, și barabance, și triu-liu-liu-triu-triu, la dreapta, la stînga, la umăr, la picior, dreeeepti ! ear sfintele locașuri... rușine !...

Ctitorul abia răsufă. Era roșu ca para. Mă hotărisem să tac. În ușa amvonului : draci cu coada în sus și cu ghiare de

trei-ori mai lungi de cât degetele, oameni cu părul vulvoi, îngeri slabi și lungi, și, mai presus de toți, bunul Dumnezeu, pe nori cenușii, încins cu un curcubeu.

Ctitorul nu se mai putu stăpîni; ridică mânele; mânecile i s'adunară în umeri, și începu, ascuțindu'si glasul:

— Nu vezi cum s'agață dimoniî de talerul dreptilor, dar ei tot mai sus, tot mai sus la cântar, căci o faptă bună ridică de la pământ două draci și mai bine. Nu vezi că ăștia (și apasă degetul pe un șir de oameni desbrăcați și albi ca varul cari o porniseră spre raiu) au fost buni, blânzi, milostivi, drepti și n'au rîvnit la ale altuia, și n'au zavis-tiit, și n'au furat, și n'au luat numele Domnului în deșert, și n'au avut nouă băeri la gura de pungă ca în zioa de azi.

Hagiul plecă capul în jos, strîngendu'si poalele scurteiceî.

Duoî din bătrâni ear zimbiră şi ear înţeleseră cu zîmbetul lor şiret :

— Dar bine mai vorbeşte ctitorul !
Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul că te face puzderie !

— Eacă, urmă ctitorul, eacă şi bogaţii nemilostivi cum se duc în focul Ghenei cu sacii în spinare, dăşelaţi de aur şi de argint !

Hagiul tuşi, trase cozorocul şepcei pe ochi, şi întoarse spatele «judecăţei d'apoi».

— Stringeţi-vă vouă comori în ceruri ! strigă ctitorul, ameninţând cu pumnul pe bogaţii nemilostivi, cari se duceau liniştiţi în Iad, stringeţi-vă vouă comori în ceruri, căci mai lesne va trece funia corăbiei prin urechile acului decât bogatul în împărăţia cerurilor !

Ctitorul rămăsese cu pumnul înleştat asupra zidului ; cei-lalţi duoî 'şi descoperiră capul, 'şi făcură cruce îngânând : «Doamne, Doamne, mare şi mi-

lostiv ești Doamne»! Ear jupân Hagiul o șterse binișor, binișor, și se făcu nevêzut.

— Fugi Hagiul, fugi; nu'i vine la socoteală, inceptu ear ctitorul, nu dă un sfânt la cutiea bisericeî (ctitorul ținea mult la cutiea bisericeî) și acasă stau nomol purcoale de galbeni bătuți și ferecați. Ingroapă mereu cazanele, și n'are decât o nepoată, pripășită pe lingă el de când a plecat la agialic, ca să'i păzească coștoroaba. Și nu mărită fată mare, nu sleește un puț, nu dăruește un crîmpeiu de salbă iconostasului unde se miruește, caiafa de el!

Și vorba se încinse, ca focul, asupra Hagiului.

— Să dea Hagiul? Hagiul să dea? El care vinde cele sfinte? Când o da el se stinge soarele pe cer!

— Dar nu l'ați vêzut cum mișună prin cârciumi și prin băcăniî? Zise ctitorul. Intră într'una, îea binișor o măslină,

o aduce la gură, ș'o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă. E, cum dai măslinile, dragă cutare? Atât. Prea e scump, scump de tot la așa vremuri. Vremuri grele! Și pleacă. Intră peste drum. Șterpelește icrele de cosac; rupe o bucățică, îi face vânt. Pleasc, pleasc. Cum petreceți icrele? Atât. Scump. Scump. Vremuri grele! Și pleacă. Să duce la pastramagiul din colț. Ia să vedem, vericule, cum 'ți-e marfa, că nu mai iewă de la cutare. Iea o feliuță, îi face de petrecanie. Cum o dați? Pe parale și atât. Ași, v'ați scumpit de tot. S'aũ dus vremurile alea... Vremuri grele! Și pleacă. Dacă îi este sete intră într'o bragărie. Ei, să gust, ce bași-buzuc aveți? Suge un fund de tinichea. Ghiorț, ghiorț, ghiorț. Zeamă de aguridă. Cine s'o bea? Cin' s'o plătească? Vremuri... Și pleacă. Ast-fel mănâncă și se răcorește, și pe el îl dau banii afară din casă.

Și bătrânii, hi, hi, ho, ho, hi, hi, rid
cu lacrimi, năpustindu-se în vorbă, care
mai de care mai șiret la cuvânt și mai
subțire la coada ochilor, răsucindu-și
stropii de mustăți întorși ca niște colți
albi contra nasului.

— Are carimbii cizmelor de când era
flăcău.

— Când i se scâlcie tocurile le bate
el singur câteva fleacuri.

— Pe mine, de câte-oră mă vede :
«dă'mi o pustie de țigare că'mi uitaî pă-
pușa acasă».

— Ași ! ce-a uitat acasă ! Bea peliniță.
O adună vara de prin vii, o usucă, o
freacă în mână și o așează într'o lacră.
Bea toată iarna, și tușește par'că 'ș'ar
da sufletul.

— Dar v'ați uitat pe sub scurteica
Hagiului ? zise ctitorul, rizând și ciupin-
du-și mustățile. Nu ? Bine. Să vă spui
eu. Intr'o zi, după slujbă, stam de vorbă,
mai mulți inși și câteva cocoane. Ha-

giul se uitase într'un jeț : pîndea o prescură. Paracliserul, un drac și jumătate, îi arătă, jos, mai departe, înaintea noastră, o firfircă de paisprezece și-i zise : «Jupîn Hagiule, mi se pare că dumitale ți-a căzut, la mirueală». Hagiul sări în capul oaselor ; s'apropie de firfircă, o țintui cu ochii încât să'i fi dat cu piciorul n'ai fi mutat'o din loc ; întinse mîna ; dar când se aplecă pe jumătate, pe noi cari eram în spatele lui, bărbați și cocoane, ne bufni un rîs strașnic, și rîzi, și rîzi... Hagiul își uitase acasă turul pantalonilor, ... și de rîsul nostru neîndrăznind să se aplece pînă la firfircă, se uită lung la dînsa și, cu lacrămile în ochi, eși din biserică, mormăind : «a mea era ! a mea era» !

Paracliserul știea de la nepoata Hagiului, că Hagiul de zece ani taie din turul pantalonilor ca să'i cîrpească pe jos când se cosesc. Și scurteica 'i-a fost

încă-odată p'atât de lungă, dar o scur-
tase mereu pe la poale ca să'si încă-
puteze mânecile.

III

Fum pe coșul Hagiului nu s'a pomenit. Poate viscolul să ridice nămeții pînă la streșini; pot apele să înghețe tun. Treaba lor. Hagiul nu vrea să știe dacă crapă petritele de gerul bobotezei, nici dacă în Iulie turbează cîni de căldură. Iarna tremură, vara gâfue.

În toată viața lui de câte-ori nepoată-sa, care trăia aciolată pe lîngă dînsul, îi pomenea ca, la crăciun, să taie și ei un porc, ca tot creștinul, bătrînul răspundea :

— Imi face rău, nepoată, s'auz cum guiță. Imi face rău, c'asa sunt eu, milos.

— Cumpără'l, nene, tăieat gata.

Dacă așa îl aducea din cuvânt, Leana, înghițind în sec, cu gândul la șorică, bătrânul răspundea liniștit:

— Un porc... carne multă! Se strică, căci numai două guri suntem.

Venia Paștele.

— Să înroșim și noi ouă, îi zicea Leana.

— Ce prostie! Ouă roșii? Nu e mai bine să le mâncăm proaspete? Ouă roșii, ouă ținute.

— Să roșim puțințele.

— Dacă roșim puțințe, ardem focul degeaba, cumpărăm d'a surda băcanul. Cheltueală zadarnică. Vremuri grele!

— Dar... o cîosvirtă de miel...

— Miel? Cefel miel? Cum miel? Paștele prea e în vară; mielul miroase a-oae.

— Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că plouă și fulguese?

— Ei, fulguese, fulguese... tu nu vezi

că nu ține? Unde ține? Cum cade se topește. Eū mor de căldură. Uf! uf!

— Și eū mor de frig.

— Morī de frig... crăpī! Așa te-am pomenit: lacomă și nemulțumitoare!

Leana tace și înghite în sec; e săracă și n'are pe nimeni. Tace, căci bătrânul când se minie strigă, trîntește ușile, ocolește cele două odăi, apoi se aruncă în patul de scânduri și se vaeta pînă la miezul nopței, făcându-se că și uită să'i dea și de pîne.

De mic copil Hagiul fusese copil cuminte și așezat; nu i s'auzia gurița, nici pașii; nu rupea pantofii; nu'si hărtănia rochița. Pe ce punea mîna, punea bine.

Când ajunsese calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă dacă începea să se laude, în mijlocul tovarășilor săi.

— De cînd eram d'o șchioapă pricepusem lumea, le zicea el; și înțelesesem bine de tot că o cârpă din gunoi este

o muncă de om peste care te faci stăpîn dacă o pui d'o parte. Şi dacă mama 'mi dădea un ban de trei, ca să'mi ıeau un simit, eă mē uıtam ın ghıozdan : de aveam feliea de pāne, sānātate bunā, aveam ce mānca. Nu te sature cu pāne, ce'ŭi trebue simiŭi? Şi puneam banul bine. Şi un ban peste altul fac duoi, peste duoi, dacă pui altul, fac trei. Rıdeŭi voi, rıdeŭi. Dar vēnturaŭi banii ın mānı şı veŭi simŭi ce rēcoare vē face cānd vē e cald şı ce cald vē ŭine cānd vē e frig. Destul e sā te gāndeŭi ce poŭi face cu banii, pentru-ca sā şı guŭi bucuria lucrului pe care nu l'ai cumpārat. Şi dacă ai simŭit bucuria... de ce sāl mai cumperi? Rıdeŭi voi, rıdeŭi, dar ce lucru poate fi mai lūminat decāt un jeratic de galbeni ıntinşi pe o masā? Voi rıdeŭi, rıdeŭi cu hohote, dar sunteŭi nişte risipitori, şı ın vieŭa voastrā n'o sā gusaŭi adevērata bucurie... bucuria banului !

Intr'o zi, o calfă, văzându'l cum tremură și cum i s'aprend ochii când vorbește de bani, 'i-a zis în glumă :

— Stringi tu, băete, stringi, și într'o zi... fiut... fiut... p'aci l'e drumu... și iewa'i de unde nu's !

Tudose, auzind această nelegiuire, s'a ridicat în vârful picioarelor, a încleștat pumnii, 'i-a adus la gură, și a strigat, închizând ochii :

— Numai când veți viri tot pământul în buzunar, numai atunci veți fura și banii mei ! Așa să știți ! Așa !... că n'am bani, n'am chioară lăscăe ; p'asa vremuri nu poți să ai.

Insfirșit Tudose muncia, strângea, nu bea, nu ochia prin mahala, mânca pâne cu bragă, și a ajuns, după zece ani, la parte, după alți cinci, tovarăș cu stăpînul său.

În cei d'întâi ani de tovărășie, slăbise, îngălbenise, îmbetrânise la 30 de ani ; de frică și de grijă, bolia pe pi-

cioare. Fostul său stăpîn l'a luat la masă la el ca să'l mai îndrepte, ca să'l mai înveselească. Şi ce frumos mânca! Oscior peste oscior şi nimic pe oscior.

Se mai întremase. Erau cu toţii pe earbă verde, sărbătorind şi udând cu pelin ziua de întâi Maiu. Fostul său stăpîn 'i-aduse vorba :

— Tudose, nu vrei tu să'ţi găsesc o fată bună, de treabă, cu ceva zestre; ei, şi ştii, un copil, duoî, te mai înviorază, ai pentru ce trăi.

— Nu se poate, jupâne, nu se poate! răspunse el. Femeea, copiii, cer deminare, vesminte, învăţătură..... şi n'am de unde. Ce bruma am sunt în negoţ, şi banul din negoţ este al or-cui ar voi să te înşele.

— Tudose, băete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbeşti într'un ceas rău.

Grozav 'i-e frică de ceasul rău. 'Şi-a strîns fermeneaoa la piept, apoi a mormăit încet şi pe gânduri :

— Nu se poate jupâne... copii cer
pâne, îmbrăcăminte, învățătură, și fe-
meea... rochii... plimbare... scurteică.de
tiber... fuste în gherghet... nu se poate
jupâne... să mă crezi că nu!

IV

Oh ! ce fericire a simțit Hagiul când a rămas singur stăpîn în prăvălie ! În prima zi l'aŭ apucat căldurile ; obrajii îi ardeau ; capul i se încinsese ; ochii îl usturaŭ ; la fie-care ceas trebuia să easă din prăvălie și s'o privească pe dinafară ; îi da ocoale ; îi cerceta încăperile și zidurile cu d'amăruntul ; se ridica în vîrful picioarelor ca să'sî arunce privirele pînă pe acoperișul ei. Prăvălia era, pentru el, copilul mic, gras, rumen și frumos, ear el adevăratul părinte fericit că are pe cine mîngăea ! Prăvălia, pentru el, era femeea fermecătoare, ear el adevăratul nebun care 'i da în genuchi, cu ochii închiși și cu inima speriată.

I s'a izbîndit cel mai mare vis și singurul vis de pe lume! A rămas singur; ale lui sunt sculurile, jurubițele și ghemurile de găitane; ale lui războaiele, rodanele și maldărilor de lînă; numai el singur deschide teșgheaoa; numai el singur tocmește, face prețul, și primește, numai în mîna lui, banii, frumoșii și rotunzii bani!

În prima seară cînd a zăvorit ușile și obloanele, ochii îi jucau în toate părțile, muștrînd pe ucenici de fite-ce mișcare :

— Încet, încet, încetinel, că ușile nu sunt de fier!

— Iea seama, trîndavule, să nu spargi geamurile, că nu sunt de fier!

— Nu trînti obloanele, ponivosule, că nu sunt de fier!

— Încet, încet cu lacătele, mototolule, că nu sunt... și dacă sunt?... aū broască, aū meșteșug, costă parale!

De zece-orî s'a întors din drum ea

să'și mai privească încă o-dată, încă o-dată, încă o-dată, prăvălia sa, nemărginita sa fericire. La cea din urmă-oară a privit'o lung, a suris, i s'aũ umplut ochii de lacrimi ș'a plecat, mormăind :

— Mititica, este tristă și ea ; cu obloanele în jos, cu ușa închisă, par'că ar fi un om care a închis ochii ! Dar când se crapă de ziuă face ochii mari, cât geamurile ei, și par'că vorbește, mormind pe toți trecătorii să intre într'insa, să'i dea o bună ziuă, și să'i tîrguească câte ceva. Lingușitoarea !

Și cu capul în jos, cîulind mustățile, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte, iuțind și muind pașii, mestecînd și tușind, se duce acasă, vorbind și răspunzîndu-și singur, închipuindu-se pe el în luptă cu cei-lalți : cu ucenicii, cu calfele, cu mușterii mici și cu toptangii. La unii suride, unora le strînge mîna, cu alții se ceartă, în cele din urmă se împacă cu toți, și caută să'i atragă, să'i

momească, să'i înșele, și să facă din el un burduf fermecat care să soarbă banii din buzunarele tuturor.

Obosit, de atâta luptă închipuită, a ajuns acasă.

În răspîntia din care se desface calea ce coboară și s'afundă spre ștreaja Vergului, se pitulește căsuța Hagiului, înneacă în mijlocul unei grădini stufoase.

Deschide ușa tindeii; o încue grabnic; intră într'o odaie mică și întunecoasă; aprinde o luminare de seû; se așează pe pat; își ȳea capul în mâni și'si reazemă coatele de genuchi.

Păreții odăiei sunt murdari, pătați, cojiți și galbeni; grinzile tavanului, negre și prăfuite; icoanele, cu sfinți ștersi; patul de scânduri acoperit cu o pătură lăptoasă, vărgată cu alb și vișiniu. Două perne de pae la perete și una de lînă îmbrăcată într'o față soioasă. Pe jos odaea este pardosită cu cărămizi reci și

norosite. Odae tristă, întunecoasă ; chilia suferinței și a sărăciei ; un mormânt d'asupra pământului pe ale cărui ochiuri de geam, mici ca un sfert de hârtie, 'ți-ar fi frică să privești, de teamă d'a nu vedea morții odihnindu-se pe spate, cu ochii subți, cu nasurile ascuțite și uscate.

Hagiul se trezește din gânduri și suflă în luminare, îngânând :

— Lumina costă parale ; pot să mă gândesc și pe întuneric. Oh ! Doamne, Doamne, ce bun ești, ce înțelept ești ! Daca n'ar fi soare, câte luminări mi-ar trebui să arz ziua în prăvălie ! Câtă cheltueală ! Câți bani, câți bani, Dumnezeu !

Abia s'a lungit în pat, și gândurile încep să i se deștepte în minte, la început blinde, prietenoase, ș'apoi îndolnice, posomorite, amenințătoare.

Ce fericit este că a rămas singur stăpin în prăvălie ! Stăpinul său era bun,

era cinstit, dar de, două chei la o tejghea, două mâni în parale, două-zeci de degete pe aceleași firfirici, patru buzunare și două socoteli... Cine știe! Din greșală... banii sunt mici... ușor 'ți scapă unul printre degete; ba 'l uiți în buzunar, în pungă, în captușeala hainei chiar. Stăpinul său era bun, era cinstit, dar erta de multe-ori pe calfele sărace, pe ucenici, pe simbriași, când rupeau și spărgeau prin prăvălie. Venia un cerșetor, venia un duoi, venia două-zeci: «să le dăm că avem copii»; da, dar el n'avea copii; da, dar jumătate din acei bani aruncați era munca lui, erau banii lui, erau mângâierea și fericirea lui. Dar hainele pe cari i le cumpăra cu d'asila, lumînările de paște, discurile, mirueala, căci îl ducea de guler la biserică..., dar cutiea bisericeii de care îi era spaime... El le-a făcut lămurit socoteala: masa, creditul și numele stăpinului său îi dau mai puțin de cât îi

luaă mila stăpînului, hainele pentru masa stăpînului, evlavia stăpînului și nepriceperea stăpînului la vînzarea găitanului.

Hagiul se rostogolește în pat ; prea e fericit ; nu poate dormi ; rîde și oftează. E deștept și visează. Ce vis ! Ce vis ! De nu s'ar sfîrși ! Dacă, aci în zăduful și întunericul nopții, ar sta în picioare, și banii ar crește, ca o revărsare de apă, de la tălpi în sus pînă peste creștetul capului... Oh ! ce fericit ar fi Hagiul ! Inainte d'a-și da sufletul, ar vedea fața și vecînicia lui Dumnezeu în fața și în vecînicia aurului ! Moartea dacă ar avea coasă de aur, el, ar înfige amîndouă mînele în tăișul ei !

Cîteva picături de ploae bat în geamurile Hagiului. Hagiul tresare, se trezește, și caută, cu ochii mari, în întunerecul gros al odăei. Nu este nimeni. Se șterge pe frunte de nădușală. Răsufă greu, par'că ar fi suit un deal c'o

greă povară în spinare. Inima i se bate: visul unei morți fericite i s'a prefăcut într'o vieață de spaimă. Picături grele izbesc în geamuri. Ideea că ar putea să'l jefuească cineva, îl face să sară din pat. Aprinde lumina. E galben ca ceara; părul, nepeptănat și lung, 'i-a tirnă în vițioane pe ceafă și pe frunte. Se uită la icoane; se închină; 'și-aduce aminte de Dumnezeu. Firește că se gândește la el! Se gândește, căci suferă, pe acest pământ, din cauza leneșilor și a tâlharilor. Lui nu 'i-ar fura o bășică cu zece mii de galbeni, îngropați sub cărămizile de supat, ci l'ar fura de zece mii de ori, 'i-ar fura sufletul topit și turnat în fite-ce galben. El niciodată n'a priceput ce este zece, o sută, o mie; astea sunt vorbe; sunt numere pe răboj ori pe hirtie; în zece galbeni este inima lui de zece ori; într'o sută, inima lui de o sută de ori; într'o mie, inima lui de o mie de ori. În zece mii, el nu

vede un purcoi de galbeni, ci zece mii de copii ai lui, fie-care cu chipul și cu viața lui deosebită. Eacă de ce s'a gândit la Dumnezeu, la el care îi vede nefericirea și spaîma.

— S'aprinz candela, de și Milostivul ar trebui să vază și pe întuneric ! zise Hagiul, și se ridică, tremurând, în dreptul icoanelor.

Scoase binișor paharul din candelă ; îl puse pe pat ; stoarse și îndreptă firul de ească ; turnă în paharul murdar untdelemn dintr'un urcior ; măsură cu ochii roata untdelemnului...

— Un deget de untdelemn ! un deget !... e prea mult... risipă zadarnică... se răvarsă de ziuă... Cum o să vază cel-vecinic o limbuliță de foc când soarele va potopi lumea cu lumina sa ?

Puse paharul într'un taler de pământ, și turnă apă într'însul ; untdelemnul se scurse în taler, rămâind în pahar un cerc galben numai d'o muchie de cuțit.

Se viră în pătură. Candela tremură, sfîrie și trosnește. Hagiul amețit, nici dormind nici nedormind, mormăie în mustăți:

— De ce-o fi trosnind? Semn rău! Am turnat dăstul untdelemn... de ce-o fi trosnind? De nu mă-ar arde prăvălia!

V

Astfel 'și-a petrecut viața Hagiul pînă la bătrînețe. Un șir necurmat de chinuri fericite, nebăgând nimic în el, nepunînd nimic pe el; fără foc; fără fiertură; neiubind pe nimeni; tresărind de umbra sa cînd i se încurca în picioare; închizîndu-se zioa cu zăvorul în casă; robotind nopțile în odăe cu o luminare de seû în mână. Nimeni nu 'i-a știut de viață. Printre oameni apare ca o stafie uscată cu ciubucul în briu, netezindu'si barba ca un cosor adus pînă la urechi.

La bătrînețe negustoria nu mai mergea; 'și-a desfăcut prăvălia. A vîndut tot.

— M'am ales și eu c'o pâne, după o muncă de câne, de la opt ani pînă la șai-zeci,

Astfel 'și povestia întreaga lui viață.

Dar în acest bătrîn, pentru care prietenii, copii și nevasta erau banii agonisiți și ascunși, un singur gând, mai presus de ori-ce, îi turbura fericirea :

— Dumnezeu vede toate, plătește toate, zicea el neconținut, afundându-se în grădina sa stufoasă. Vede toate!... Cum vede?... N'am furat pe nimeni... n'am luat banul nimărui!

Era dăstul acest «vede toate, plătește toate», și icoanele și vorbele, văzute și auzite în biserică, i să deșteptau în minte. Ce strică bogatul nemilostiv, dacă nu fură, dacă nu bate pe nimeni? Dacă bogații ar da în fie-ce zi la toți săracii, săracii s'ar îmbogăți și bogații ar săraci. Intru ce Dumnezeu ar fi mai câștigat? Trupul lui n'a cerut femeie, buzele lui n'a cerut copil de să-

rutat, pânticele lui n'aŭ poftit la măn-cări grase, și o vecinicie întreagă să nu vază fața luminoasă a idolului său?

Intr'o zi, bătrânul, ne mai putend răbda aceste gânduri, 'și-a zis hotărit:

— Da, da, am să mă ieau bine cu Dum... voi vedea locurile sfinte! Ce jertfa ar putea întrece jertfa mea?

Locurile sfinte..., lemn sfint..., cei cari nu se duc..., se poate vinde lemnul cel sfint... p'acolo toate pădurile trebuie să fie sfinte...

Inadevăr bătrânul s'a dus la hagiălic, și s'a întors «aghios» — «hagiŭ» — curat și sfint, dar mai soios decât plecase.

Și către toți, de câte-orî îl întrebau cum e p'acolo și ce-a văzut, strecura vorba despre minunile lemnului sfint. Cum a văzut, el cu ochii lui, leproși vindecați cu lemn sfint. Le atingea rana cu o bucățică mică, mititică, de lemn, și rana se închidea și pelea se întindea

netedă acolo unde fusese carne vie. Un pusnic a trăit zece ani fără se bage nimic în gura lui, numai mirosind lemn sfânt. Unui nebun 'l-a venit mințile la loc îndată ce l'a atins cu lemn sfânt pe frunte.

Astfel, povestind minunile și închinându-se, Hagiul, a vîndut lemn sfânt bătrânilor, babelor, văduvelor și tuturor negustorilor.

De multe-ori Hagiul, vesel că s'a pus bine cu Dumnezeu, și fericit că 'și-a întors paralele cheltuite cu hagiălicul și a mai și câștigat, bombănia, uitându-se în toate părțile :

— Ce negoț, ce daraveri, ce bănet s'ar face! Lemnul sfânt merge găitan! Acum patru-zeci de ani o prăvălie cu lemn sfânt ar fi fost un potop de aur. Astăzi lumea începe a fi rea... credința slăbește... Doamne! Doamne!

Și Hagiul 'și făcea cruce, incredințat că lumea merge la peire.

Dar bătrânețele sunt grele ; câte un junghiu îl tae pe la mijloc ; tusea îl apucă mai des și'l ține mai mult ; sângele nu mai rabdă gerul ; aducerea-aminte i se scurtează ; de multe-ori se ceartă el cu el :

— Ba sunt opt miî, colo !

— Ba nu, sunt zece !

— Cefel zece ?

— Atunci, dincolo sunt opt !

— Ași, nu se poate, aseară 'i-am numărat.

Și urechile îl cam lasă ; după ce vorbește singur și tare, s'aude din când în când, se sperie, se uită în toate părțile, și'si zice :

— Na, Hagiule, cap sec, strigi câte țiea gura, par'că cine știe ce-ai fi având ! Eaca n'ai, n'ai, n'ai, ești sărac lipit !

Iar în mintea lui : «am, am ceva, dar e mai bine să zic că n'am chioară para».

VI

Până la opt-zeci de ani nu i s'a întâmplat nimic Hagiului; nu l'a durut un dinte măcar; 'i-aŭ căzut toți de bătrânețe, perzându-i pe uni în coaje, pe alții în miez de pâne.

Tocmai în anul acela căzu o earnă grea. Trosniaŭ pomi în grădină; pe geamurile Hagiului înflorise ghița cu frunze mari și groase. Degeaba se încerca nepoată-sa să facă ochiuri în geam. Rotunjia, biata fată, gura, sufla din toată inima, se croia câte un roto-col, dar se prindea la loc.

— Suflă mai cu inimă Leano, îi stri-

ga Hagiul cocoloșit într'un colț al patului.

— Suflu, nene Hagiule, suflu, dar mă taie frigul, și 'mă-a înghețat răsufarea, în răspundea nepoată-sa care tremura c'o cergă în spinare, ar trebui să'mi dai de lemne, că înlemnim pînă mâne.

— Cum? lemne acum? pe frigul ăsta? zise Hagiul necăjit. P'ășa frig o cioacă de lemne costă un galben, un galben, un galben!

Leana pleca bombănind în odaia d'alături; Hagiul rămase singur. Trist, întuneric și frig. Vîntul izbește în coșul casei, se repede rece ca ghiața pe gura sobei și nu găsește, în vatra moartă, nici scîntee de aprins, nici pic de cenușe de risipit. Hagiul tremură și morfolește un codru de pâne în gingii. Niște fiorî reci îi trec prin șira spinărei; picîoarele nu și le mai simte din tălpi pînă la genuchi. 'I-aŭ amortit de frig și de nemișcare. Când 'și-atinge mînile de

nas i se pare că a dat d'un ciubuc de ghiță.

Zăpada s'așterne și se ridică pînă la geamuri. In toată mahalaoa nu s'aude nici om, nici căne.

Hagiul a adormit mîhnit că dacă iarna va ține tot așa n'o mai duce fără lemne. Și ce scumpe trebuie să fie lemnele; așa e, o să easă din iarnă sărac lipit. A adormit; se mișcă; se învîrtește. Toată noaptea visează că se pri-gorește la un foc mare.

Adouazi nepoată-sa l'a găsit pe jumătate înghețat. Fără să poată zice alt-ceva decât: «Leano, foc că mor», 'i-a întins un bănuț de aur, și când l'a întins a închis ochii, par'că 'i-ar fi fost rușine ca să'l vază acel ochiū de aur cu cîta ușurință il aruncă în mînile nemiloase ale lumei. Umplu odaea cu un oftat dureros și adînc.

Focul pilpie în vatră; mormanul de

jeratic dogorește și aruncă un polei, cald și rumen, asupra peretelui din față. Tavanul trosnește dăsmorțit și zidurile asudează. Leana, cu picioarele goale pînă la genuchi, se părpălește în gura sobei. Bătrânul a eșit din pătură și 'i-e cald, și îl ăea cu fiori; picioarele tremură sub el; e lihnit; îi cere inima a ciorbă, ca niciodată în viața lui.

— Ce pui atâtea lemne? zise bătrânul. Prea multe lemne, Leano, n'auzi? Și tot 'mă-e frig. Prea multe lemne! 'Mă-e foame; 'mă-e greu. O să dai foc casei! Ah! pânea nu mă mai satură. Picioarele nu mă mai țin!

— Oî fi bolnav, răspunse Leana. Să chiem pe cineva. Lingă spițarie e un doftor...

— Să nu calce nimeni în casa mea! strigă Hagiul. Cât scrie doftorul pe hirtie nu plătești cu viața toată! Sunt sănătos, mă simț voinic! Sunt mai bine ca întotdeauna!

Dar voind să umble prin odăe căzu în latul patului, zicând: «oh! da, nici-odată n'am fost mai bine»!

După trei zile de friguri Hagiul s'a sculat din pat, uscat și galben, cu ochii duși în fundul capului, cu părul lung și ciufulit. Leana îl întreabă încetișor dacă n'ar vrea ceva.

— Aș vrea, răspunse trist Hagiul, aș vrea o ciorbă de găină grasă, cu nițică lămie... dar lămiea e scumpă, Leano, câteva boabe de sare de lămie, mai bine. Și vezi, găina să nu fie prea mare. Mică și grea.

Pe seară Leana a întins în mijlocul patului un ștergar. În mijlocul ștergarului a pus o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină, împletindu-se. O aripă galbenă ese afară din zeama presărată cu stelute de grăsime. Pe buzele strachinei stă o lingură de cositor. Alătura un clondir cu două degete de vin în fund, astupat cu un

dop de hîrtie. Hagiul privi mîncarea cu lăcomie, se şterse pe frunte, şi zise cu o nespusă părere de rău :

— Ce poftă de copil !

Par'că se vedea topind, el, cu mîna lui, bulgări de aur, turnându-i în strachină şi sorbindu-i cu lingura.

Se apropie de pat. Incepe a mîncă. Se opreşte. Plescăe, îşi sugă gropile din obraji, se încruntă, 'şi-acoperă ochii cu sprincenele, şi se resteşte la Leana, aruncând lingura :

— Adu'mi una de lemn, asta e colită !

Leana, rîvnind la ciorbă şi înghiţind în sec, ese afară şi-i aduce una de lemn.

Hagiul începu earăşi a sorbi zgotos; şi earăşi se opri. Se scutură şi scuipă de mai multe-ori.

— Iea ciorba d'aci ! M'am săturat. Simţ pe gât o cocleală acră, sărată, un miros nesuferit ; iea ciorba, fugi cu ea, căci 'mi sorb vieaţa, lingură cu lingură !

Leana luă strachina și eși în tindă.

Hagiul 'și trînti capul pe o pernă de pae. Trupul lui era o flacăară. Ce friguri! Sub el par'că se deschisese o mare fără fund, și se afunda, și se ducea, adînc, adînc, tot mai adînc, fără a se mai opri. Și pe gâtul lui simția gustul auru-lui, sîngele viū al aurului! Acest nefericit părinte, gustase din carnea copiilor săi! Ciorba aceea îi mirosise a aur!

Cînd, mai tîrziu, Leana a intrat în odaie, el s'a ridicat pe coate, și 'i-a strigat :

— Să stingi focul și să dai cărbunii și cenușa înapoi! Să aruncî ciorba și să dai fulgii și bucățelele înapoi! Vreau banii pe jumătate, dacă nu toți!

Și începu să plângă cu hohote.

— Ucigaș! nebun! nelegiuit! nicio-dată n'o să te mai sature!

Leana să uita la el înmărmurită. Dar tocmai atunci s'auzi, miorlăind la ușe, cotoiul ei, tovarășul ei de foame și de

tremurat, singura ființă care o mîngăe și pe care o mîngăe.

Leana crăpă ușa; Hagiul își ridică capul speriat, și, văzînd cotoiul care se strecura pe ușa, se resti :

— Să'î tai coada ! Să'î tai coada ! Are o coadă d'un stînjîn... pînă să intre se răcește odaea ! Să cheltuesc și pentru el ? Unde e toporul ? Am să 'î-o tai eu !

Și se ridică în picioare ; dar picioarele-i tremurără, i se îndoără, trosniră din încheeturi. Hagiul se curmă de mijloc ; deschise ochii mari și roșii ; căscă gura, ca și cum ar fi voit să soarbă toată casa ; și căzu pe spate.

Leana, speriată, fugi afară, închinându-se... S'a înoptat... Ea pîndește pe la ușa ; tremură și inima i se bate. Ar vrea să intre și spaîma că e mort or nebun o înghiață. Afară vîntul flueră în strașina casei ; zăpada le-a troenit ușa p'afară. În tindă e frig și întuneric.

Cam pe la miezul nopții i se păru că, în odaea Hagiului, se tirăște cineva d'abușile. Ascultă și auzi deslușit un sunet de bani.

— El este, n'a murit, șopti Leana, banii îi prelungesc viața. Săracu nea Hagi!

Liniștită puțin, dibui, pe întuneric, clanța de la odaea ei, deschise ușa bi-nișor și se duse să se culce, tinguind încet pe nen-său Hagi:

— Săracu, ce bogat este!

Adoazi, de dimneată, Leana intrând în odaea Hagiului, l'a găsit numai în cămașe, în cămașa sa petec de petec, trântit cu fața în jos, pe aur, îngropat în galbeni; cu fruntea p'un purcoi de lire mari; cu ochii închiși.

Cum l'a văzut, a început să plângă.

Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură; banii sunară d'alungul, de la picioare pînă la frunte. Săltă puțin capul; deschise ochii stinși și îi în-

dreptă, ca niște sticle reci, asupra Leanei; bolborosi câteva cuvinte nedesluite; mușcă în vânt cu gingiile albe și izbuti să slomnească c'un glas mort:

— Nu te uita... închide ochii... ochii fură... închide ochii!

Căscă gura mare... limba i se mototoli în gât... capul îi căzu într'o parte... picioarele i se lungiră... mânele i se înfipseră în banii... și adormi de vecinicie, cu ochii deschși și țintă asupra Leanei.

Când l'au scăldat, pe genuchi, pe piept și pe frunte, i se vedea rotocoale de bani. Și i-au rupt pleoapele de sus și ochii lui spăimintați nu i s'au închis.

Leana l'a îngropat cu alai mare: zece popi, arhiereu, oranist, colivă, steagul bisericeii Troița, flori, luminări, zăbranice; așa că lumea, privindu'l, zicea:

— Ce frumusețe! Bine de el!

La capul lui mergea Leana; după ea, câți-va bătrâni, cu ctitorul în mijloc.

Unul din bătrâni întrebă pe ctitor :

— Ce bani a lăsat ?

— Un milion, răspuse ctitorul.

— Cât face un milion ?

— Un milion ? De zece-ori câte o sută de mii.

— Săracu Hagi !

— Dacă ar vedea el cât se cheltuește cu înmormântarea lui !

— Ar muri ! răspuse unul din bătrâni.

Și oranistul, cletănându'si ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericeii. Mai multe glasuri s'auziră în depărtare : «Vecinica lui pomenire, vecinica lui pomenire» !

BURSIERUL

BURSIERUL

Din maïdanele, vara împodobite cu flori și iarna acoperite cu zăpadă albă și lucie, — de la umbra castanilor verzi și stufoși, sub cari se adunaă bătrânii cu znoavele lor, — de la vatra cu jera-tic care clipia ca niște ochi de aur, în jurul căreea se prigatoriaă blîndele mele surori, — din atâtea cîntece, și basme, și povești, — când ai avut ochi, închi-puire și inimă, — să te pomeneshi în-chis în niște ziduri înalte, să te izbești de chipuri străine și reci, de inimă do-moale și nepăsătoare, de mai-mari cari

nu vor ştie de cântece şi de basme... eacă cea mai mare nefericire din viaţa mea !

Desordinea şi sclaviea Liceului, masa bursierilor, soioasă şi murdară, duhoarea bucatelor grase, cafelele cu lapte mirosind a câne plouat, plescăitul lacom a opt-zeci de tovarăşi, şi pedagogii cu ifosul lor de parveniţi, aşezaţi în căpătiele celor două mese lungi.... eacă ce mă înfioară şi astăzi când mă gândesc la acea viaţă de şapte ani.

Eram numai de duoîsprezece ani ; nu cunoaşteam pe nimeni din tot dormitorul.

Când lampa, din mijlocul unui tavan mare şi văpsit cu arabescuri albe şi cenuşii, s'a stins, am închis ochii, am ascultat câţva răsufările ostenite şi grele ale celor-l'alţi bursieri, şi mi s'a părut că sub mine să deschide o prăpastie fără fund... Unde era blânda mână a mamei

ca să'mi vîre plapămă pe sub mine și să'î simț cele trei degete atingându-mă ușurel, pe frunte, la mijloc și pe umeri, în semn de cruce, eară eă să adorm știindu-mă la adăpost, sub paza ei și a crucei...? Unde era Lăbuș, cănele meu, cu care hoînăriam toată ziulica? Unde era pisica cea neagră care mi se tolănia d'alungul spatelui...? Și am înțeles că fericirea și libertatea mi s'au stins, și, închizend ochii ca să adorm, am simțit pleoapele umflate de lăcrimi. Pe obrajii mei, odinioară mîngăeați, două șiroae ferbinți alunecară la vale, picurând pe pernă, în liniștea neturburată a nopței.

Acei cari aă schimbat, bucuros și lacom, codrul de pâne și bucățica de brinză pe o cafea și pe trei feluri de bucate, acei cari s'au dăbrăcat grabnic de zdrențele lor pentru ca să se îmbrace vesel cu tunică de bursier, acei cari de mică s'au gândit că învățand carte

multă vor ajunge bogați și fericiți, acei cari din întâmplare n'aû gustat farmecul mîngâerilor și n'aû auzit vorbă bună intrînd pe ușa părinților lor.... aceia nu vor înțelege de ce m'a innecat plînsul, și de ce somnul și odihna nu s'aû lipit de mine pînă la revărsatul zorilor.

Mîngâerea se preface în trebuință fatală a vieții, ear libertatea, pentru cel care o gustă de mic copil, este viața însăși. Și nu vorbesc despre libertatea care dă naștere la atâtea neînțelegeri și lupte.

Libertatea mea era cea adevărată. Era goana din câmpiile fără margini, șanțurile sărite dintr'o aruncătură, virful dudului bătrîn în care mă suiam și pe ale căruia ramuri mă legănam, înecîndu'mi ochii în albastrul limpede și adînc al cerului, colindul de prin stușiile de soc cu flori albe și mirositoare, lanțurile de nalbă și găitanele verzi presărate

cu rochițele rînduniceî, învoalte și străvezii ca niște pilnioare de ceară...

Libertatea mea era fără păcat și fără hotar ; era frumoasă : cu poteci șerpuite printre ciucuri de flori sălbateci, cu drumuri galbui aruncate în adîncimea depărțarei, părînd că fug și să înfig în fără-fundul cerului.

Libertatea mea, era nălucirile ferme-cătoare ale unei copilării fără țel...

În prima noapte de tortură, m'am simțit înjosit , rob , năbușit de atâtea păreri de rău. Inchideți un pui de leu în gratii de fer, și îndopați-l cu carne proaspătă... el va privi lung îngusta sa încăpere, apoi va închide leneș și ofilit ochii, și 'și va pleca binișor capul pe labele sale, visînd, de sigur, la pustiul cald și fără de margini.

Mă vinduseră ai mei pentru o învățătură rea, neghioabă și perversă.

În nopțile de eamnă când viscolul mă

trezia în sforăitul celor-l'alți, 'mă dășiram în minte frumusețile de odinioară, și toate se încheeau cu ticăloșiile din clasă.

Un profesor este bătrân, uscat și rău. Tace ca o momie; când deschide gura parc'ar fi un mort care 'și scuipă pământul din gură... și slomnește sec și îndesat prin știrbiturile dinților: «a-fu-ri-situle»! Altul este gros, roșu-verzuș, ca un ficat, și fără gât, cu ochii umflați și repezi; mâinile îi bănănăie în toate părțile; când înfige degetele în urechile cuiva, scrișnește: «U! boule»! Un altul este soios, c'un palton larg și vechi pe care nu'l închee niciodată, ciupit puțin de vărsat, cu ochii verzi, barba albă, și țipă pițigăeat, parc'ar fi o femeie: «treci la loc, găgăuță»!

La cine m'aș vîndut... ca să învăț carte!

Cum s'aș prefăcut, într'o clipă, nevinovatele mele plăceri!

Cine mi-a zmulș și mototolit nemărginita perdea pe care să zugrăviau câmpiile mele, cerul meu, zilelele și nopțile mele, zmălțurite cu flori și semănate cu ținte de aur? Să'mi fi lăsat barim pisica și cânele. Poate că astfel mi-ar fi curs mai puține lacrimi pe declinările latinești pe cari le învățăm de spaimă ca să nu deschiză, asupra mea, ochii, reci și răi, profesorul, neclintit și galben, ca un mort, în jețul catedrei!

Niciodată câne n'a fost mai încolțit de vrăjmași.

Cartea, pe care trebuia s'o născocim noi, căci afară de doi-trei profesori, toți ceilalți nu deschideau gura decât ca să ocărăscă, — colegii mei, rău năra-viți, lacomi, intriganți, spioni și lași, afară de câți-va, săraci și sălbatici, prinși ca cu arcanul; — pedagogii, leneși și îngâmfăți, — Provisorul, un neamț ale căruia favorite roșcate îi ajungeau la

briū, — Directorul, un suflet blind, dar care strig de se auzia cale d'o poștă, — economul, care clipia des numai dintr'un ochiū, — bucătarul, cocoșat și cu mustăți lungi și groase, — bursierii din clasele superioare ale cărora palme erau gata pe bătae... eacă vrăjmașii mei!

Clopoțelul care ne speria din somn, eara, la cincî ore, cu noaptea în cap... apelul... rugăciunea pe care n'am vroit s'o zic niciodată cu toate pedepsele ce am suferit... meditația cu fearele groase... visita pedagogilor cari mă făceau să tresar fără să ridic ochii din carte... clasa... zgomotul zvăpăeat al externilor... masa cu duhorile ei... culcarea și bătaile cu pernile... așa de repede veniaū una după alta, încât eū, copilul libertăței, al seninului, al liniștei și al nemărginirei, 'mî simțiam inima izbită la fie-ce pas, rănită și neînțeleasă, chinuită și nemîngăeată de

nimeni, nemângăeată, ea, răsfațata de odinioară!

Multe nopți am mai plîns, cu fața în pernele glodoroase.

Și când lacrimile s'aũ zvîntat... m'am pomenit ceva mai altfel decât fusem.

Începusem să vorbesc tare printre colegii mei; dam dracului; strigam; mă necăjam; injuram ca și cei-l'alți. În umezeala și umbra rece a meditației, printre băncile murdare și încărcate cu litere și necuviințe, printre atâtea chipuri crude, murdare și oțelite de nevoi, injuriile aveau unde naște și trăi; blestemul, par'că plutia în aer; n'aveai decât să'l sorbi cu gura și să'l azvîrli afară din tine. Lupta pentru aceeași tablă, pentru aceeași cretă, pentru aceeași luminare, năpădia sângele la cap, zmicia mânele din încheeturi. Pumnii mei începuseră a se încleșta din ce în ce mai des și mai grabnic; gesturile mi se zvăpăiau;

fața mi se aprindea și mânia 'mă întu-
neca ochii fără să prinz de veste.

După două ani, mi-era ușor să răstorn
mesele, să trîntesc băncile, să dărîm
soba, să dau cu planșeta și cu lem-
nele de la sobă.

Tot ce mă înconjura 'mă-era dușman.

Cine, dacă nu viața din liceu, 'mă
ucisese iluziile copilăriei mele? Ea îmi
pusese pe buze blestemul în locul ru-
găciunei! Ea mă învăluise într'o coaje
de fer, rece, egoistă și rea.

Și cu toate acestea, ascundeam în a-
dîncul meu, o viață străină celor-l'alți,
nemărginit de blîndă, de frumoasă și
de neînțeleasă.

Ghemuit într'un colț, pe care nicio-
dată nu l'am părăsit, cu tîmplele strînse
între pumni, mut și cu ochii pe jumê-
tate închiși, mă văz și mă simț și as-
tăzi, când mă întorc peste atîția ani
înapoi. Tăcerea pentru mine avea far-

mecul gândirei; gândirea avea farmecul nălucirilor; nălucirile 'mă luaă vederea și auzul din lumea reală...

Pluteam astfel într'o fericire înșelătoare.

În mirosul greu al atâtor inși, în dușmăniile ațipite o clipă, printre atâți tovarăși de chin, pe jumătate adormiți cu capul pe caete și pe cărți, eu, uitat în binefacerile închipuirei, mă vedeam lungit, cu fața în sus, în mijlocul câmpiilor, sub coviltirul adânc și albastru al cerului. Plăsmuirile erau realități.

Până nu mă mișcam pe banca de lemn și nu simțeam masa cenușie pe care 'mă rezemam coatele, miresmele florilor din nări, albastrul infinit din ochi și concertul de păsări din fundul urechilor, nu dispăreaă. Mișcarea aceea era vântul ce 'mă stingea făclia cu care luminam lumea ilusiilor mele.

Deștept, eram rău... violent... uram; visând, eram bun, liniștit... iubiam.

Aș fi dat în genuchi înaintea lumei; aș fi ertat'o, aș fi adorat'o, numai dacă, printr'o minune, n'ar fi fost așa de îngustă, așa de calică, așa de lacomă, și de laș închinată la legile aspre cari o cârmuiaă.

Liceul era atât de murdar și de putred, încât uneori mi se părea ca un imens cadavru, eară noi, copii, ca niște viermi, mișuind și adăpostindu-ne întrinsul.

La mine nu numai creerul, dar și mânele, și spetele aduse, și ochii osteniți, și părul nepeptănat și lăptos, căutaă a melancolie.

Când porțile se deschideaă externilor, și priveam la acel roiă de școlari cum se ducea, zgomotos și vesel, mă luam după ei, fără să vreaă... și când aceleași porți de stejar gros mie mi se închideaă... niciodată inimă bolnavă n'a jinduit mai dureros libertatea perduță!

Și d'atunci când, toamna, îmi trece pe d'asupra dunga neagră de cocori și auz, pe căle un tovarăș d'ai lor, țipând și bătându'si aripile zmulse, prin curțile bogaților, mă gândesc că libertatea este dorul cel mai adînc al tuturilor vietăților de pe pămînt.

Une-ori închipuirile din lumea de altădată mă adormiau cu capul pe bănci.

Ast-fel era viața mea.

O luptă înverșunată între vis și realitate.

Cel mai crud dușman 'mî-era acela care mă dăștepta din colțul de lingă un dulap negru.

Dușmani 'mî-erău toți, adesea-ori fără știrea și voința lor.

Anii de chinuri treceau încet.

Capul mi se încărca cu cunoștințe și date nesuferit de urite. Învățam de frică, de desgust și de rușine. Ilusiile se dășteptau mai anevoe. Închipuirea

nu mai clădia minuni într'o clipă. Trebuia ca desgustul să mă zgudue, pentru ca închipuirea, ațîțată, să caute scăpare earăși în amintirile de odinioară. Limbile moarte și vii, cu haosul de sunete noi pentru noțiunile vechi și indiferente, Aritmetica, Geometria și Algebra, cu socotelile lor reci, simbolice, 'mi stingeau focul sufletului meu, încet, încet, pe nesimțite.

O ghiulea, înroșită la foc, când o arunci în apă rece, asvirlă apa în lături, o turbură, apoi pe nesimțite fierberea se liniștește și apa acoperă ghiuleaoa răcită de jur împrejur. Astfel, și în creierul meu, nu mai rămăsese decât, adînc, în fundul lui, un pic de căldură, o fărîmă de viață, din focul și nebunia de altădată.

Patru ani trecuseră.

Mă imblânzisem.

Rumeneala din obraji se ștersese de

mult. Eram slab și galben. Priviam liniștit. Ascultam. Mă mișcam încet.

Din tot avântul nu'mi rămăsese decât saltul-mortal de la trapeze, în zilele de gimnastică. Când îmi desfășuram trupul în aer, plutind cu mânele întinse, plăcerea ciudată care îmi furnica de la călcâie pînă la creștet, îmi amintia visele fericirii pierdute.

În toată ființa mea, dășirată și slabă, invinsă și oprită în loc, nu era nimic care să mă turbure. Biruit de scârbă și de anemie, îmi citia vinele albastre pe fruntea mea albă.

Neputînd fi cum venisem pe lume mi-era cu neputință să fiu ca cei-l'alți.

Ca ei era bine.

Cu ei, veselia și odihna. Cu ei, tinerețea și plăcerile furiș. Cu ei, zgomoțul, cearta, scandalul, murdăria și păcatul.

Cu ei vieța.

Cu mine, desgustul, bătrânețea la cinc-

sprezece ani, pacea singelui izbit și slăbit de fumul luminărilor ș'al lămpilor, de duhoarea meditațiilor ș'a sofrageriei, de năduhul greu și zăpușit al dormitoarelor și de umezeala zidurilor.

Zmuls din soare și nemărginire și aruncat în întuneric și umezeală...

În melancolia mea liniștită, ceea-ce mă mihnia puțin erau șoaptele sfioase ale colegilor mei. Ei, vorbeau încet și râdea. Adesea-ori schimbau vorba; poate că rușinea, poate că mila, îi făcea să vorbească binișor. Lângă un mort nu se vorbește de plăceri. Dar, degeaba se sfia, înainte d'ai auzi bine, le bănuiam șoaptele.

Iarna, la gura sobei, vorba se încingea pătimas și elocinte.

Unul, nalt, subțire, roșu la față, povestea frumusețea și meșteșugul unei femei tinere, «o brună, cu părul lung, cu rochia scurtă și cu ciorapii roșii».

— Cum mă vede mă iewa de gât; mi-a jurat că e nebună după mine, numai după mine; și mă sărută, și mă strânge în brațe. Oh, de multe ori am amețit în brațele ei. Ce lingușitoare și ce frumoașă este, nu vă puteți închipui.

— Se poate, dar nu se potrivește cu a portarului, zicea un altul, gros și scurt. De câte-ori nu este nimeni în infirmerie, eu mă îmbolnăvesc. Doctorul îmi scrie o rețetă. Nu știți cum intră de binișor pe ușe, cu condica medicamentelor. Imdată ce mă vede aruncă condica într'un pat, se învîrtește într'un picior, rochile i se umflă ca un malacov, genuchi i se vîd, ochii i s'aprend de bucurie, și, aducînd degetul la gură, după ce face de câteva-ori «sut, sut, șiiit», s'apropie de patul meu; eu o iewă de gât și ea mă iewa de gât. Când mă joacă în brațele ei, îmi zice că sunt rotund și gras ca un purcel. Noaptea, tîrziu, tîrziu, când pleacă la bărbat-său, mă mîngăie pînă

în pragul infirmeriei, apoi mă sărută, șoptindu'mă : «să nu fiî bolnav mai mult de două zile că rămâi îndărăt cu lecțiile ; vai de mine, să nu te dea afară din bursier» !

Iși spun cu toții fericirile lor ; carnea li s'aprinde la gura sobei ; cei mai mici ascultă din toată inima ; eă mă învîrtesc ușurel în plapăma, cercând zadarnic să nu'î auz ; cei mari vorbesc și se întind, oftând, luminați de flăcările focului.

— Eă, eă, î, eă, î, am găsit una, î, zice unul blond și gângăit, înjurând la fie-care cuvânt, am găsit un, un bo-boboc de fată. O, î, î, o, cu-cusutoreasă, dur-durdulie. M'a văzut când mă scăldam în gărlă, eram toc-tocmai la apă mică, și s'a amo-amorezat de mine. S'a uî-uîtat un pedagog la dînsa dar ea nu s'a uî-uîtat la el. E fata unui po-popă bătrân. Vara peste uluci, bă-băete, și, la Florescu în grădină. Iarna ne e foarte greă. O, o, iu-iubesc la nebunie.

— Dar mie, șoptește altul cu părul ca de arap și cu pestruî pe obraz, nu'mi ese din cap chipul unei fete de paisprezece ani. Să nu care cumva să vorbești ceva. Este sora unui bursier din clasa întâia. O-dată am fost pe la ei, și d'atunci numai în scrisori o ducem; ea plinge pe rînduri, eu plîng pe rînduri. S'o vedeți ce bună e, și cum 'î tremură mîna cînd mă ăia de mîna! Cînd ne-am sărutat întăieași dată am oftat împreună, și ea s'a plecat pe peptul meu. Dacă am rămănea vr'o-dată singuri acasă... mēi, mēi, ce fericiți am fi!... Mă-sa este văduvă, bună prietenă cu unul din profesorii noștri.

— Copilării, răspunse unul dintr'a-șea-sea, se vede că n'ai trecut în cursul superior. Eă trăesc bine, pe moale și la cald. Fără poesii, fără scrisori și fără parale.

— Cum? Cum? întrebă cel care se prăpădia după aceea cu rochia scurtă

și cu ciorapi roșii. Cum ? Căci a mea deși mă iubește... totu'si mi-e frică de... și cinci franci în fie-care săptămână... Cum ?

— Foarte bine. Nu meditez pe Ionașcu ?

— Și dacă meditezi pe Ionașcu ?

— Ionașcu, ca să fie un Ionașcu, nu trebuia să aibă o mumă ?

— Dar ca să fie un Ionașcu nu trebuie să aibă și un tată, ziseră rizând două dintre ei.

— Așa e, dar muma lui, înainte d'a fi muma lui, fiind săracă și frumoasă, știind franțuzește și cântând la piano, ca să ajungă bogată, vara cu trăsura și iarna cu sanie, și cu operă, și cu rochi de mătase, și cu dantele, n'a trebuit să se mărite cu un Ionașc-moșier, Ionașc-bogat, Ionașc-bêtrân, Ionașc-urit, Ionașc-prost, Ionașc care să fie mai mult pe la moșii decât prin București ?

— Ei și ? întrebă altul care sta pe jos,

lungit, cu fața în sus și cu mânele încrucișate sub cap.

— Cum, ei și ! N'ai înțeles ? Ea e tinărară, eă sunt tinăr ; ea este brună, iute, caprițioasă, cu gura largă, cu buzele groase, răsfrante, roșii ca sângele, gata să'ți spue în urechi nebunii d'ale tineretei, — și eă sunt eă ; 'i-am plăcut fără să mă gândesc, îi plac și 'i voiă plăcea. Nu știți cum 'și trimete la plimbare băeatul și o fetiță mai mică ; și nu știți cum se uită la mine ; par'că mă mănăncă, când zice : e vremea frumoasă, să inhame caii la trăsură și să vă duceți la plimbare, copii mamei. Și ce sofa are într'o odae, ah ! ce sofa... cât de fericit sunt lungit pe acea sofa ! Pe ea n'o mai încape locul. Ce trup voinic și rumen, ce brațe rotunde, ce buze cari mă ard când se lipesc de obrajii mei, ce păr negru și dumnezeesc, când se răvarsă, ca niște valuri de păcură, pe gâtul ei rumen și pe umerii ei albi ca

laptele ! Este atât de voluptoasă ! Numai nu plînge când plec dumineca seara. Pe director l'a făcut imoral fiind-că am învățat la sfinții Grigore, Vasile și Ioan. În fața copilului ei l'a făcut imoral. Apoi, întorcîndu-se către mine, mi-a șoptit : «ce n'aș fi dat ca să te văz» !

Se dăstăinuiau.

Plăcerile și vițiile, în zăpușala caldă a dormitorului, se revărsaū dătătoare de pofte și de piroteală, se spargeaū în spatele meu. Vorbele lor mă frigeaū ca niște cărbuni d'alungul spinărei. Inchi-deam ochii. Somnul nu se lipia de pleoapele mele ostenite. Nădușala 'mî brobona fruntea.

Mă gîndiam la copilăria nevinovată și fericită, dar nimic, din acel trecut mort, nu se mai dăștepta. Auzul era un vrăjmaș neînvins. Întăiū cercam să desprețuesc ce auziam ; apoi, încetul cu încetul, eram curios să le aflu secretele. Insfirșit trupul mi se aprindea ; dam la

o parte plapăma ; oftam fără să știu de ce. Pedagogul intra fără de veste în dormitor ; toți se împrășteau sperieați pe la paturile lor ; începeau să sforăe furat de somn ; eu însă, nevinovatul, mă frământam în pat fără să adorm ; mă chinuiam în aerul, gros și greu, încărcat cu plăcerile și viciile celor-l'alți.

Viciile lor se întrupau înaintea ochilor mei închiși.

Mă apropiam de femeea cu rochia scurtă și cu ciorapi roșii. O vedeam răsturnată, zăcând în brațele prietenului meu. Ca prin minune zăriam cum se apropiea, din fumul depărtărei, o sofa largă și moale. Pe sofa se rostogolia o femeie cu umerii rotunzi și albi, îmbrăcată în zăbranic ușor și străveziu ; ochii ei umezi să deschideau leneș, voluptos, și negrii și adinci ; brațele-î se întindeau spre mine ; se răsturna cu fața în jos, cu dantelele de pe la picioare mototolite, cu părul dăsnodat

și împrăștiat în șuvițe negre pe niște umeri albi ca laptele.

Acele femei, pe jumătate goale, dispăreaă.

În fundul urechilor auziam un vuet depărtat.

O mulțime de spirite: femei, cu părul blond și parfumat, cu trupul gol și ușurel, închis în contururi albastrii, plutiaă în aer, jucaă împrejurul meu, licăriaă, despicaă spațiul ca niște săgeți de lumină, și, surizând, mă atingeau cu degetele subțiri și cu aripile lor aurii. O-dată am prins mâna uneea; mâna i s'a topit într'a mea și întreaga ei ființă s'a risipit, în aer, ca o pală de fum prăfuită de vânt.

Adouazi când mă deșteptam eram scăldat în sudoare.

De sigur carnea revoltată viețuia și gândia în locul creierului meu trist și adormit.

În vacanția Paștelui mă plimbam prin grădina internatului ce se întindea pînă în albia Dîmboviței.

Era cald.

Caișii înfloriseră. Vrăbiile ciripeau în merii cu bobocii rumenii. Earba subțire se cotia pe marginile cărărilor bătorite.

Mă plimbam cu capul gol și cu ochii în jos. Hainele, pătate de cerneală, rupte și fără nasturi; Ghetele, largi, grele și nelustruite.

Auziam vorbele prietinelor mele. Acele scene povestite, de cari la început mi-era frică, acum mi le desfășuram în minte. Mi plăcea să mi le spuie, să le schimb, să le prefac. În locul acelor femei desfrîate, vedeam o fată tînă, sficioasă, cu ochii în jos, rumenind la fie-ce vorbă. Mă apropiam de ea. O luam de mână. O priviam tăcînd; o mîngăeam cu ochii; o iubeam. Oh! cît de mult îmi iubiam ilusia mea! Ea era câmpiile

verzi și netezi, ea era cerul adinec și albastru, ea era basmele și poveștile de odinioară. Cu ochii țină pe această iluzie, reînviasem; aveam la cine gândi; aveam pentru ce trăi.

Din nomolul vițiilor născuse limpedea mea iluzie.

Cine, la șaisprezece ani, neavând pe cine iubi, nu și-a adorat frumoasa și curata nălucă a închipuirilor sale?

A treea zi de Paște, mă plimbam astfel, înșelându-mi melancolia. Și pe când goniam dupe acel chip fantastic, lumina soarelui care juca în geamurile unei ferestre de la otelul Neubauer, îmi izbi ochii, trezindu-mă din visuri. Privii la acea fereastră, dar, tocmai atunci, cercevelele se deschiseră și o femeie tânără, cu părul bălan, risipit în jurul obrajilor, privi drept și lung la mine.

Tresării.

Era îmbrăcată în alb; era blondă; era albă; era tocmai ca visiunea mea.

Era ea, de sigur.

Voind să plec n'am putut mișca picioarele. Mă despărția de dinsa grădina, un zid vechi, niște prăvălii mici ș'ouliță; nu'i vedeam bine de cât părul blond și rotunzimea feței; inchipuirea mea îi zugrăvia ochii, niște ochi albaștrii și limpezi; îi potrivea gura cu două buze rumene și umede.

Ea sta nemișcată ca o icoană în pervazul ferestrelor. Suflarea ei ar fi rumenit florile; privirile ei ar fi înseninat cerul.

O creeam din nou, fără să știu, și o adoram, fără să vreau.

Când și-a închis ferestrele par'că soarele să stinsese de veci!

Am făcut câți-va pași și 'mă-am acoperit ochii cu amindouă mânele, îngânând:

— D'acum pot să trăesc, am pentru cine trăi!

Din acea zi viața mea era mai mare,

mai puternică. Sângele gonja mai repede; răsufllarea, adincă; obrajii, galbeni, începuseră a rumeni; vedeam mai limpede și mai departe; mâncam mai cu poftă.

O clipă nu m'aș fi îndoit că nu mă va iubi... eram atât de potriviți!

— De sigur, amînduoî ne-am născut în aceeași zi!

De cum am văzut'o m'am repezit la peria de vacs și mi-am lustruit ghetetele, întâea-oară în viața mea. M'am dus în dormitor; m'am dēsbrăcat; am luat un ac; m'am chinuit multă vreme ca să bag în ac, căci 'mî tremura mînele; 'mi-am cîrpit hainele cu ață albă, mu-eată în cerneală. Am căutat nasturi și mi 'i-am cusut; am întors legătura pe dos: o fășie albă cu bobite negre; m'am spălat pe gât și pe ochi cu săpun; 'mî-am udat pîrul cu apă și m'am peptănat, uitându-mă în geam, căci n'am găsit oglindă. Mi-am frecat dinții cu

ștergarul. M'am uitat bine la mine, și, văzându-mi haina, o redengotă vechie, pătată de sus pînă jos, m'am dësbrăcat ca să 'mî-o spal.

La șease, când a sunat de prînz, eu am intrat cel din urmă în sofragerie.

Toți băeții s'aũ uitat lung la mine, și unul din ei a șoptit vecinului :

— De sigur, este *amorezat*.

Câtă ironie într'un cuvânt ! Câtă reu-tate !

Toată vremea, la masă, 'mî-a sunat în urechi acel rîs criminal, și m'am întrebat :

— Cum, numai eu să nu pot iubi ?

Uram hainele cari mă trădaseră. Mai bine le aș fi lăsat imbicsite de praf și zdrențăroase. Mi-era frică și rușine. Mi se părea că toți se uita la mine, că cu toții se întreabă în gura mare :

— Unde este pata de sos care se întindea de la guler pînă la pulpane ! Unde sunt cele două petece cari 'i-atîrnaũ

la spate? Unde este soiul de pe guler? Pentru ce 'și-a cusut nasturii toți când nu purta nici unul? Pentru ce s'a pep-tănat cu atâta îngrijire? Braavo! 'și-a ales cărarea la o parte! Braavo! 'și-a lustruit și ghetetele!

Când am eșit de la masă, am auzit pe un bogat, un solvent, care în viața lui nu pricepuse nimic, șoptind:

— Mă miram eu de ce să tot învîrtia prin grădină! Trebuie să fie ceva. Nu se poate.

Dacă cel mai prost dintre toți a bă-nuit așa de repede, cei-l'alți de sigur știu tot. Mi-ardea obrazii. Ași fi înge-nuchiat înaintea tuturilor, dacă ar fi voit să tacă. Și acela care 'mi șoptise în urmă, 'mă-era tocmai sel mai învîrșunat dușman. Mă bătusem cu el; nu-i vorbiam de două ani.

E noapte.

Toți au adormit; nici un ochi și nici-o gândire răutăcioasă nu mai veghia asupra mea.

Puteam să iubesc în tihnă.

O vedeam.

Se uita la mine.

Privirile ei mă ardeau și aș fi vrut să mă mistue. Părul ei bălău, ca niște sculuri de borangic, îi lumina obrajii, gâtul și umerii.

Și această mătase ușoară și parfumată va fi a mea!

Voiu închide ochii și, plecându'mi capul pe genuchi ei, o voiu coprinde de talie.

Cu capul pe genuchi ei... voiu iubi, voiu ofta, voiu visa și îi voiu povesti dragostea mea cu glasul tremurând și pe jumătate.

Și de câte-ori mi se părea că închide ferestrele, întindeam mânele spre ea, și îi ziceam :

— Mai stai, lumină adevărată!

Astfel, în cea d'întăiă noapte, gîndirea mi-a fost un lung şir de nebunii.

Adouazi, de cum s'a crăpat de ziuă, am tresărit din somn. M'am îmbrăcat, în virful picioarelor; 'mi-am luat ghelele în mână; m'am încălţat în sala de rugăciune şi m'am repezit în grădină. Ajungînd în locul de unde puteam să privesc în fereastra ei, am plecat capul în jos, sfios şi ruşinat, şi 'mi-am zis:

— Dacă m'a fi aşteptînd la fereastră? Dacă, ridicînd ochii, voiîntîlni ochii ei?

După multă luptă, am privit spre Neubauer. Fereastra era închisă; perdeaoa, lăsată în jos. Ciudat, mi-ar fi fost frică să o vîd la fereastră; mi-era frică să fie; vîzînd că nu e, m'am întristat.

O adevărată luptă, ca şi cum m'aş fi desfăcut în două fiinţe:

— Ast-fel iubeşte cine-va când iubeşte? Nu ştie nici măcar că o aştept?

— Dar, e frig; abia s'a luminat de

ziuă; n'ar fi păcat să'și sperie somnul? Și de unde să știe? Nu, i-ai spus nimic.

— Dar ea mi-a spus? Eă cum o caut? Cine m'a sculat din somn, cine m'a îmbrăcat, cine m'a repezit aici?

— Poate că nu te-a văzut bine.

— Dar ce, eă eram mai aproape de ea și ea mai departe de mine?

— Nu vezi cum tremuri? Soarele n'a răsărit bine. Aă vrea să tremure și ea ca tine?

— Dacă s'ar arăta ea la fereastră mi-ar fi cald. Nu este frig; tremur fiind-că n'o vëz. Oh! nu mă iubește, nu mă iubește!

— Nu se poate. Este scris să te iubească. Erai singur în astă lume. Iubirea ta gonja după o închipuire, și, tocmai când o vedeai mai limpede, o fereastră să deschise și ea răsări, ca o minune vie, ea, năluca ta, cu ochi albaștrii și cu părul răvărsat pe umeri.

— Și cum m'a văzut, să mă și iubească?

— Asta e iubirea.

— Așa e; eu, cum am văzut'o am iubit'o.

Am tremurat zadarnic.

Nu s'a arătat.

Am plecat spunându'mi neconținut: mă iubește, dar e frig, e de dimineață; când însă am dat de căldura dormitorului, și m'am trântit în pat, am început să pling. De frică ca să nu deștept pe cine-va, am îndesat fața în pernă.

Am adormit.

Pentru toată lumea răsărise soarele, pentru mine nu. 'Mi-era frig.

S'o mai văz încă o dată!..

Soarele era sus.

Mă învîrtiam prin grădină amețit. Așteptam să s'arate la fereastră. Inima mi se bătea, speriată la fite-ce zgomot care

venia din spre otelul Neubauer. Insfîrșit acea fereastră care 'mî ascundea fericirea s'a dîshis, și, ea, a rîsărit earăși cu pîrul dîspletit, în haine albe, și earăși a privit, drept și nemișcat, în grădina liceului. Soarele îi poleia obrajii. Numai o clipă m'am uitat la ea, și am plecat ochii în jos, ameiit de acea frumusețe care mi s'arăta, în dîpărtare, ca o lumină, ca o speranță.

Înțeles fermecător al vieței!

Am ridicat ochii din pămînt; fereastra ei era închisă. Oh! ce laș! să n'o privesc mai mult! Poate că s'a supărat. Poate că timiditatea mea i s'a părut despreț.

Și am strigat, spre fereastra ei:

— Mai arată-te o-dată și voiî înmărmuri cu ochii la tine!

Dar, abia sfîrșii aceste cuvinte, și un ris cu hohote auzii în spatele meu.

Printre ulucile grădinei am zărit mai mulți inși cari fugiau spre sofragerie.

Clopoțelul ne chiema la masă.

Când am intrat în sofragerie, toți de la masa mea mă spionaū cu privirile. Dușmanul meu, cu care nu vorbiam de duoī anī, rīdea cu lăcrimi și șopăia cu câți va din prejur, furișindu'si coada ochiului spre mine.

N'am mīncat nimic.

Câteva zile n'am privit pe nimeni drept în față.

Prima seară, după vacanția Paștelui.

În dormitor, toți s'aū adunat în patul vrăjmașului meu ș'aū început să'si povestească isbīnzile. Ascultam, vīrit în plapăma, și m'aș fi dat robul tuturora numai să nu pomenească, în ris, de curatul meu păcat.

Și acum par'că auz crudele cuvinte cu cari mi-aū strēpuns inima. Ș'acum

crez că, decât copii răi, Dumnezeu n'a plăsmuit nimic mai rău pe pământ.

— În vinerea patimelor, zicea unul, eram la S-tul Spiridon în spatele unei domnișoare. O curtam de demult. Când a îngenucheat, la o evanghelie, rochia și fustele mi-aū venit pe piept. S'a uitat la mine. A rîs. Eū m'am îndesat în fustele ei. În timp de șase evanghelii am vorbit, ne-am iubit și a doua noapte, după Paște, ne-am întîlnit în grădina lor. E fata unui profesor de clasele primare. Deșteaptă, frumoasă și învățată. A terminat școala centrală. Doamne, ce trai am trăit câte-va nopți !

— Eū, începu altul, de la Călărași, la douăsprezece evanghelii, am cusut rochia unei cocoane de pardesiul directorului de prefectură. Să fi văzut, când s'aū ridicat de jos, cum întindeaū unul de altul ! Toată lumea a bufnit de rîs, mai ales că directorului îi mergea numele că se ține cu acea cocoană.

— Ba eu, zicea al treilea, mi se pare din Pitești, eram nebun după o vară a mea. După ce se ocoli crucea împrejurul bisericei, toată lumea plecă acasă, cu luminările aprinse. Eu o duceam de braț. Intrând pe o uliță îngustă, întunecoasă și cam pustie, am suflat în luminări și am rămas cu ea pe întuneric. Ce să vă mai spuî, întunericul, în dragoste, este o izbîndă sigură.

Mă liniștisem; începuse ploaia de laude și minciuni, cu unguroaice, cu căpitănese, cu fete din pensioane, cu doamne mari chiar; dar tocmai atunci, din senin, auzii glasul sitav al dușmanului meu:

— Dar nu știți ceva nou, zise el rîzînd. Sfinții fac poezii, oftează, se prăpădesc, ca ori-care din noi, după îngeri căzuți.

— Ce sfinți, ce îngeri?

— Ia, pe unii din noi, sficioși și

sfinți, 'i-am prins cu ocaoa mică. De unde credeți că răsare soarele?

— Din colo.

— Ași, de la Neubauer! Un soare blond, dăscheet la piept, cu părul vulvoi. Un soare de chelnări, un soare de cincă lei, care a înduplecat pe mitropolitul internatului.

Eram lac de sudoare.

Par'că aş fi leșinat într'o bae caldă.

A început să șopăe; mi s'a părut că'mi auz numele. Am oftat, cerându-le ertare cu acest oftat dureros.

Ei rîdeaū, rîdeaū, făcend din inima mea o minge pe care o azvîrliaū din mână în mână.

Oh! unde eraū câmpiile, în cari mă născusem, pentru ca să pot plânge în voe, neauzit de nimeni? Unde era mama ca să mă mîngăe și să m'adoarmă?... Amintirile acestei fericiri stinse eraū niște junghiuri cari se înfigeaū adînc în inima mea batjocorită.

După ce, câte-va zile, aű şopăit între ei, ca prin minune s'aű liniştit, ca şi cum nu s'ar fi întimplat nimic. Mulţi din ei erau mai buni cu mine decât înainte.

Gândindu-mă la cât ar fi putut să mă chinuească, 'i-am ertat pe toţi, ba chiar, dacă aş fi îndrăznit, aş fi întins mâna duşmanului meu.

În toate zilele mă duceam în grădină, nespionat de nimeni, ca să privesc la ferestra ei. Noaptea, pe lună, înainte d'a ne culca, săriam ulucile, dacă poarta grădinei era încueată. Lumina din ferestrele ei mă fermeca. Când o zăriam, ca un sul alb şi nedesluşit, clătinându-se, afundându-se, apărând earăşi, şi ridicând uşor mânele în sus, visul unei fericiri desăvîrşite mă sorbia şi mă arunca la gâtul ei rotund şi moale. Sărutările mele se îngropau într'o bărbie albă şi rotundă.

De mi-ar fi spus cineva că prin acele
geamuri se ved două ființe, i-aș fi răsucit gâtul.

Ea n'avea pe nimeni în lume.

Era singură.

Era nevinovată, ca și mine !

Se născuse numai pentru mine.

Și târziu plecam din grădină cu o senzație vie d'alungul brațelor, ca și cum aș fi înbrățișat'o, cu buzele arse de plăcere, ca și cum aș fi sărutat'o. Miresmele merilor înfloriți, plutindu'mi în nări, îmi da iluzia că aș fi sorbit parfumul acelor valuri de păr învolt și ușurel.

Iubirea mea era un extas, un vis, o nebunie !

Chipul ei răsăria în aer ; or încotro întorceam privirile, tremura, se stingea și earăși licăria blând și fermecător.

Chiar de mi-ar fi strivit cine-va ochii, în fața orbitelor, negre și goale, aș fi văzut chipul ei !

De când cei-l'alți mă lăsaū în voea iubirei, toată lumea era a mea.

Nu mai auziam ocările din meditație, nici risul dēsfrinat din dormitor... Nu mai simțiam mirosul greu al zidurilor vechi; nu mai vedeam cu aceeași ochi posomorîți crîmpeiul de cer care începea de la porțile înalte de stejar și se sfirșia pe după pomii din fundul grădinei. Lumea mea era o lume nouă, blajină și nemărginită.

Mă miram, ne putënd înțelege, cum tot ce mă înconjura se prefăcuse în cîteva săptămîni. Ura se schimbase în dragoste; sclavia 'mi-apărea ca o deplină libertate.

Nu eram tot eū? Nu era tot aceeași închisoare vechie și umedă? Nu erau tot aceeași oameni lacomi, săraci și răi?

Ce frumoasă duminică de Maiū! Lumina și căldura tremuraū în aer.

Mă plimbam singur prin grădină.

Mă gândiam la ea, așteptând să se arate.

În geamurile ei se frîngeau razele soarelui. O pîndiam, cotind pe cărările galbeni, gata să plâng, gata să'î zîmbesc.

Cît de încet trece vremea cînd aștepți ! Cum simți clipele timpului ! Le înnumeri, și ascultându'ți inima cum bate, 'ți vine să strigi : «mai iute, mai iute, timp adormit și nesimțitor» !

Obosit de așteptare, m'am rezemat de tulpina unui măr bătrîn.

Ea apăru la fereastră ; se uită la mine ; întinse o mână, o aduse la gură, ușurel și lung, apoi o dăstînse repede ; scutură o batistă albă... Mă chiema ?

Dispăru.

Înmărmuriseam cu ochii în acel pervaz din care perise minunea mea. Obrajii 'mî ardeau. Mi se părea că visez și că auz pe cine-va care voea să mă deștepte. Mă striga.

— Domnule, domnule, hei, coconășule ! Domnule, n'auzi, domnule ?

Mă întorc spre poarta grădinei ; dintr'acolo venia glasul.

Tresăriî. Inadevăr, nu era vis.

Un ungurean cu o scrisoare în mână.

— Ce poștești ? îi ziseî eû, sperieat.

— Coconița, la care te uitaî, m'a trimis.

'Mi-întinse scrisoarea și plecă.

O pungă cu aur dacă așî fi avut 'i-așî fi dat'o.

Mâna cu care țineam scrisoarea tremura.

După ce m'am uitat în toate părțile, am sărutat plicul, l'am rupt și peticele de hârtie le-am băgat în buzunar.

Nu știu de câte-ori am citit rîndurile următoare :

Sgumbul meû,

«Te gum de-am vëzud de-am iubid ziuo și
«noapde mă cântesc la dine, pîn agum n'am
«iubid pe nimenî vino tizeară pe la 10 ore

«deaștept. Vino, fino, fino, de săruth te mii
«teori. Fei afla gine zund

ata ata numaî ada

BERTHA.

Hotel Neubauer etajul 3, No. 8.

După ce n'am mai putut vedea rîndurile pe hîrtie, după ce mi-am îmbătat inima recitând în minte cuvintele ei, după ce, amețit de numele ei, de frumosul ei nume, m'am simțit coprins de fiori, m'am dus în dormitor și m'am lungit cu fața în sus. Buza de jos îmi tremura. Cu ochii închiși, amortit în lungul patului, mă gândiam; gândurile mele erau repezi și crâmpete.

Germană. Bertha. Ce nume frumos!

Numaî germanele știu să iubească. Numaî ele iubesc o vieață întreagă pe același bărbat. Rîndurile ei, rău scrise, sunt fermecătoare tocmai fiind-că sunt rău scrise. Ea n'a voit să'i scrie altcine-va scrisoarea.

Bine, scumpa mea Bertha!

Literile sunt strimbe și tremurate.
Nu știe să scrie, dar știe să iubească.

Mai bine că n'a învățat carte. E o inimă neatinsă, curată și sinceră.

Un copil care iubește. Voi afla cine este.

Mă iubește. Bertho, Bertho, vieața mea întreagă va fi jucăria ta! S'o mîngăi, s'o torturi, numai s'o iubești. Eă să'ți torn apă limpede în mîni ca să te speli; eă să te șterg pe obraji; eă să'ți închei ghetele și rochia; eă să'ți dau pîrul pe spate; eă să ți-l curm pe la mijloc c'o panglică albastră; eă să'ți înțeleg dorul și caprițiile, numai din privirile tale. Ce dulce, și curat, și frumos, vei zice tu «de iubezg»!

Dacă ai vorbi bine n'ai vorbi atît de drăguț și de dulce.

Inchipuirea 'mă lipia buzele de mînele ei albe, mi le afunda în obraji ei rotunzi și rumeni, mi le înneca în pîrul ei moale și învolt.

Seara s'a lăsat ca un zăbranic sur și m'a deșteptat cu liniștea ei blîndă și tristă.

M'am sculat din pat ; m'am uîtat pe fereastră; pomiî din grădină, afundați în întuneric, 'mi-apăreau ca niște fantome.

La nouă ore am răspuns la apel.

Ce bine că dușmanul meu lipsia.

Unul dintre cei mici a eșit din rînduri și a zis rugăciunea.

N'am auzit nici un cuvînt. Mă gîndiam la ea ; o vedeam.

Dacă nu m'ar simți nimeni cînd voiî fugi !

Cînd am intrat în dormitor, ca nici-odată, cei-l'alți s'aî grăbit să se desbrace. Toți s'aî virit în plapăma și'si-aî plecat liniștit capul pe pernă. Nici o ceartă; nici un zgomot; nici o vorbă. În patru ani nu se întîmplase asemenea minune. După o jumătate de ceas, cu toții sforăiau, și, ciudat, mai tare ca de obicei.

Eram îmbrăcat. Inima mi se bătea.

Am ridicat capul. Mi-am plimbat privirea pe d'asupra tuturor.

Incredințat că toți au dormit, mi-am luat cearceaful de pe pat și am eșit, în virful picioarelor, din dormitor. Când am închis ușa mi s'a părut că am auzit pe cine-va zicând încet: «s'a dus, s'a dus».

M'am oprit cu mâna pe clanță. Am ascultat. N'am mai auzit nimic. De sigur a visat cine-va.

Încet, încetinel, am intrat într'o sală lungă, îngustă și întunecoasă, care ducea spre infirmerie. În fundul ei, o fereastră care dă în grădină. Toate ușile fiind închise, pe nicăeri n'ași fi putut fugi decât p'acolo. Am ajuns la fereastră; am deschis'o; am privit în jos printre vergelele de fer. Eram la al doilea cat. Am băgat capul printre vergele. Capul 'mi-intra dar trupul nu. Când m'am gândit că ea m'așteaptă, când 'mi-a trecut

prin minte că n'aș putea fugi, am încercat să tremur, 'mi-am înfipt amîndouă mânele în vergeaoa din mijloc ș'am încercat s'o zguduî. Zadarnic. Am încercat patru din ele. Zadarnic. Insfîrșit, fără nici o nădejde, am pus mîna pe cea din urmă.

Oh! cum 'mi-a tresărit inima de bucurie!

Tocmai aceea a sărit repede din pervazul putred. Am dat'o la o parte.

Am legat un cap al cearceafului de vergeaoa d'alături. M'am suit pe fereastră. Mi-am scos tot trupul afară și, îmbrățișând cearceaful, am alunecat în jos, cletănându-mă ca o ghiulea atîrnată d'o funie.

Mi s'a sfîrșit cearceaful în mîni; eram spînzurat în aer.

Pe mine, care 'mî dam drumul de la trapez, din înălțimi de necrezut, întu-necimea mă speriea; mi se părea fără fund.

Dar când 'mi-a apărut chipul ei blond, fără voea mea, mânele mi s'au dăscleştat, ş'am căzut pe un moşoroi de moloz şi de cărămizi.

Câte-va secunde am încremenit cum căzusem. Auzisem nişte tirşiituri de paşi.

Cine m'o fi urmărind ?

M'am tirit pe brînci pînă lîngă uluci ; m'am strecurat binişor pînă în fundul grădinei. Când m'am uitat îndărăt, prin întunericul gros, am văzut fâşia alburie a cearceafului cum se ridica spre graţiile de fer.

Mă urmărise cine-va !

Ei şi ?

Putea să mă dea afară chiar a doua-zi : Bertha mă aştepta !

M'am agăţat de cărămizile unui zid vechi ; m'am ridicat în creştetul lui ş'am sărit pe malul gârlei.

Intr'o clipă am ajuns la hotel. Intra-rea luminată. M'am suit pe scările înguste şi când am ajuns în sala lungă,

de la catul al treilea, eram rece ca ghiata. Mi-era frig; tremuram; răsufarea mi se oprise. O lampă atârna la mijlocul tavanului; flacăra ei roșietică abia lumina trista și săraca lungime a sălei.

Insfirșit m'am hotărit să caut No. 8.

Am ajuns la ușa ei; am întins mâna să bat în ușă; mâna mi s'a mueat din umăr și mi-a căzut moale d'alungul coastelor.

Cu cine șoptia ea? Căci de sigur era glasul ei, de și nu i'l auzisem pînă atunci. Pe cine săruta ea? Pe cine mîngăea ea, așa de tăinic și de blînd?

Auziam și trăiam, orî mi se părea că auz și că trăesc?

Cine 'mî sufla în urechi: «soarele tău e de chelneri, soarele tău e de cincî lei»?

Dar cînd mi s'a părut c'o vîz în brațele altuia, cînd mi-am închipuit-o molesită de plăceri și vindută, cînd am auzit'o rîzînd și sărutînd pe cine-

va care'i șoptia cu un glas sugrumat «încă o-dată, încă o-dată», m'am năpus-tit în ușe: ușa s'a dat de perete, răs-turnând scaunele.

Am înmărmurit în prag.

Dușmanul meu, în brațele Berthei!
El ?

Am voit să strig și nu m'am auzit țipătul; am voit să azvîrl c'un scaun și n'am putut să mișc mânele; am voit să mă repez asupra lor și, în fața mea, într'o oglindă, m'am văzut, vinăt, cu ochii albi, cu părul vulvoî, cum caz cu fața în jos, greu și drept, ca o pîrghie de fer.

Ca prin vis am auzit un țipăt, ș'apoi nimic... întuneric... liniște.

Adoazi m'am dășteptat într'un pat din infirmerie. La capul meu citia bietul gângăit, singurul care nu intrase în complotul celor-l'alți.

Cum am deschis ochii am început să

plâng cu focul cu care să plânga întăea ilusie moartă.

'Mi-înmormântam inima și după remășițele ei eram numai eu singur!

Prietenul meu mă consola :

— Numai plânge ca un copil. Ei, ce, ce-ce e... î... î... o... o... copil-pilărie. Pe... pe... el l'a, l'a dat afa-fară. Pe... pe tine te-a erta-tat că n'ai... n'ai fost nicioda-dată pe-pedepsit. Ca... caută și tu o cu-cusotoreasă dur-durdulie, cum am am gă-găsit eu. Vara peste uluci bă-băete, și la Flo-florescu în grădină. Ia-iarna e mai greu. î... î... î... ascultă-mă pe mi-mine. Bertha-tha, era o... o.. feme-mee de ci-cinci lei....

— Oh! tac! te rog! 'i-am răspuns și m-am întors spre perete fața aprinsă de friguri și scăldată în lacrimă.

A trecut d'atunci două-zeci de ani. Astăzi 'mă vine să rîz d'această nenorocire. Cine ar fi zis că eu voi ajunge

un bun cârciumar ș'un harnic moșier ? Cine ș'ar fi bănuir că eu voi fi vr'odată tatăl a trei copii grași, rumeni, voynici și nebunateci ? Singura grije a mea sunt ei.

Și tot ei ne dau un nesfârșit prilej de ceartă. Nevastă-mea voește să'î facă tobă de carte și eu țin într'una :

— Să scrie și să citească ; sunt sătul de carte ; câmpie nemărginită , șipote cu apă rece și străvezie ca sticla , umbră deasă , pădure , valuri ruginii de holde , pace și frăție , eacă ce le voi da . Sunt sătul de cartea noastră : spoială și amărăciune !

IRINEL

I R I N E L

Eû așã am fost fãcut : sã scriû tot ce 'mi trece prin minte, dar sã nu spuî nimic în fața oamenilor.

Oamenii sunt teribili.

Vorba lor are atâtea înțelesuri, privirea lor este atât de greu de răbdat.

Nu pumnul, ci ochii omului mă sperie ; prin ei, ca prin niște lunete, vîd ce se petrece în adîncimea unei tăceri conștiente și viclene.

Da, sunt nesuferite aceste supape de lumină ; 'mi-e cu neputință sã privesc în ele fãrã sã mă cutremur.

Așa m'am născut ; sunt mulți ca mine ; un singur lucru mă deosebește de ei : eu am priceput de vreme de ce sufer printre oameni, fără a'i urî, eară ei îi urăsc fără să știe de ce.

După cum vedeți, nu sunt curajos, — ferească Dumnezeu ! — dar nici poltron ; în fața unui revolver nu tremur.

Dacă m'ați vedea când mă repez între oameni, închizând ochii, bine înțeles, de sigur că m'ați crede un erou, și n'ați înțelege de loc, cum, un asemenea cavalier, este atât de timid în fața domnilor liniștiți și galanți.

Dar când m'ați vedea vorbind cu o femeie frumoasă ?

Ah ! femeile, femeile ! Nu, nu, ele nu vorbesc ca noi, nu privesc ca noi, nu se mișcă ca noi.

Cuvântul lor e cald și amănunțit ; mersul lor e o voluptate covârșitoare.

Unei femei îi e de ajuns tinerețea și deșteptăciunea. Și, dacă e să vă spuî

adevărat, eă îi cer mai mult deșteptăciune decât frumusețe. Frumusețea ei este femeia din afară, — inteligența ei este femeia din lăuntru. O frumusețe prostănacă este un farmec mort, ear o urită, care știe să te tae cu o privire ferbinte, se aseamăna cu o carte ale căreia scoarțe urite ascund un coprins fermecător.

Femei urite nu există, ci numai : femei, femei bătrâne și femei proaste. Ba chiar cele bătrâne sunt în stare să'și înjumătățească vîrsta cu spiritul lor diabolic.

Să nu credeți însă că voiă povesti aci ceva imoral.

Timidul revoltat, de odinioară, acum a rămas timid dar liniștit, cu o iubire adevărată și vastă pentru omenire, și mai ales pentru femei ; pesimistul de odinioară este astă-ză un om bun, blind, insipid de dulceag ; și acela — vă certare pentru dăstănuire — care se trîn-

tia desperat în pat și nu credea decât în pasiune și frumos, fără a crede că morala este divinizarea și a pasiunii și a frumosului, — astă-zî este un *pu-ri-tan*, bine înțeles un puritan care... — trebuie să vă spuî... — a început să aibă mai multă îndrăzneală când privește în ochii unei femei.

Dar să reviu.

Ceea-ce mi s'a întîmplat mie, considerînd evenimentul numai pe dinafară, s'a întîmplat multora ; ceea-ce însă se petrecea în sufletul meu, fără a fi un fenomen extraordinar, va interesa, întru cîtva, pe aceia cari cred că nebunii și oameni sănătoși nu se pot reduce la două formule : una coprinzînd pe cei cari ieau visul drept realitate și alta coprinzînd pe cei cari neagă realității orică parte de vis.

Omul este o lume întreagă, și fie-care dintre noi ne deosebim atît de mult,

unii de alții, încât cea mai mare greșală a filosofilor este de a reduce omenirea la un tip sau chiar la mai multe tipuri.

Câți oameni, atâtea tipuri, atâtea suflete, atâtea lumi, atâtea probleme. Și dacă e ceva care aseamănă pe oameni între ei, e tocmai acea parte care îi aseamănă cu tot restul animalelor: a minca, a dormi, a umbla, a se înmulți...

Afară de această asemănare, între oameni, alta nu mai există.

Facă de ce 'mă vine să rîz de mulțumirea părinților cari văd că ochii copiilor lor seamănă cu ochii lor, fără a se întreba dacă prin acele sticle albastre și drăgălașe vor pătrunde aceleași impresii și se vor răsfrânge aceleași imagini...

Mă ertați, clina copilărească a filosofiei a fost pururea patima capetelor slabe, și mai ales a oamenilor fără acțiune în vârtejul omenirii.

Sunt timid. V'am spus și vă rog să nu vă îndoiiți de mărturisirea mea.

Câte mi s'a întâmplat din pricina aceasta nu vă pot spune. Ar fi prea lung și ați rîde prea mult de mine, fără ca eu să ȳeau parte, privind, bine ȳteles, cu ochii ȳn jos.

Să ȳncep.

Cȳnd pȳrinȳii mei aũ murit, amȳndouĩ ȳn același an, eram mic, mi se pare de șapte anĩ.

Am voit sȳĩ plȳng pe amȳnduoĩ, — cȳci pe amȳnduoĩ ȳi iubeaũ, — dar, cȳnd m'am apropiat de cosciugul lor, nu eram singur.

Tata trebuie sȳ știĩ cȳ a lȳsat o avere dȳstul de mare.

Era dar ȳmprejurul lui mulȳi cari nu'l putuserȳ suferi.

Se vorbea de un testament.

Era și unul din familie despre care tata zicea : «de cȳnd nu ne-a mȳi

călcăt pragul nu știu ce este supăra-
rea».

E crud să vă spuî, dar e fratele lui,
e unchiul meu; un om foarte bun, cu
un singur cusur : a pierdut toată averea
în cărți. Am găsit în hârtiile tatei o
sumedenie de polițe d'ale lui, iscălite
frumos, cu floare, dar neplătite.

M'am apropiat de catafalc ; eram con-
vins că voi plânge cum nimenia nu
plânsese încă.

Casă părintească fără părinți !

— Cine-va m'a luat de mână și mi-a
zis, sărutându-mă pe amînduoî obraji :

— «Iorgule, Iorgule, plângi Iorgule pe
acela care nu se va mai întoarce» !

Era el.

Unchiul cu polițele.

Și tocmai când era să mă podidească
lacrimile l'am privit, apoi mi-am întors
ochii către cei-l'alți și-am întîlnit atâtea
perechi de ochi, încât... mi s'a făcut
rușine și n'am mai plâns.

O ! e teribil lucru să 'ți fie rușine d'a plânge când suferi și te doare !

Vedeți ce timid sunt ? Ați înțeles ? E greu de priceput. E greu fiind-că d-voastre sunteți alt-fel, — nici unul nu vă asemănați cu mine.

Mai de grab veți înțelege de ce, știind lecția perfect de bine, n'am răspuns nimic în fața unui profesor vestit, cunoscut în toată țara. O ! un profesor mare ! El la fite-ce lecție începea prin a ne spune :

— Un profesor trebuie să fie părintele vostru !

— Educație ! ne striga el. Educație, pedagogie, sistem nou !

Și când s'a restit la mine și 'mi-a strigat :

— Educație ! Pedagogie ! Sistem nou !
Ochii în sus !

Am ridicat capul, dar întâlnind niște ochi teribili și pedagogicești, 'mi-au în-

cremenit fălcile, și din lecția cea mai știută nu s'a ales decât... un zero la catalog.

Mă prinz că asemenea timiditate o înțelegeți.

Fie-care din d-voastră ați pățit'o în fața pedagogiei și a profesorilor cari v'ați fost ca niște adevărați părinți. Dar să nu credeți că în toți frica a fost la fel. Unii s'a gândit la nua, — alții la notă, — alții la urechi, — puțini la premiū, — și mai mulți la repetenție. Unora le-a zvicnit inima, — multora li s'a împiedicat răsuflarea, — la puțini li s'a ridicat sângele la cap, — la câți-va le-a venit amețeală.

Mie nu 'mă păsa nici de bătae, nici de premiū, nici de nota rea; simțiam însă două ochi mari cari mă pironiaū drept în mijlocul frunței; fără ei, chiar între vergele, aș fi spus toate regatele, marile ducate și ducatele Germaniei, cu capitalele și cu orașele *«cele mai princi-*

pale», ca pe apă, fără să mă opresc, fără să răsufli.

Ce n'aș fi dat să mă lase profesorii în pace, pentru ca să învăț degetele arătătoare, unul împrejurul celui-l'alt, din ce în ce mai repede, din ce în ce mai încet, după cum lecția curgea mai repede sau mai pe gândite.

Trebue să știți că, și în liceu, pedagogia a fost dușmana mea neîmpăcată. De multe-ori mi s'a părut că această știință a fost inventată numai pentru a mă chinui și a mă face de ris.

Tocmai târziu am înțeles că pedagogia este făcută pentru unii profesori neghiobi cari există și pentru unii școlari model cari nu există.

Eram așa de bun și de timid încât, împlinind 21 de ani, n'am voit să es de sub tutela celui mai mare unchiu al meu, fratele mamei, om foarte blind, ca și mine, foarte rușinos, ca și mama.

Imi vine să riz. Nu cumva vă spui
vr'o minciună? De ce v'ași spune? Nu
vă cer nimic, nu 'mă cereți nimic, de
ce să vă mint?

Și adevărul e că nu v'am spus pe de-
plin de ce nu am luat socotelile tute-
lei și de ce am rămas în aceleași case
albe ca laptele, — mai ales noaptea pe
lună, — cu pridvor, cu trepte de stejar,
și cu stâlpi cu flori la capiteluri și cu
brățări pe la mijloc.

Imi plăcea casele? Da.

Iubiam pe unchiul meu care 'mă-în-
doise averea? Da.

'Mi-era rușine ca, îndată ce am de-
vevenit vîrstnic, să 'i cer socoteala,
ca și cum m'aș fi înduoit de cinstea
lui? Da.

Ei și?

De aceea am rămas eu sub epitro-
pie? Dacă v'ați uita cam la o parte,
m'ași înroși și v'ași răspunde: da. Ear
dacă m'ați privi, chiar acum când mi-a

răsărit multe fire albe, ca un copil vinovat v'aş spune :

— Nu, nu e adevărat că iubiam atât de mult casele în care crescusem şi pe unchiul meu care mă crescuse.

Era alt-ceva la mijloc.

Mai era cine-va p'acolo, afară de un văr cam de aceeaşi vîrstă ca mine, afară de unchiu-meu (mătuşa mea murise), afară de case şi de un câne lăptos... mai era cine-va.

Ei acest *cine-va* pe câţi ştrengari nu stringe de pe drumuri, pe câţi timizi nu 'i ameteşte, pe câţi negustori nu 'i preface în poeţi, pe câţi filosofi nu 'i scoate din fire, suflându-le sistemele ca pe nişte pînze de păiajen, în mijlocul cărora staă ei, cu capul mic şi liniştit şi cu pîtecile mari şi rotunde!

E nespus de fermecător acest *cine-va* care te face să remăi sub tutelă, când ai trecut 24 de ore după ce ai împlinit 21 de ani, şi ai un venit de 15,000 de lei!

Mi se pare că ați ghicit secretul pe care 'l ocolii pînă acum.

Oh! femeile, femeile!

Ce-or fi avînd ele cu timizii și cu filosofi?

Inocența și filosofia nu pot rezista la un pas ușurel, la o perechiă de ochi cari scînteează, ard și pătrund sufletele cele mai reci, cele mai egosite, cele mai nepătrunse.

Nu era tot același *Irinel* cu care odinioară mă jucasem d'a «cirip-cirip»? Nu era aceeași nebună, cu rochile pînă la genunchi, ai căruia ciorapi albi se înverzeau pînă seara? Nu era același drac zvăpăeat care își arunca cartea în pridvor, când se întorcea de la școală, și mă prindea de gât, cu amîndouă mânele, pentru ca să o duc în cărcă?

Copilul devenise femeie, și în locul ochilor blinzi, de o infinită naivitate, în care mă afundam ca într'un pustiū fără

de margină, se aprinsese două văpăi de demon, prin lumina cărora vedeam deslușit vieța cu valurile ei de plăceri și de senzații.

Și acum Irinel mă lua de mână.

Dar era de 15 ani... dar de mult mâna ei era alta, mai caldă, mai rumenă, mai nu știu cum, când o coprindeam într'a mea. Veselia ei nu mai era egală și continuă, ca altădată ; nu mai vorbea repede și întruna.

Și dacă 'i ziceam :

— Irinel, ce crezi tu, o să plouă astăzi ?

Său :

— Irinel, mai sunt două săptămâni pînă la vacanția mare, nu e așa că ai să fii fericită, ca și altădată, când om pleca la Slănic ?

Irinel tăcea, privia drept înainte, și eram sigur că nu vedea nimic, că pomii, casele și cerul dispăreau într'o desime fumurie.

Această tăcere mă surprindea, mă amenința; și îi ziceam, cu glasul pe jumătate, ca și cum aș fi fost vinovat de ceva:

— Irinel, abia ai venit de la pension și ți s'a urit?

Și drept răspuns începea o veselie exagerată. Și risete, și vorbă, și istorii, începute dar nesfârșite, mai ales din viață de pension.

— Tu nu știi, îmi zicea ea, tare și repede, ce scrisoare 'mi-a arătat o amică a mea. Numai eu am citit'o, și cu altă fată, și cu sora ei, și mi se pare că a arătat'o și altora. Am ris să mă prăpădesc.

Și Irinel începea să rîză, și rîdea, rîdea, pînă cînd lacrimile îi curgeau pe obraji ei rumeni. Apoi după ce ofta rîzînd, începea:

— Îi scrie, tremurînd, de niște stele, două numai, cari ard și îi vorbesc; cum o să ardă stelele de care e vorba? sunt

cărbuni?... Cum să vorbească stelele? Nu pricep. S'apoi, ghiată, topire, marmură, litere de foc, minăstire, sinucidere... Ah! *pauvre Marie!* Zeu că 'mi-e milă de ea, băta fată! De câte-va-ori ne-am luat de gât și ne-am sărutat, ne-am sărutat și am început să plângem. Trebuie să știi, Iorgule, că nu ne-ascundem degeaba: ea 'mi citește, în fie-ce Lună, câte-o scrisoare pe care se ved urmile crețe ale unor lacrimi mari, și eu, după ce abia mă stăpînesc d'a nu bufni de ris, din cauza acelorași *două stele gemene* cari 'l ard și 'i vorbesc, trebuie ne-apărat să plâng, și, să mă crezi, că plâng din toată inima.... *Pauvre! chérie!*

Irinel era gata să plângă, după ce risese cu atâta poftă, dar când băga de seamă că eu plec ochii în jos și ascult, tăcut, ca și cum ași fi fost supărat, mă întreba și ea, dar cu o ironie răutăcioasă:

— Iorgule, ce crezi tu, azi o să plo-
uă ori nu ?

Asemenea scene se petreceau dimi-
neata ; ziua de Duminică, pentru mine,
era un chin. Irinel pînă seara îmi zicea
poftim, în loc de *na* ; broda saă cânta
la piano, în loc d'a ne plimba prin cur-
te și prin grădină.

Toată ziua simțiam bine ura teribilă,
a unui timid, în contra «celor două
stele cari vorbiau».

Trei ani am petrecut această viață
de vise îndrăznețe în timpul săptămâni-
lor, de frică și de întristare Duminicile ;
de planuri minunate, aminate din zi în
zi, și ascunse cu o ipocrisie pe care
numai timizii și inocenții o pot avea.

În cel din urmă an, după o vacanță
petrecută la Slănic, m'am *hotărit*.

În ziua când a plecat la pension, a-
bia am îndrăznit să ne sărutăm. Ce să-
rutare rece ! Nici nu ne-am uitat unul
la altul. Mi-aduc aminte că eu m'am

uitat la o canapea și mi s'a părut că buzele mele au atins o stofă galbenă și aspră, în loc de obrajii pietroși și rumeni, spaîma mea delicioasă.

M'am hotărît.

Și eram sigur că nimic nu putea să sfărîme o hotărîre atît de eroică.

Pentru ca să prind curaj, în prima noapte, m'am gândit la scena ce, neapărat, Duminica viitoare, trebuia să se petreacă. Toată noaptea n'am dormit; în întunericul profund, vedeam grădina, vedeam pe Irinel, și mă auziam și o auziam.

Cocoșii cântau. Eram lungit, cu fața în sus, cu ochii inchiși. Asudasem de curajul pe care 'l simțiam în scena care mî trecea prin minte:

— Irinel vreî să ne plimbăm prin grădină?

— Nu, *merci!*

— Nu se poate, trebuie să ne plimbăm!

Ea înțelese că sunt hotărît să 'î spuî ceva grav. Un asemenea curaj înduplecă și impune.

Cocoșii cântău. Era miezul nopții. Ploua de vărsa; fulgerile, păreau ca niște șerpi de lumină prinși o clipă în perdelele mele.

— Irinel trebuie să mergi cu mine! Nu vezi ce zi frumoasă? Am dat peste un ciorchine de corniță coaptă; toată săptămâna l'am păzit pentru tine.

— Nu, *merci*!

— E imposibil să nu mergi! M'am hotărît să'ți spuî ceva...

— Ce? răspunse Irinel și mă pironi cu ochii.

Atâta lumină cine poate răbda? Mă uitaiu în jos, dar, revoltat de atâta frică simții un curaj de eroù, și, ridicând capul în sus, 'î-am răspuns:

— Trebuie să vii!

În viața mea nu poruncisem nimărui... ei îi porunciam!

Intuneric besnă ; afară ploua. Mă întorseî spre perete. Inhiseîu ochii. Era lumină. Era o Duminică minunat de frumoasă. Și, cu același curaj îi mai ziseî o-dată :

— Trebuie să vii !

Și o luaiū de mână. D'aci înainte inima încetă d'a bate. Îi spuseî ceea ce de duoî ani voiam să 'i spuî :

— Irinel, Irinel, te iubesc ! Tu mă iubești pe mine ? De ce tacî ? De ce tacî ? De ce pleci ochii în jos ? Spune-mî dacă vreî să plec din casa unde te-am văzut crescēd sub ochii mei saū dacă...

— Rămâi !

Ne-am îmbrățișat ; ne-am sărutat.

S'a isprăvit.

Doamne cât curaj are omul când iubește !

Nădușeala s'a răcit pe mine , când m'am gândit că *scena nu se petrecuse, încă*, dar că trebuia să se petreacă în-

tocmai. Frica de un asemenea curaj mă
amorți în plapăma.

Se lumina de ziuă; am adormit în-
cet, încetinel, reîncepând aceeași sce-
nă eroică :

— Irinel, vrei să ne plimbăm?

— Nu, *merci* !

— Nu să poate, trebuie...

Adouazi m'am dășteptat pe la zece ore.

Unchiul meu m'a întrebat cu glasul
lui blînd și așezat :

— Iorgule, nu ești bine de te-ai scu-
lat așa de târziu?

Eă, știindu-mă vinovat, 'i-am răspuns
încurcat :

— Așă, nu... o carte... am adormit
târziu.

Urechile 'mă-ardeaă, ca și cum le-aș
fi ținut lipite de o sobă ferbinte.

Pridvorul mi se învîrtia sub picioare.

Știți că, numai în minutul acela, îmi
trecu prin mine un gând care mă ameți ?

Irinel ca Irinel, dar cu unchiu-meu, cât curaj va trebui să am?

Cum, el, om bătrân, cu obiceiuri sfinte, să vază, la vreme de bătrânețe, în neamul lui, căsătorie cu dășlegare domnească?

De ce sta în picioare înaintea mea? De ce mă privia așa? Mă înțelesese și mă cântăria. Privirea lui vorbea, și, deși nu mișca buzele, de sigur, că 'i treceau prin minte cuvintele pe care eu le auziam dășlușit, ca și cum cine-va mi-ar fi șoptit la urechie: «nu credeam, nepoate, ca tocmai tu să 'mă scoți copila din minte! ce-ar zice mă-ta dacă ar trăi și te-ar vedea»?

De ce nu pleca bătrânul din 'naintea mea? Mă privia pe mine sau se uita într'altă parte? Ce să vază aiurea? Nu știu dacă vinovatul este rău, dar judecătorul este crud. Și judecătorul meu creștea, ca un titan, ca un zid, între mine și Irinel. În urechi îmi răsuna

sentința pe care el, eram convins, o ascundea de mine. «Ce tineret stricat! Bătrânii se duc și cu ei se duc și obi-ceiurile sfinte».

Eram aproape să caz dupe scaun; unchiu-meu îmi zise :

— Iorgule, tată, tu n'ai luat cafeaoa; mie mi se pare că nu ești bine, ai ?

Ce ironie !

De ce cuvintele lui erau mai dulci ca altădată ?

Degeaba, îl înțelesesem.

Să te ferească Dumnezeu de un om bun care te condamnă. E dăstul să te simți vinovat înaintea unui om bun și drept.

De ce-or mai fi născocit oameni pe-deapsa ? Pedepsa este o alinare pentru vinovat. Eu aș fi dorit ca unchiu-meu să o pronunțe pe a sa. Dar nu, el mă prinsese, mă judecase, și, în loc de pedeapsă, plecă și 'mi trimese o cafea cu lapte și două cornuri.

În viața mea n'am simțit o tortură mai mare.

De sigur că ne văzuse plimbându-ne tăcuți, ear nu veseli ca altădată; înțelesese de ce Irinel sta, unele Duminici, închisă în casă; de sigur că știa de ce nu adormisem decât despre ziuă. Și, cine știe, poate chiar că mă auzise strigând prin vis :

— Irinel, Irinel, te iubesc ! Tu mă iubești pe mine ?

Cum, unchiu-meu să vază pe fata lui măritată după băeatul sor'sei ? Să ceară deslegare domnească ? Să se facă de ris, la vreme de bătrânețe, un om atât de sfânt ?

Și pentru ce ?

Pentru caprițiul unui băeat, crescut și îngrijit de el ?

Dar cum crescuserăm noi, Irinel și cu mine, nu eram verii buni, ci frate și soră. Și dacă ar fi rămas vorba numai pe condica civilă... dar legile

bisericești, cum era să le calce în picioare ?

Toată săptămâna, dimineața, sara și peste zi, la masă și la cursurile universitare, acelaș gând îmi trecea prin minte.

— E imposibil ! E imposibil ! Mă mir cum nu am înțeles asta de mai nainte.

Simbătă, pe la 6 ore, intră în curte vechia noastră trăsură ; în ea, unchiul meu ; alături, Irinel.

Privind, de pe treptele de stejar ale pridvorului, la părul alb și la bucele blonde, am zis, și abia mi-am stăpinit lacrimile :

— E imposibil !

Irinel sări din trăsură, se apropie de mine. Era veselă. Ne-am sărutat ; să mă credeți : mi s'a părut că sărut în aer.

— Dar ce ai Iorgule ? Ești așa de palid ! Ai slăbit, or mi se pare mie ?

Înainte de a-i răspunde ceva, unchiul meu se grăbi, se *grăbi* a'i zice :

— Nu știu ce are Iorgu ; mi se pare că e bolnav și nu vrea să spue.

O ! o ! *nu ști* ce am, unchiule ? Nu știi ce am ? Ți se pare că sunt bolnav ? Nu vrea^u eu să spui ? Și d-ta spui ce ai ? Sfânt om ești, dar d'o ipocrisie...

Credea că nu 'l înțeleg.

Lui Irinel 'i-am răspuns încet :

— N'am nimic, Irinel. Dar tu, ești bine ?

D'aci înainte... aproape un an întreg de melancolie.

De ce v'aș spune că slăbiam, că îngălbeniam, că răciam cam des, și, cu o plăcere ascunsă, exageram o mică tuse, când mă plimbam prin curte cu Irinel ? Ați văzut atâția oameni slabi și galbeni, și ați citit atâtea romanuri în care amanții ofțicează, se împușcă sau se aruncă în mare, încât a vă povesti eu că slăbisem, că mă apucasem de biliard, că începusem să beau bere, și că une-ori

ajungeam pînă la trei halbe pe rînd, v'ași face să căscați.

Nimic extraordinar în iubirea și melancolia unui timid. Cine se oprește, fie măcar și o clipă, în fața unui om care suferă și tace ?

Și eu am tăcut de la S-ta Maria pînă la Sin-Petru.

— Ce ai ?

— N'am nimic.

— Ești bolnav ?

— Nu unchiule, nu dragă Irinel.

Insfîrșit ziua, grea și mare, a sosit.

Irinel terminase cel din urmă an de pension. La 20 Iunie își adusese tot de la școală.

Chiar în ziua aceea întrebă repede pe unchiu-meu la ce băi era să plecăm, și, aflînd, intră la mine în odaie.

Eu citeam, trîntit în pat, minunatul discurs al lui Cogălniceanu, tipărit în fruntea «Letopiseților».

Mă hotărisem ca să las Dreptul și să învăț literile și istoria.

Cum am văzut-o, am sărit în sus. Ea se învîrți repede într'un picior, și rochia îi părea o imensă rochiță-a-rînduniceii; după ce s'a învîrtit, rîzînd și bătînd în palme, s'a oprit înaintea mea, mi-a făcut o *reverență*, întizîndu-și ușurel, cu câte două degete, rochia de amîndouă laturile, și m'a întrebat cochet:

— *Mon cher cousin*, poți să ghicești unde plecăm vara aceasta?

— Nu, Irinel, 'i-am răspuns eu, exagerînd tusea care devenise mai mult un tic.

— Ce 'mî dai să 'ți spuî?

Și după ce ear se învîrți lovindu-mă cu rochia peste picioare, și rise și bătut din palme, mă întrebă foarte serios:

— Imî săruți mîna cu *respect*, ca la o cocoană bătrîna, dacă ți-oi spune?

— Da, Irinel.

Și tusea obligată își jucă rolul.

— Nu, mai întâiu să'mi săruți mâna.
Imi întinse o mână pe care o săru-
taiu trist dar cu poftă.

— Și p'asta.

— Și p'aceea, Irinel.

— La Mehadia ! La Mehadia ! Frumos
trebuie să fie ! Mi se urise cu Slă-
nicu.

Se învîrți prin casă, de astă-dată așa
de repede încât rochile i se înălțară pînă
la genuchi ; eă mă înroșii, ea se înroși ;
apoi izbucnind într'un ris argintiu, se
repezi la mine și 'mă zise :

— Să jucăm o polcă ; eă cînt ; eă să
fiu cavalerul ; eă să te port.

Atunci auzii pe unchiul meu, chie-
mând'o :

— Irinel !... Irinel !... Unde ești ?

Ea dispăru într'o clipă.

Mă trîntii în pat ; luaiu Letopisețile în
mână ; dar în loc d'a citi începui să mă
gîndesc. «*Irinel ! Irinel*» ! Cel dintăiu,
repede, aspru, răutăcios, — cel d'al do-

ilea, mai lung, cu mult mai dulce, mîngăetor chiar. De sigur a voit s'o dreagă, a voit să mă înşele : să crez eu că nu s'a gândit la nimic. Dar ce-a însemnat acel «unde eşti»? Am înţeles, din cum a zis pe «unde», că aci era tot rostul întrebărei. Nu doar că avea să 'î spue ceva, dar doria foarte mult să ştie : «unde» e? Adică, nu care cum-va e la mine în odaie? Atâta pază este umilitoare pentru un orfan de care a îngrijit o viaţă întreagă, şi 'î-a îndoit averea, pentru ca să aibă dreptul să 'î zică, c'o singură vorbă, c'o singură privire : «aşa ştiu eu să răsplătesc pe un ingrat, pe un tîner care nu seamănă bătrânilor ce se duc şi înmormîntează cu ei *moravurile sfinte din ţara aceasta*» ! Acest «unde eşti» prea e cusut cu aţă albă. Ce, adică nu ştia, *el*, unde era, *ea* ?

— Ah ! unui orfan nu 'î e permis să iubească !

Nu ştiu la ce mă mai gîndeam.

Uşa de la oda se deschise ; Irinel apăru în prag.

Ce mare e nefericirea când îţi vezi fericirea în prag şi ştii că nu'l va trece, că va rămânea acolo, atât de aproape, şi totuşi înfinit de departe de tine !

Irinel trecu pragul ; se apropie de mine.

Ştiam eu că ea trecuse pragul, dar fericirea mea rămăsese dincolo. Înţelesesem că bătrânul o trimesese întra-dins pentru a se preface şi mai bine că nu bănuieşte nimic.

— Ştii ce mi-a spus tata ? În ziua de Sîn-Petru o se ne vie un mosafir. Un mare negustor.

Ce-o mai fi ş'asta ?

— Şi ce ţi-a mai spus ?

— Nimic ; a, ba da, să tăem curcanul cel mai gras, să fie curat şi frumos aşezat prin casă, că mosafirul e negustor mare, deputat, bătrân, că e nu ştiu mai cum şi nu ştiu mai ce fel.

După ce Irinel mă certă, și rîse de mine că tușesc întocmai ca fetele din pension cari fac pe doctor să le dea fer și vin vechiū, mai mult pentru vin decît pentru fer, plecă.

— Uf! bine că e bătrîn! Dar dacă ar fi fost tînăr?

În ziua de Sîn-Petru, m'am sculat cu o frică care mă făcea să tresar la fitece zgomot.

Ce, nu s'a văzut oare bătrîni zmintiți cari se însoară cu fete de 18 ani?

M'am plimbat trei ceasuri prin curte. Așteptam pe acest rival cu nerăbdarea cu care așteptam une-orî pe Irinel ca să vie, mai de grab, de la pension. Mă înșel saū nu? Dar aceeași senzație, identic aceeași, se petrecea în mine, așteptând obiectul urei ca și cînd așteptam pe acela al iubirei. Voiam să'l văz; mai curînd; într'o clipă; să'l cunosc; să aflu cine era.

Pe la zece ore, o trăsură se opri în dreptul porților.

A sosit.

Când l'am văzut am început să riz. Prea era slab, prea era bătrân! Elegant, nu e vorbă: cu redengotă neagră și cu legătură roșie. L'am salutat cu respect, și pot zice cu dragoste. Și, căit că urisem pe un astfel de bătrân cu părul alb ca zăpada, m'am dus liniștit spre grădină; am intrat într'o alee. Cât de pustie și de tristă este natura cea mai bogată când se răsfringe într'un suflet trist și pustiū!

Ce nepăsare în toate!

Ușa de la grădină se deschise, așa de repede, ca și cum vântul ar fi trîntit'o. Irinel apăru. Privi în toate părțile, și, văzându-mă, se repezi spre mine. Vântul, pe care 'l făcea ea în fugă, îi flutura rochia ușurică de batistă albă cu bobite negre.

Era galbenă. Mă luă de mână; mâna

îi tremura. Vroind să vorbească, îmi zise de mai multe-ori :

— Stai, stai, stai să resuflu...

Apoi tăcu și mă privi.

Ce privire !

Ochii ei aruncau scînteii ; albastrul lor mi se păru un ocean neînțeles, revoltat, fără fund și fără țermuri.

Privii jos, prostiț de o frică neînțeleasă și de o emoțiune puternică ; îmi văzui ghetile, și mă gândii : «azi mi-a făcut ghetile ori nu ? firește că da, nu mi le face în toate zilele» ?

— Iorgule, știi de ce a venit acel bătrân ?

— Nu, îi răspunsei eu c'o liniște stupidă.

Mi-a făcut ghetile, ori a fost rouă prin earbă ?

— Iorgule, știi ce mi-a zis tata ?

— Nu.

— Să pui rochia de fulard.

— Rochia de fulard? A care 'mă place mie?

— Dar știi de ce să mă gătesc?

— Firește că da.

Ea tresări. Eă continuă, scoțând o batistă și stergându'mă o gheată:

— Firește că știu. Nu este azi sêrbătoare mare?

— Ah! îmi răspunse ea trântindu'mă mâna de care mă ținea, nu știi nimic! Ce om indiferent și nepriceput ești!

Indiferent?

Înțelesesem tot din privirea și emoțiunea ei, și cu o liniște, care de sigur nu era a mea, mă plecai și'mă șterseiă și cea-l'altă gheată.

— Bêtrânul a venit, Irinel... îi zisei eă, ridicând o clipă privirea asupra ei.

Era albă; buza de jos îi tremura; lumina ochilor i se întunecase.

— Bêtrânul a venit, Irinel. Ei și? O să dejuneze cu noi? Atât mai bine. O să fim mai mulți la masă.

Eă vorbiam? Nu eram de cât eă și ea în toată grădină.

— Bătrânul, a venit, a venit! îmi răspunse ea, acoperindu'si ochii cu amindouă mânele. Bătrânul a venit, pentru ca cine-va să se ducă din casa asta!... El are...

Irinel începu să plângă.

— Ce are?

— Un băeat care e inginer.

— Inginer? A învățat ingineria?

— Da, *a învățat ingineria!* 'Mă răspunse furios Irinel, și 'și descoperi obrajii roșii. Da, a învățat in-gi-ne-ria, și cine-va o să se ducă din casa asta!

Am văzut'o cum s'a oprit în pragul porțiței, cum s'a plecat ușurel și, luându'si poala curată a rochei, 'ș'a șters obrajii de lacrimi.

M'am uitat lung după ea, apoi m'am lungit cu fața în sus sub bolta pomilor roditori.

Câtă vieată în natură ! Merile îndoiaû ramurile groase ; vrăbiile ciripiaû, scuturând din aripî unele ; altele cădeaû grămadă, încăerate într'o luptă desperată. Pe faţa mea soarele ploua roto-coale de lumină. Când am simţit două şiruri de lacrimi alunecându'mî în urechi, m'am sculat în picioare, m'am uîtat spre portiţă şi am zis încet, coprins de o melancolie infinită :

— Doi se vor duce din casa asta !

Adouazi prezentaiû unchiului meu o falsă recomandaţie în scris, a unui doctor, care mă obliga să mă duc la Bourboule, sub pretext că sufer serios de plămînul stîng.

Să trec mai repede peste acest moment.

Am sărutat mâna unchiului meu şi pe Irinel !... Pe Irinel !

Tocmai când trecusem peste hotarul țării, privind pe fereastra deschisă a vagonului la câmpiile întinse ale Ungariei, am început să mă gândesc: dar dacă nu m'ar fi privit atât de adînc? O privire fixă mă ametește. Dar dacă mi-ar fi spus ea ce-aș fi voit să'i spuie eă? Timiditatea în gradul acesta este una din formele nebuniei. Dar ce curaj mi-ar fi trebuit? Cum aș fi mărturisit unchiului meu? Irinel, nu mi-era ca o soră?

Ah! nu, era imposibil! Era fatal!

Locomotiva, care gonia gemend, scoase un șuerat care străbătu câmpiile. Câteva lacrimi 'mă picurară pe fereastră, și, căutând cu ochii încotro ar veni țara și cam încotro ar cădea casa și grădina în care crescusem atât de fericit, făcuî un semn cu mîna și ziseiă oftând:

— Adio Irinel!

DOMNUL VUCEA

DOMNUL VUCEA

Auzisem eu de turci, de muscali și de nemții cu coadă; adesea-ori, ziua, la mîaza-mare, tresăriam: îi vedeam înaintea ochilor cu paloșe late, cu sulite lungi, călări pe cai, clăbuciți la strune și zabale, sărind gardurile și zaplazele mahalalei, ca și cum ar fi sărit o diră de bou subțire și cotită; îi vedeam robind roate de copii și de mueri, ear în urma lor lăsând jale și ridicând nori groși de pulbere.

Lăsându-mă în voea poveștilor, zburam în «țara cocorilor». Ce nemărginire scăldată în polei de soare, împodobită cu dafini, iasomie și portocali!

Dar ori-cât m'ar fi înspăimîntat și fericit lumea basmelor ș'a poveștilor, când mi-aduceam aminte că de la S-tă Mărie o să trec la «Școala Domnească», din coloarea de negru, uitam și de turci, și de muscali, și de nemții cu coadă, și de «țara cocorilor».

Mă apropiam cu gândul, sficios și tremurând, d'acea vestită școală, ca și cum ar fi fost un urs împăeat: m'apropiam gata să fug; și cu toată frica mi-era dragă; și mi-era dragă fără să bănuiesc nici cum e, nici unde e.

Două lucruri aflasem; că e «domnească», ear nu cum era a noastră din curtea bisericei, și că dascălul e profesor, trebuind să'i zici «Domnul», ear nu cum îi ziceam noi, la al nostru, «Nea Nicuță».

De pe la Sin-Petru, eu, îmi luam ghiozdanul, îi treceam băerile pe dupe gât și colindam de nenumărate ori pe aceleași cărări din grădina noastră stufoasă, zicînd că am plecat la «școala dom-

nească». Une-orî îmi legam de mijloc și pe Grivei, c'un crimpei din fringhia mamei, tăeat pe furiș, și'l luam după mine. Cănele căsca de căldură, repezia capul după muște și clănțania din dinți.

Eû îi vorbiam de școala domnească :

— Hai, mei Grivei, mei, nu fii leneș ; acolo e școală, nu glumă ; profesor mare și învățat, ear nu ca Nea Nicuță, care se încurcă când zice cazania. Mei Grivei, este așa de grozav acel profesor că dacă ai vrea chiar și tu ai învăța carte. Ci lasă muștele, nu fii prost ; să'i zici «Domnul», că de nu, îți mănâncă coada ; și să nu scoți limba d'un cot că'ți mănâncă și urechile, bunătat' de urechi, mei Grivei, mei.

Dar pisicei câte nu'i spuneam. Par'c'o simț și acum, încolăcită în sîn, caldă și moale. Ea torcea cu capul scos prin gura cămășei, cu ochii leneși și galbeni, tăeați pe la mijloc c'o dungă neagră și scinteetoare.

— He! he! Martinico... hai să mergem la școala domnească, că sunt profesori mari și buni; să nu'ți fie frică; dacă ei învăța adunarea 'ți dă un șorică; la scădere 'ți dă două, la fracții te face împărăteasă peste o șoricărie; dacă nu te-ei sili să știi, dragă Mărtinică, că te ăia de coadă, te învirtește de trei ori, și 'ți crapă fierea de pământ.

Voiam să sperii pisica; pisica, sfîr-sfîr, închidea pleoapele leneș și nepăsător; mie însă îmi trecea câte un fior rece d'alungul spinărei, căci eu credeam pe profesor atât de mare, încât mi'l închipuiam mai mare și mai tare de cât tata chiar. Doamne, dar dacă în loc să ăia pisica de coadă m'o înhăța pe mine d'un picior?

Cheful se ducea pe copcă, și mă în-torceam acasă, înșirând pisiceî vorbe blinde și mîngâetoare:

— Lasă Mărtinică, nu fii fricoasă că «Domnul» e bun; nu bate la palmă, nu

pune în cărcă ca să tragă la spete, nici nu te-așterne cu tălpile la falangă, ca Nea Nicuță când bea ce-a strîns cu discul.

Mai avem cinci zile pînă la școala domnească. Toate lighioanele din curte aflaseră că trebuie să mă duc la o școală mare. Cănele, pisica și cei patru cai ai tatei, știaū pe de rost cum trebuie să fie în ochii «Domnului», și nici unul nu s'ar fi dus în fața lui fără botini în picioare, căci desculți nu i-ar fi priimit de cât Nea Nicuță, c'un sfaņt pe lună.

Noaptea visam neconținut școala : un palat mare, mare și frumos, ca în basme, cu porți de fer, cu geamlîcuri, cu uși de cleștar, cu ziduri văpsite ca niște icoane, și mai împodobite de cât steaua lui Nea Nicuță încondeeeată de Burghelea, zugrav vestit, căruia îi frecam văpsele între petre, numai ca să mă uit la

el, zile întregi, cum din nimic scotea sfinți, îngeri, draci, cai și balauri.

Însfrîșit a venit și ziua d'a mă duce la școala domnească.

Abia se luminase; m'a deșteptat frațele meu care învăța la o școală și mai naltă și citia pe cărți cu oameni cu pantaloni scurți și umflați, cu pălării mari, cu funde la ciorapi, cu săbiile mai mult scoase decât în teacă. Mi-aduc bine aminte că unul săria de la al cincilea cat, și c'o mână 'și ținea pălăria. Grozav îi era de pălărie!

De la Nea Nicuță nu apucasem decât să citesc pe silabisite; frate-meu mă învățase să citesc ca pe apă în cartea de citire; și dacă deschideam la «când cu ciuma lui Caragea se răspîndiau orășenii prin sate și sătenii prin pustii», nu m'ar fi oprit nimeni din turuială. Dintr'o răsuflare o ziceam toată; ba uneori uitam să întorc foile și tot nu făceam greșală, căci îmi plăcea nevoe

mare. Frate-meu mă învățase cele patru socoteli și fracțiile, dar ce știam mai bine era tabla lui Pitagora. Și istoria mă învățase, cu șase domni vestiți. Radu Negru, de care juram că a trebuit să fie român neam de arap; Mircea cel Bătrân care, în capul meu, se încurca în barbă; Alexandru cel Bun, ala Vodă, vezi; Stefan cel Mare de care rideam să mă prăpădesc când citeam că fusese așa de pitic în cât aprodul Purice s'a pus piuă pentru ca el, Stefan cel Mare, să poată încăleca pe cal; Mihai Viteazu care mă făcea să taiu cu nueaua virfurile de știr și de urzici când îl spuneam pe dinafară; și, însfirșit, Constantin Brâncoveanu care mă făcea să plâng ori de câte-ori îl tăieau turcii, pe el și pe coconii lui.

Mă învățase multe frate-meu, și zicea c'o să mă scrie d'a dreptul în clasa a-treia.

M'a dășteptat.

Am tresărit. Imi ticăia inima.

Și mi-a zis :

— Să nu-ți fie frică dacă te-o asculta.
Să spui tare și deslușit.

— Tare, am să spui.

Și nu vedeam înaintea ochilor de frică.

— Și deslușit.

— Și deslușit.

— Să nu tremuri.

— Să nu tremur.

Și mie 'mi clănțaniau dinții în gură.

M'am îmbrăcat; m'am spălat cu apă rece; m'am încălțat cu niște pantofi noi; mi-erau prea mari; mama m'a peptănat și m'a sărutat pe frunte așa că am priceput-o: «să nu'ți fie frică, să nu mă dai de rușine».

Știam eu în câte feluri săruta mama : altfel când eram bolnav, altfel când o ascultam, altfel când învățam lecția, altfel când plângeam și voia să mă împace, și cu totul altfel m'a sărutat când m'a trimis la școala domnească.

Pe drum, bonca, bonca, mă împedeam de toate pietrele. Inima îmi zvicnia, cum îmi zvicnia când alții se încercau să'mi îea zmeul de coadă.

Și tocmai departe, departe, dincolo de S-tu Stefan, frate-meu s'a oprit și mi-a zis :

— Aici e școala.

Școala !

Mi s'a oprit răsuflarea. Am căscat niște ochi mari. M'am uitat lung. Nu'mă venia să crez. Acea era «școala domnească»? Dar nu era palat, ci niște case lungi, pitice și dărăpănate ; dar n'avea porți înalte de fer, căci n'avea de loc ; în fața școlei o vechie și murdară pivniță, plină cu gunoii ; în jurul caselor o curte mare cu bălării.

Așa case mai văzusem și eu.

Frata-meu m'a lăsat în curte, în mijlocul unei sumedenii de copii cari țipau, se zbeguiau, săriau într'un picior

la șodron, se jucau cu simburî de roșcovă și cu nasturi.

Ei, apoi așa școlari mai văzusem și eu.

De nu m'ar trînti copii cari goniau în toate părțile... și eacă frate-meu, m'a luat de mână și mi-a zis încet:

— Să mergem în clasa a-treea. Directorul mi-a dat bilet să te înscriu.

Când am intrat în clasă, cel d'întăiu lucru pe care l'am văzut a fost o vergea lungă, galbenă și lucioasă, reze-mată de masa profesorului, a «Domnului».

Domnul era nalt, slab, cu barba rară și înspicată

Domnul era încruntat și galben.

Domnul striga pe băeți c'un glas rău, și ascuțit.

Băeții stau ca niște sfinți în bănci. Vr'o trei, cu urechile roșii și aprinse ca focul, stau în gennuchi lingă o tablă neagră; lacrimile le picurau, una dupe

alta, în cărțile deschise pe cari le țineau aproape de vârful nasului.

Vergea, lacrimi, urechi roșii, Domn uscat și nalt... să dusesese curajul ! Dir-diiam pe picioare. Și frate-meu, după ce a vorbit încet cu profesorul, a plecat și mi-a zis :

— O să te asculte, să spuî tare și deslușit.

Oh, când a plecat, îmi venia să mă țieu după el, îmi venia să plâng ; și n'am plâns, nu de rușine, ci de frică.

După catalog, «Domnul» s'a uitat la mine cu niște ochi osteniți ; intrasem în pământ. Când deschise gura spre mine mi se păru că mă și inghite.

— Eî băete, de câți ani ești ?

— De opt, am împlinit la Sîn-Petru, răsponsei c'un glas ce'mî tremura ca și cum cine-va ar fi bătut toaca pe be-regata mea.

— Știi să citești ?

— Știu.

— Scoate «Lectura».

Bag mâna într'un ghiozdan, făcut de mama dintr'o foae de cuadrilat, și scoț «Lupul și Mielul»; așa îi ziceam noi cărței de citire, fiind-că începea cu Lupul și Mielul.

Ceru și el o carte ș'o dăchise.

Mie 'mă juca cartea în mâni; și 'mă jucă, și 'mă sări, pînă căzu jos.

Băeții rîd.

Eû mă plec sê 'mă ieau cartea. Domnul strigă așa de tare «tăcere»! încât eû încremenesc, așa cum eram, adus de mijloc.

— Ieați cartea de jos; deschide-o la foaea 50, și citește!

Ieau cartea. O deschiz. Eû o întorceam la foaea 50, ea se întorcea la foaea 80, la «Ciuma lui Caragea». La 50 era «Tentația».

— Ci zi o-dată, motologule!

Eû de frică, încep:

— Tentația!

Cartea să întoarse la foaea 80; și eu, tragei tare și deslușit:

— Când cu cîuma lui Caragea să răs-pindiau orașenii prin sate și sătenii prin pustii...

Școlarii bufnesc de ris.

— Dăstul, vîz ce știî. Ce ai învățat la Aritmetică?

— Adunarea, scăderea, înmulțirea, împărțirea și fracțiile vulgare cu adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea lor.

— Cât face 25 de măgari și cu 15 boi?

— Mă gândii eu, mă răs-gândii; și 'mî dam cu socoteala: asta nu e adunare, că frate-meu 'mî da să adun tot lucruri de un fel, și așa zicea el că este adunarea; ei, trebuie să fie înmulțire; dar frate-meu, ar fi fost mai bun, mi-ar fi spus cât a dat pe un măgar și pe un bou, ca să pot spune cât *fac* toți la un loc. Dacă am vîzut că nu se poate altfel, m'am hotărît și am rîspuns:

— Domnule, nu pot face socoteala pe măgari și pe boi, că tata n'are de cât cai; la cai m'aș pricepe.

Eū știeam că tata cumpărase un cal, pe Micul, cu 200 de lei.

Domnul ridea, scolarii bufniau, pe mine mă podidiseră lacrimile.

— Fie și pe cai, zise el; ei, acum să te vėz!

Mė duc la tablă; iewă tibișirul; il scap de vr'o trei-oră din mână; și încep să socotesc măgarii și boii în cai, pe prețul Micului, adică pe 200 de lei. Adun 25 de măgari cu 15 boi, înmulțesc suma cu 200 de lei și mă întorc spre profesor. El se uitate în jos și nu vėzuse nimic din socoteala mea.

Tușesc bine și strig:

— Opt mii, Domnule!

Rizi Domnul, și rizi, și rizi, apoi când s'a potolit a zis, uitate-se în tavan:

— Auzi 25 și cu 15 să facă 8000! Monitor general, iewă! și du'l în clasa a-doua!

Un băeat înalt, monitorul general, m'a înhățat de mânecă și m'a scos pe ușe afară. Pe drum mi-a spus că «m'a dat îndărăt».

După câte-va învîrtituri, a deschis altă ușe; am intrat în clasa a-doua ș'am dat cu ochii de un profesor cu barba albă.

— Domnule Vucea, pe dumnealui l'a dat îndărăt, Domnul Petran.

Așa a vorbit monitorul general ș'a plecat.

— Ha, Ha, tătarul, îndărăt tătarul; ha, ha, tătarule! bine tătarule!

Eată cu ce cuvinte m'a primit noul profesor; eată cum am încăput eu pe mâna *Domnului Vucea*.

După o lună de zile am înțeles rostul învățăturei și am cunoscut bine pe Domnul Vucea.

Mulți ani l'am visat; acum chiar îl văz limpede, înaintea ochilor, lângă masa

mea săracă, acoperită c'un lung postav verde.

Scund, grăsului, cu părul mărunț și încărunțit, cu barba ascuțită, luată potrivit din foarfecă, mai mult albă, și albă ca zăpada în vârful ei micșor și netezit; niște ochi verzui, mici și repezi; o față gălbue, curată ce e drept, dar fără pic de singe. Iarna să cocoloșia într'o bundă cu blană lăptoasă, vara însă îți rămâniau ochii la el de frumos ce era îmbrăcat: haină albăstrie, pantalon negrii, jiletcă de dril năuti, scrobită, călcată, lustruită, peste care zuruia un lanț de aur, gros ca pe deget.

Și ce curat ! Își ștergea ghetele cu baptista, dădea neconținut bobărnace gu-noaelor de pe haine, și după bobîrnac sufla de trei-ori, scurt și repede, și dupe ce sufla făcea din gâttej : hea, hea, hea.

Dar când mergea, Domnul Vucea, nu era defel ca cei-l'alți oameni. Ne ui-

tam la el de departe. Pășia iute, mărunt, ușor, ca un șoarice, și scuipa în urmă când trecea pe lângă murdării; dacă era noroiu, călca din peatră în peatră, tot în creștetul petrelor, scuturând picioarele de apă ca o pisică. Când ajungea la ușa cancelariei, își coprindea barba în mâna dreaptă, ș'o netezia, ridicând buza de d'asupra în sus, ca și cum ar fi miriit; venia rindul mustăților, și le clănțănia între degete; apoi, deschidea mâna, sufla într'insa, 'și-o scutura, tușia și intra pe ușă binișor, fără să i s'auză pașii.

Lecțiile mergeau strună, căci nu învăța nimeni nimic.

Clasa avea șaisprezece bănci; băncile aveau șaisprezece «primi» și șaisprezece «monitori»; mai presus de monitori erau trei «monitori generali»: două de învățătură și unul de «ordine». Generalii ascultau pe monitori și le pu-

neau note; monitorii ascultaă pe primii; primii ascultaă pe școlarii fără grad. Școlarii dau «interes» primilor, pâne, brinză, bogaci, simiți și plăcinte; primii dau interes monitorilor; monitorii ungeau pe generali; ear generalul de ordine, care nu punea note la învățătură, ci numai *însemna*, cu o cruce, cu două și cu trei, pe cei ce nu sta zmirna, când îi venia lui poftă «să se auză musca în tavan», lua ce putea de la monitori, primii și cei-l'alți școlari. Generalii băteau pe toți; monitorii de la primii în jos; primii pe școlarii, școlarii să tirnuiaă între dinșii.

Pentru nota «rău» nu dădeaă nimic; pentru «binișor»: pâne, brinză, măslina, halva; pentru «bine» făceaă bogaciul, simitul și plăcinta pe din două; pentru «prea bine», pe lângă cele-l'alte, mai dăruiaă arșice și condee-de-fer nuoi; pentru «foarte bine» ceva gologani, mai ales din banii nuoi cari tocmai p'a-

tunci se iviseră; «eminențele»: «eminența mică» (*e*) și «eminența mare» (*E*), nu le avea decât cu ajutorul băncuțelor și a jumătăților de sfanț.

Generalii arătau monitorilor să învețe «d'aici și pînă aici», monitorii primilor, primii școlarilor.

De obicei Domnul Vucea când intra în clasă, noi fiind toți cu ochii pironiți în carte, începea să cerceteze notele. Pe «binișor» îl trăgea de urechi, lui «rău» îi trăgea la palmă cu linia lată, cu nueaua sa chiar cu linia în patru muchi când să făcea foc.

Oh! atunci era nespus de rău: se scăr-pina în barbă, repede, de nu i să vedeau degetele, și poruncia fără milă:

— Dă'i zece tătarului, dă'i zece! ha! tătarul! zece! cincî cum o fi și cincî pe dungă!

Generalii trăgeau strașnic, ear noi, cei cu note rele, de câte-orî auziam «jart», auziam și «aoleo»!, și inima

noastră, cât puricele, d'odată să umfla și ne poticnia răsufarea.

Mi-aduc aminte că într'un rind am strîns ban cu ban, din ce'mi da mama, pînă am făcut o jumătate de sfanț. Două săptămâni nu luasem de cât bi-nișor și rău. M'a zguduit de urechi, mi-a tras la palmă, ear în ziua când era să ajung la linia în patru muchi, la «cinci cum o fi și la cinci pe dungă», am dat monitorului o jumătate de sfanț. În ziua aceea am avut: *foarte bine, eminente mici și eminente mari*.

Domnul Vucea, văzînd așa minune, s'a scărpinat în barbă ș'a ris, un ris necăjit și rău, zicînd generalului:

— Ha, tătarul, vezi tătarul, când vrea învață tătarul, dăi trei pe dungă că poate și nu vrea!

Lunile la Domnul Vucea, era de spus. Spusul era cronica mahalalelor. Vucea sta pe catedră cu capul rezemat

în mână, cu mânele sprijinite în coate, cu coatele pe catedră. Un școlar să sâlta din bancă și repezia mâna în sus, cu două degete întinse.

— Ha, ce este? S'a întâmplat ceva?

— E de *spus*, Domnule Vucea.

— Bine tătarule, spune tătarule!

Și începea.

Un geambaș da la praștie un cal neînvățat; un copil mic, jucându-se prin apropiere, și nebăgând de seamă, a intrat în aria calului; calul l'a călcat în picioare și l'a făcut praf; pe copil l'a ridicat mort, cu capul zdrelit și learcă de sînge.

Domnul Vucea se cutremura, să îngălbenia, și, încheindu-se la haină, zicea:

— Ha, tătar de copil!

Să scula altul și începea.

— Lîngă noi aș călcat hoții. Erau în casă cinci copii. Duoî dormiau cu mă-sa și trei cu tat-său. Mi-e frică să mai spuî, Domnule Vucea.

Vucea, tremurând, întreba :

— Pe copii 'i-a omorît ?

— La trei le-aŭ tăieat capul cu satirul, ear celor-l'alți le-a băgat pumnul pe beregată,

— Oh ! tătarii ! Dar pe mumă ?

— Mumei nu știu ce i-aŭ făcut... ș'aŭ strins'o de gât cu ștergarul.

— Vezi tătarii ! Ce i-or fi făcut ? Ș'aŭ omorît'o blestemații... dar pe bărbat ?

— Pe el l'aŭ jupuit de la tălpi pînă la creștet, apoi l'a duminat bucățele și l'aŭ făcut morman în mijlocul casei ; în vîrfu mormanului 'i-aŭ pus capul cu dinții rînjiți.

— Oh ! oh ! cu dinții rînjiți ! Pripășel, vin aici, ticălosule ! Vin aici !

Pripășel era cățelușul lui creț de care nu se despărția.

« Vin aici » ! striga Domnul Vucea. Și începea să se plimbe prin clasă.

Și al treilea se scula sub cuvînt că

el știe una «mai frumoasă». Apoi venia al patrulea ș'al cincilea, cu scorneli, cari mai de cari mai încornorate.

Suna de eşire.

Să zicea rugăciunea.

Să mântuia clasa.

După prînz, tot Lunea, era cercetarea vestmintelor ș'a pălăriilor. Vestmintele trebuiau să fie curate și cărpite. Pălăriile și căciulele să aibă băeri și să fie pe după gât, atîrnînd pe spate.

Domnul Vucea ne lua pe rînd; după el mergeau cei trei generali: unul cu năuua, altul cu linia lată și, cel mai înfiorător, cu linia în patru muchii.

Pînă să dîscheie și să cerceteze pe toți, pînă să facă morală unora și pînă să bată pe cei de cuviință, clopotul suna de eşire. Cu toți săriam în picioare. Un general zicea «Impărate ceresc», «Crezul» și «Lumină lină». Domnul Vucea umbla binișor și pe furiș cu năuua în mână, ca să umfle pe cei ce n'ar

fi stat drepti și zmeriți înaintea lui Dumnezeu.

Și adesea-orî, când ajungeam pe la «și earăși va să vie să judece vii și morți», s'auzia câte un: «jart, trosc, pleosc, aoleo! și ha! tătarule»!

Eacă lecțiile de Luneă.

Joea după prinz nu învățam, era o odihnă tradițională la mijlocul săptămânei. De dimineață era ordinea și *învățătura practică*. Domnul Vacea, însoțit de generalii armați, întreba pe fie-care împarte o sumedenie de lucruri cu răspunsurile lor știute de mai nainte:

— Cum trebuie să vie școlarul la școlă?

— Cu lecțiile învățate.

— Cum trebuie să stea școlarul în bancă?

— Drept, cu căciula pe spate și cu ochii pe carte.

— Cum trebuie să meargă școlarul pe uliță?

— Liniștit; să nu azmuță câni; să nu injure și să nu se bată.

Câte *nații* mai sunt în Principatele-Unite?

Mai *multe*, dar *cei* mai mulți și mai deștepți sunt *cei* patru milioane și jumătate de români, căci românul păcălește pe toți cei-l'alți, pe turc, pe musul, pe neamț, pe tătar, pe popă și pe țigan.

— Cum deosebește românul pe grec de român?

— Il pune să zică: «reteveiu de teiu miriște de meu».

— Și cum zice grecul?

— Pițigăindu-și buzele, pelticind și stropind, zice: «retavela tela tin de la miliste mela».

Se isprăvia și cu Joea.

Puneam cărțile în ghiozdan, ne rugam pentru «mintе, învățătură, sănătate, părinți și profesori», ș'o tuliam la poarcă, la arșice și la zmeu.

Simbăta era *rînduiala de Duminică*. Mănele, obrajii, urechile, gâtul și părul trebuiau să fie spălate cu săpun ear unghiile tăiate. Incepea inspecția de dimineată. La palmă îți trăgea cu linia, peste obraji *lipia câte-va tătarutui*, de urechi te *incălzia*, de păr te *da cățea-oa*, la ceafă *burdușia pe tătar*.

Cu unghiile era și mai învrăjbit.

Dacă nu erau bine tăiate, făceaî mâna puică, strîngînd degetele floare, cu unghiile în sus, apoi, cu linia în patru muchi, *judeca puica tătarului*. Și era judecată grea căci țipam ca din gură de șearpe. Ear Domnul Vucea, jucând pe picioare și scărpinându-se în barbă, ca și cum ar fi cântat p'o chitară, rîdea, clipa repede și zicea mereu :

— Fă puică tătarule ! Eată cum zvîcnește tătarul, par'că 'l omori. Dă'i bine, general ! Mai una, mai două, mai cinci pe dungă !

Și în loc să scază suia mereu, de ce strigaî mai tare.

Rămînea: Marțea, Mercurea și Vine-
rea.

Scotea pe un general la tablă orî la hartă. Monitorul general bolborosia capitalele cator-va județe, făcea pomelnicul părților de cuvînt, încurca pe tablă un cas de înmulțire la al cărui sfîrșit era cu neputință să ajungă.

Domnul Vucea căsca, se freca la ochi, să scărpina în barbă, pînă i se ura.

— Dăstul tătarule; vîz că știi; bine tătarule; acum să *prindem* vr'un tătar. Treci la loc și zi «cuvîntul de ordine».

Așa rupea el lecția, ear monitorul general striga cu glas tare:

— Ochiî pe carte, gîndul la lecție; liniște *profundă* și făr'de mișcare. *Cinci dintr'o-dată și oprit!*

Cinci dintr'o-dată și oprit, însemna că cel ce va mișca o mână sau va

întoarce capul fie cât de puțin, la dreapta saŭ la stînga, va *mîncea* cinci nuele la palmă și'l va închide la arest pînă noaptea.

Toți incremeniaŭ cu ochii în carte.

Domnul Vucea închidea ochii ; să prefăcea că doarme (une-orî dormia cum se cade) ; își rezema capul în mîni, acoperindu'si fața cu degetele resfirate, ca să poată *prinde vr'un tătar*.

După un ceas de amortire tîmpită, ne apuca ameteala. Ne auziam răsufările.

Ideea d'a nu mișca ne obosia, și capul începea să ne tremure. Locul unde fundul țestei să înjungă cu șira spinărei ne durea. Dacă era vară nădușeala începea să ne curgă pe obraji și după urechi, în jos, d'alungul gâtului. Insfirșit era cu neputință ca cei mai slabi să nu miște o mînă, un picior ; saŭ, gâdelati de șiroaele de nădușală, să nu încerce d'a se șterge.

Era destul.

Nelegiuirea trebuia pedepsită.

Domnul Vucea tresăria vesel, de pe catedră, se scărpină în barbă și striga mulțumit :

— Ha, tătarul ! Am prins un tătar !
General de ordine, cinci și oprit !

Când nu era *prinsul* era *piritul de arșice*.

— Ei, ce drăcos mai are arșice ? întreba Domnul Vucea.

Și copii, uni răi, alții din prostie, începeau :

— Cutare, a *spălat* pe cutare de zece capre ș'o mieală.

— Ha, tătarul !

— Cutare, are un ciorap plin de soalbe.

— Ha, tătarul !

— Cutare are cinci ichiuri plumbuite, cu patru găuri, trei din dreapta și două din stînga.

— Ha, tătarul !

— Cutare a făcut un «puî-de-giol» de două-zeci de capre.

— Ha, tătarul !

Și pe toți îi însemna; adouazi trebuia să aducă ichiurile, caprele, mîelele și solbele lucioase, căci alt-fel ar fi mîncat la palmă, dimineata, după prînz, în toate zilele, pînă le aducea. Cel care n'avea atîta bogăție de arșice, trebuia să plîngă la mă-sa și la tat-său ca să'i dea parale pentru ca să cumpere arșicele ce'i lipsia.

După ce Domnul Vucea umplea cu oase toată cutia de la catedră, venia mezatul.

— Ei, acum, să vedem cum să vind gîoalele ? zicea Domnul Vucea.

Și noi eram gata :

— La S-tu Ștefan, trei capre ș'o mîeală la trei parale.

— La Olteni, patru capre.

— La Delea-Nouă, trei capre.

— La Lucaci, trei ș'o mîeală.

— La Troiță, ichurile, p'un firfiric.

Domnul Vucea împărția comoara de

arșice la care jinduiam cu toții; însemna ce da fie-căruia, și în timp de trei zile trebuia să'i aducem bani. În ziua când primia paralele, de pe arșice, ne bătea fericea : nu bătea pe nimeni !

Dar când perdea pe Pripășel... ce fericire pe unii din școlarii mai mari !

Câte zece se sculaŭ să spue că bănuiesc ei cam pe unde să fie Pripășel.

— Eŭ știŭ o cățălușe prin cutare uliță.

— Și eŭ altă frumoasă, pe dincolo.

— Eŭ una albă și creață, a unui doctor.

— Ha, tătarul, e craiŭ ticălosul ; să mi'l găsiți că mihnesc pe cocoana ; (cocoana era nevastă-sa) ce craiŭ de tătar ! Mic ș'al dracului.

Și îndată plecaŭ câte zece după Pripășel, dar numai din cei mari, și, din aceștia, numai cei cari dovediaŭ că aŭ bani să cumpere salam, șuncă și cârnați, ca să poată momi pe Pripășel.

Dar și noi, cei mai mici, aveam partea noastră.

În timpul verei, când zăpușeala era prea mare, Domnul Vucea asuda mult, și ținea la viață ca un pusnic la Dumnezeu. Ne trecea pe toți într'o odae, — clasa noastră era din două odăi despărțite la mijloc c'o ușe, — se desbrăca, scotea cămașa și trimetea pe unul mai mic să 'i-o usuce la soare. Trebuia să'i întindem cămașa numai pe pelin căci alt-fel «cinci dintr'o dată și oprit».

Intr'o zi când m'a trimes pe mine, mărturisesc păcatul, m'am dus pe la putina cu apă și 'i-am trintit pe cămașe două căni pline rase. Pină la patru n'a fost cu putință să se usuce. Și m'am plimbat vesel de la cămașe la Domnul Vucea, spunându-i:

— Nu se usucă, Domnule, e asudată rău de tot.

Domnul Vucea n'avea slugi; afară de

o bucătăreasă, slugile eram noi. Pe cei săraci și neîmbrăcați *nemțește* ne înșirase pe *lista tîrgulei*.

Când ne-a rînduit la piață și la băcănie a strigat catologul.

— Cutare !

— Aici !

— Ha, tătarul, nu e bun de tîrgueală ; cade cu coșnița în noroiu.

Nu era bun.

Firește că nu.

Era voinic, sănătos, rumen la față, dar avea peliță subțire ; mîni albe ; pălărie de paiu, frumos impletită ; și ghete lustruite.

— Cutare !

— Aici !

— Bine, Bravo tătarul, e tocmai bun ! Pune'l pe listă.

Era bun.

Era slab și galben.

Avea cizme groase și mari. Era zdrențaros și cu mîni crăpate.

— Cutare !

— Aici !

— Prost ! Cască-gură. Uită-coșniță.

Prost !

Fără îndoială, prost.

Cu haine fumurii de vinător, chenăruite și găitănate cu verde, cu pantaloni scurți și cu cizme de lac; copil de moșier, pe vreme rea venind cu trăsura la școală; firește că trebuia scutit de coșniță.

Și ciudat, aceștia nu erau buni nici pentru «cinci dintr'o-dată și oprit».

Cei goi, cei flămânzi, cei din marginea orașului, cei orfani, cei umiliți, cei bătuți, erau rinduiți la coșniță.

Ne alegea două câte două; și în fie-ce zi câte o perechie nu venia la școală decât ca să strige «aici — aici — de rînd la piață!», și plecau acasă la Domnul Vucea, în Lucaci. Dupe ce tîrguiaș, Cocona, îi opria toată ziua pentru di-

retecatul casei, bătutul saltelelor și măturatul curței.

Și ce lucruri bune tirguia Domnul Vucea, din gura pieței! Cum le mâncam cu ochii înghițind în sec! Jimblă caldă de la «Ochi-Albi», caldă, albă rumenă și coltuc revărsat și prăjit. Numai mirosul ei făcea paralele. Dar salamul, dar costița afumată, dar halvaua, dar migdalele, dar calipurile de *ciucalată*, dar alunele mari și năutul prăjit, dar stafidele galbene și curmalele mieroase din cutii! Pe toate trebuia să le ducem la încheetura cotului. Și cât erau de bune, că mie'mi lăsa gura apă, atât erau de grele! Și o dată n'a zis Domnul Vucea: «na și ție una tătarule»!

Ce mă chinuia neconținut, din piață pînă la Cocioană, erau jimbla, salamul, alunele și migdalele. Eū întorceam capul de la coșniță, dar jimbla și salamul, mirosiaū, ear alunele și migdalele sunaū. Eraū vii. Jimbla și salamul mă

luaă de nas; migdalele și alunele mă luaă de urechi și mă întorceaă spre coșnița în care purtam greutatea unei fericiri streine.

Să fi furat!

Oh! tăceți!

Nu știți de câte ori m'a biciuit acest gând.

Și nu m'a oprit morala creștină: eram sigur că Dumnezeu ar fi ținut cu mine. Dar de unde știam eu ce însemna băcanul într'un catastiv mic?

Și n'ați cunoscut pe cocoana. Naltă, subțire, slabă și cu niște ochi... Doamne, ce ochi! Ce ochi ascuțiți și cum îi jucau în cap!

Eă credeam că ochii ei dacă m'ar fi tintuit, un sfert de ceas, mi-ar fi găurit fruntea ș'ar fi trecut pe dincolo.

Când îi aduceam coșnița, deschidea catastivul, citia în gând, mișcând buzele, apoi să uita la mine: la mâni, la gură, spre sin, la buzunare; mi se pă-

rea că mă desbracă și că 'mi scutură albiturile, rînd pe rînd, una după alta.

După cum ne deprinsese a fi lași, mincinoși, pîritori, leneși, ne-ar fi fost ușor d'a fura, dar ochii Cocoanei erau mai neîndurați și mai învrăjbiți decât morala creștină.

Eram sigur că ochii ei, dintr'o aruncătură, cântăriau salamul și numărau alunele și migdalele !

Ce vise mărețe îmi sfărîmase, mie, școala domnească ! In loc de palatele închipuite, când mă plimbam cu Grivei și cu pisica în sîn, găsisem niște case mici, murdare, cu tencueala jupuită pînă la ferestre, jur împrejur. In loc de acel profesor învățat, mare și blind, căzusem în ghiara unui bătrîn zăpăcit, rău, nerușinat și copilăros.

Un despot prost și nelegiuit.

Il uram, și ura mea, de victimă nevinovată, n'avea nici o margine.

Dacă-ar fi ars casa pe el m'aş fi tăvălit pe earbă de bucurie.

Acasă nu spuneam nimic. Mila mamei ş'a tatei mi-ar fi ucis cel din urmă pic de mândrie. Ei cari nu lăsaseră pe nici unul din fraţii mei să s'apuce de negustorie, sub cuvânt că pînă la stăpin trebuie să fie «slugă», se afle că eu, odată pe săptămână, *slugărnicesc*?

Nu mă plîngeam, dar în fie-ce seară, când mama mă punea să'mi fac rugăciunea, eu o sfîrşiam cu cuvintele: «Doamne, îndurăte şi ăea şi pe Domnul Vucea, că nu ne învaţă nimic, ne bate şi ne trimete cu coşniţa în piaţă»!

Dar cocoana, cât de urită mi-era, mi-a făcut pe pofta inimei, m'a răzbu-nat de un an întreg de chinuri, în cea din urmă zi de examen.

Eu şi cu un prieten eram *de rînd*.

De dimineaţă ne-am dus acasă la Domnul Vucea.

Era în halat.

Indată ce ne-a văzut ne-a zis :

— Bine tătarilor, foarte bine, eminență mare, c'avem de lucru mult, astăzi!

Ne-a dus într'un șopron, ne-a arătat un maldăr de hamuri cu mușiță și cu alăturile ruginite.

— Eacă tătarilor, pînă diseară e destulă vreme, să curățați, să spălați și să ungeți hamurile acestea cu seș.

— Dar pe noi nu ne-ai ascultat la examen, Domnule, și azi să sfîrșește examenul.

— Bine tătarilor, nu face nimic. Știu eu că sunteți băeți buni.

Domnul Vucea avea o gabrioleță și două perechi de hamuri. Când venia vacanția cumpăra un cal, când începea școala îl vindea.

Abia le duceam amîndoi. Noroc că, dacă eu împliniam 9 ani, prietenul meu împlinia 14.

Curtea era mare și cu earbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie.

Sub un nuc bătrân și umbros era o fântână.

Lîngă ghizdurile ei ne-am așezat și am început să dîscheem curelele hamurilor și să le întindem pe lîngă niște gră-măjuî de moloz.

Frecam.

Domnul Vucea eșise în privdor, gata să plece la școală; d'odată se auzi glasul înțepat și mînios al Cocoanei:

— Ascultă-mă, unde pleci?

— La școală, Bibiloî.

— Dar Pripășel unde e, a trecut o săptămână și nu l'ai găsit.

— Un tătar, Bibiloî dragă, un craîdon blestemat; o să'l găsim; am trimes după el cincisprezece școlari.

— Și vino încoa, o-dată!

Domnul Vucea, tremurând, intră în casă. Și cearta începu pentru tîrguelile de țară, căci vor pleca adouazi de examen.

Noi n'auziam decât:

- N'ajunge!
- Ba, ajunge.
- Icrele n'ajung!
- Ba, ajung.
- Castanele, n'ajung!
- Ba, ajung.
- Salam ai luat puțin!
- Ba e destul.

Atunci vocea cocoanei se ascuți și se ridică sus de tot:

— Ajunge? ai? E destul? ai? Când ești zic că nu ajunge și nu e destul?

Și, după acest țipăt, se auzi un șir de «jart, jart, jart, trosc, pleosc». Ear Domnul Vucea, după fie ce trosnet, zicea repede:

— Ce faci Bibilo! Sta! Bibilo! Nu da Bibilo! Cumpăr Bibilo!

Când a coborît treptele pridvorului fața lui era roșie ca racul.

Ce minune! și ce bucurie pe mine! Eu socotisem pînă atunci că numai el

	PAG.
Paraziții	1
Hagi-Tudose	147
Bursierul	195
Irinel	251
Domnul Vucea	291

